

Academiejaar 2002 - 2003

विक्रमस्यनेमिदूत

DE NEMIDŪTA VAN VIKRAMA,

een geannoteerde vertaling

Promotor:

Prof. Dr. F. Van Den Bossche

Verhandeling voorgelegd aan de
Faculteit der Letteren en
Wijsbegeerte, Vakgroep Talen en
culturen van Zuid- en Oost-Azië,
voor het verkrijgen van de graad
van licentiaat door Gudrun Pinte.

Woord van dank

In de eerste plaats wil ik mijn promotor, Prof. Dr. F. Van Den Bossche bedanken voor de begeleiding en praktische richtlijnen bij de totstandkoming van deze scriptie. Dankzij zijn introductie van de poëzie van Kālidāsa in de tweede kandidatuur, is voor mij een nieuwe wereld opengegaan, wat uiteindelijk tot de keuze van dit onderwerp heeft geleid. Ook het advies om Hindī te kiezen als derde taal in de eerste licentie, is bijzonder waardevol gebleken bij m'n vertaling. Samen met Christine Everaert heeft hij ook deze taal voor mij ontsloten. Wat ik bovendien wil vermelden is dat zijn computerprogramma *Keyman 5.0* me aanzienlijk heeft geholpen bij het uittypen van de Indische termen.

Mijn speciale dank gaat uit naar Prof. Dr. E. Moerloose voor het scheppen van de mogelijkheid om doorheen mijn indologische opleiding een grote mate van vertrouwdheid met de opbouw en de structuur van bijna uitsluitend klassieke talen te verwerven.

Tevens ben ik Eva De Clercq erkentelijk voor haar constructieve opmerkingen en haar hulp bij het vinden van bronnen.

Het engelengeduld en de steunende woorden van mijn vriend David en het geloof en vertrouwen van familie en vrienden zijn dit jaar onmisbaar geweest.

Inhoudsopgave

<i>Woord vooraf</i>	i
<i>Lijst van afkortingen</i>	iii
Inleiding	iv
1. <i>Dūtakāvya</i> als lyrisch genre	
2. De literaire oefening van het <i>samasyāpūrṭi</i>	v
3. De <i>Nemidūta</i> van <i>Vikrama</i>	
3.1. De auteur	
3.2. De vorm	vi
3.3. Het metrum	vii
3.4. De diversiteit van het vocabularium	
3.5. Structuur en inhoud	viii
3.6. Het cultuurhistorisch kader	
3.7. De religieuze context	ix
3.8. Het kleurenspeel en de beeldspraak	x
<i>De Nemidūta van Vikrama, een geannoteerde vertaling</i>	1
Index	127
Besluit	xii
Bibliografie	xiii

Woord vooraf

Toen we in de tweede kandidatuur kennis maakten met de *Meghadūta* van *Kālidāsa*, hoopte ik iets gelijkaardigs te vinden om gedurende een langere periode intensief mee bezig te zijn. Toen Professor Van Den Bossche me de *Nemidūta* van *Vikrama* had toonde en ik enkele verzen had vertaald, kreeg ik gauw het gevoel dat dit echt hetgene was waar ik mee bezig wou zijn.

Zoals steeds het geval is met een nog niet eerder vertaalde tekst, zijn er heel wat dingen die staan te gebeuren. Er moeten verschillende versies worden geraadpleegd. Ik heb me gebaseerd op de uitgaven van Miśra¹ en van *Kāvyaṃālā*² en ben tot de constatering gekomen dat de laatste versie de meest correcte is op het vlak van spelling, grammatica en metrum.³

Rekening houdend met het feit dat het een *samasyāpūrṭi*⁴ is⁵ op de *Meghadūta* van *Kālidāsa* en zowel de tekst zelf⁶, als secundaire literatuur over de tekst⁷ vermelden dat *Vikrama* telkens de vierde pāda uit *Kālidāsa*'s werk heeft overgenomen, leek me dit een extra stimulans om te proberen om de moeilijkheidsgraad van het gebruikte Sanskrit te overbruggen. Al gauw werd echter duidelijk dat het om te beginnen geenszins zo is dat elke vierde pāda van de *Meghadūta* overeenstemt met deze uit de *Nemidūta* wat leidt tot situaties waarin pāda vier van vers 89 van *Vikrama* bijvoorbeeld overeenkomt met de vierde pāda van vers 78 van *Kālidāsa*. Het maken van een dergelijke vergelijking vergt tijd, maar is vooral zoek- en kijkwerk. Maar, eens je dan die verzen hebt, waartussen je de parallellen dus wel kunt trekken, dan is het meestal zo dat dezelfde woorden in een nieuwe, soms totaal andere context worden ingebed, waardoor die vergelijking zelfs tot foute interpretaties kan leiden. Hoewel het me dus aanvankelijk bijzonder interessant leek deze tekstuele vergelijking tussen beide gedichten uit te werken, heb ik er toch voor gekozen daar m'n aandacht in het kader van deze scriptie niet op te vestigen. Inhoudelijk zijn er wel heel wat gemeenschappelijke elementen. Dit heeft ertoe geleid dat ik voor de specificatie van bijvoorbeeld fauna en flora, geografie en mythologie, kon terugvallen op besprekingen van de *Meghadūta*.⁸

Aangezien de *Nemidūta* doorspekt is met elementen uit die gebieden, werd het evenwel noodzakelijk mijn onderzoeksveld af te bakenen. De Sanskritconstructies analyseren was op zich een reuzenwerk. De beelden, de beschrijvingen, de vergelijkingen en de verwijzingen begrijpen, werd een tweede opdracht. Ik merkte dat het om daarin te slagen echt wel nodig was een zo letterlijk mogelijke vertaling te maken. Niettemin zag ik in dat het Nederlands dergelijke structuren niet laat lezen. Om toch aan deze beide tegemoet te komen, heb ik er in samenspraak met mijn promotor voor gekozen de letterlijke vertaling te laten staan, op basis daarvan de elementen uit te leggen die verdere specificatie behoeften en er dan op een ander niveau, een vrijere, beter leesbare versie naast te schrijven. Dit hertalen schiep de mogelijkheid om naar ons taalgevoel mooiere zinnen te bouwen en bood ruimte

¹ Miśra, *Vikramakaviviracitam Nemidūtām*, 1994

² Durgāprasād and Parab, *Kāvyaṃālā*, part II, 1932, pp. 85-104.

³ De afwijkingen op deze verschillende vlakken, zijn terug te vinden in de geannoteerde vertaling.

⁴ In de inleiding (cfr. infra, p. v), wordt dit begrip uitgewerkt.

⁵ Garg, *An Encyclopedia of Indian Literature*, 1982, p. 491.

⁶ Zie vers 126.

⁷ Singh, "Jaina Dūtakāvya", *Śramaṇa*, 2001, p. 148.

⁸ Edgerton, *Kalidasa, the Cloud Messenger*, 1964 ; Loman, *Kalidasa, de wolkbode*, 1954 en Wilson, *The Meghadūta or Cloud Messenger*, 1961, zijn in dit verband de belangrijkste informatiebronnen geworden voor deze gemeenschappelijke gegevens. Ook hiernaar wordt in de geannoteerde vertaling telkens verwezen.

aan enige creativiteit. Ik vond het evenwel belangrijk om geen afbreuk te doen aan de Sanskritverzen zelf en om de samenhang van deze hertaling met haar oorsprong niet uit het oog te verliezen. Daarom heeft m'n geannoteerde vertaling de vorm gekregen van iin vers per blad.

Ponzie is over het algemeen niet zo toegankelijk. Het is immers belangrijker om door middel van het opwekken van gevoelens, het scheppen van beelden en het maken van vergelijkingen, de inhoud vorm te geven, dan enkel een samenhangende inhoud neer te schrijven. Dichters accentueren dan ook veel meer de vorm waarin iets wordt verhaald dan het verhaal op zich. Net zo'n dingen herkennen en in een andere taal proberen om te zetten is geen gemakkelijke opdracht. Het was wel een uitdaging, die ik ook heb aangedurfd, maar waar dan wel andere zaken voor hebben moeten wijken. Ik vond het namelijk zinniger de hele tekst te vertalen en echt naar de diepte van de verzen te gaan, dan een deel te vertalen en er van buiten af een bespreking van te maken.

Vertalen gebeurt niet in iin keer, zeker niet wanneer je het accent legt op de uitdieping van de tekst. Dan is het pas wanneer die letterlijke vertaling vrijwel vaststaat dat je aan het hertalen kunt beginnen, iets wat denkwerk, oog voor detail en vaak nogal wat inspiratie vergt. Niet enkel de hele tekst zelf, maar ook al die gegevens ondertussen op computer zetten is bovendien een ontzettend tijdrovende bezigheid geweest. De Sanskrittekst daarna indexeren en die index ordenen volgens het Sanskritalfabet, deed de tijd alleen maar verder razen. Die beperking heb ik moeten aanvaarden.

Verder dient er nog te worden opgemerkt dat ik voor de verwerking van de Indische termen, gebruik heb gemaakt van *Itranslator 99* en van *Keyman 5.0*.

Wat de flora betreft, heb ik de meeste plantnamen ook in het Sanskrit met hoofdletter geschreven. Het gaat in die gevallen immers om echte namen. Als men het had over soorten waar een Nederlands equivalent voor te vinden was, heb ik het met kleine letter vermeld. Om diezelfde reden zijn de meeste benamingen uit de wereld van de fauna klein geschreven.

In de index heb ik de werkwoordsvormen allemaal onder hun wortel vermeld, met daarna de eventuele preverbia die evenwel gewoon alfabetisch zijn geordend. De verbaaladjectieven zijn eveneens geïndexeerd onder de wortel van het werkwoord, waarvan ze zijn afgeleid. Uitzonderingen daarop zijn die verbaaladjectieven die een andere betekenis hebben dan de werkwoordswortel zelf.

De afkortingen in de voetnoten worden verklaard in de lijst van afkortingen die hierna te vinden is. Voor verdere specificatie, verwijs ik naar de bibliografie op het einde.

Om mee af te sluiten wil ik nog kort iets zeggen over het Hindī-commentaar op de Sanskritverzen van Miśra⁹. Ik heb dit commentaar uit het Hindī vertaald, maar aangezien ik slechts over een basiskennis van het Hindī beschik¹⁰, heb ik daar enkel in beperkte mate naar verwezen. Niettemin is ook dit ongetwijfeld iin van die terreinen die door geïnteresseerden verder zou kunnen worden onderzocht.

⁹ Zie noot 1.

¹⁰ Ik heb slechts iin jaar Hindī gevolgd, namelijk als derde taal in de eerste licentie.

Lijst van afkortingen

- Cpl.** : Cappeller, C., *A Sanskrit-English dictionary*, 1891.
- DM** : Miśra, D. , *Vikramakaviviracitam Nemidūtam*, 1994.
- Dnd.** : Dundas, P. , *The Jains*, 1992.
- Dws.** : Dowson, J. , *A classical dictionary of Hindu Mythology and Religion*, 1968.
- Edg.** : Edgerton, F. and E. , *Kalidasa, the Cloud Messenger*, 1964.
- FF** : Banerji, S.C. , *Flora and Fauna in Sanskrit Literature*, 1980.
- GD** : Bhattacharyya, N.N. , *The Geographical Dictionary, Ancient and Early Medieval India*, 1991.
- HC** : Hiermee wordt het Hindī-commentaar bedoeld uit **DM**.
- Klost.** : Klostermaier, K.K. , *A survey of Hinduism*, 1994.
- KM** : Durgāprasād, P. and Parab, K.P. (Ed.), *Kāvyaṃālā, a collection of old and rare Sanskrit Kāvya*, part II, 1932.
- Lo.** : Loman, J.R.A. , *Kalidasa, de wolkbode*, 1954.
- McD** : McDonell, A.A. , *A practical Sanskrit Dictionary*, 1997.
- McG** : McGregor, R.S. (Ed.), *The Oxford Hindi-English Dictionary*, 2000.
- MW** : Monier-Williams, Sir M. , *A Sanskrit-English Dictionary*, 2000.
- Sbn.** : Sabnis, S.A. , *Kālidāsa, his style and his times*, 1966.
- Schp.** : Scharpī, A. , *Handleiding bij de studie van het Klassieke Sanskrit*, 1943.
- SGW** : Whitney, W.D. , *Sanskrit Grammar*, 2000.
- Wil.** : Wilson, H.H. , *The Meghadūta or Cloud Messenger*, 1961.

Inleiding

1. Dūtakāvya als lyrisch genre

Dūtakāvya of *sandēśakāvya* is een populair genre van de lyrische poëzie en heeft een belangrijke plaats in de Sanskritliteratuur.¹¹ De hoofdeigenschap van de *dūtakāvya* is dat de dichter onbezielde, maar bewegende objecten of redeloze creaturen tot boodschappers maakt om een liefdesverklaring naar de geliefde over te brengen.¹² De *dūtakāvya*'s, geschreven nā Kālidāsa, hebben niet enkel hun inspiratie aan de *Meghadūta*¹³ te danken, maar nemen vaak ook het metrum over en hebben een identiek hoofdthema. In deze latere gedichten is een evolutie merkbaar in de keuze van de boodschappers. Van onbezielde, maar bewegende objecten ging men langzamerhand over tot dieren en zelfs mensen, om een climax te bereiken wanneer ook abstracte fenomenen als boodschappers fungeerden en de gedichten zo bijna allegorisch werden.¹⁴ Sommige auteurs van deze *messenger poems*¹⁵, hadden een andere belangstelling. Niet zozeer de poëtische waarde, maar eerder de nuttige aanwending van de oorspronkelijke vorm en van het origineel motief op verschillende wijzen en voor verschillende doelen, werd hun aandachtspunt.¹⁶ De poëtische compositie werd bijvoorbeeld door dichters-filosofen gebruikt om een volkse voorstelling te geven van religieuze leerstellingen en filosofische doctrines.¹⁷ Het feit alleen dat naast de talrijke¹⁸ nabootsingen van het werk van Kālidāsa, het idee was ontstaan om het volk door middel van dit soort poëzie te bereiken, bewijst de immense populariteit en bekendheid van zijn werk.

Over het algemeen neemt men aan dat het de jains zijn geweest, die voor het eerst deze stijl en compositie benutten voor het verspreiden van ethische en filosofische stellingen.¹⁹ Zij verlegden het accent van de erotische liefde (*śṛṅgāra*²⁰) naar de gemoedsrust (*śānta*²¹) als belangrijkste poëtische stemming (*rasa*²²).²³ Filosofische concepten zijn vaak te abstract voor een leek. Denkers die hun ideeën niettemin aan het gewone volk kenbaar wilden maken, moesten deze dan ook omzetten in een meer begrijpelijke taal.²⁴ Het is dan ook in zekere zin logisch dat ze precies van de populaire literatuur gebruik maakten en in het bijzonder van een genre als de *dūtakāvya*, dat zo tot de verbeelding spreekt.

¹¹ Singh, "Jaina Dūtakāvya", *Śramaṇa*, 2001, p. 141.

¹² Chakravarti, "Origin and Development of Dūtakāvya Literature in Sanskrit", *I.H.Q.*, 1927, p. 287.

¹³ Dit werk geldt immers als het eerste typerend voorbeeld van de *dūtakāvya*-literatuur.

¹⁴ Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, p. 374.

¹⁵ Singh, "Jaina Dūtakāvya", *Śramaṇa*, 2001, p. 141.

¹⁶ Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, p. 372.

¹⁷ Chakravarti, "Origin and Development of Dūtakāvya Literature in Sanskrit", *I.H.Q.*, 1927, p. 293.

¹⁸ Chakravarti (1927, p. 273.) maakt melding van vijftig *dūtakāvya*'s.

¹⁹ Singh, "Jaina Dūtakāvya", *Śramaṇa*, 2001, pp. 142-3.

²⁰ Klost., p. 229.

²¹ Ibid.

²² Gaeffke, *Grundbegriffe moderner indischer Erzählkunst*, Handbuch der Orientalistik, II Abt., Ergänzungsband II, 1970, p. 122.

²³ Chakravarti, "Origin and Development of Dūtakāvya Literature in Sanskrit", *I.H.Q.*, 1927, p. 293.

²⁴ Wij stellen ons evenwel de vraag als de *dūtakāvya*'s dan toch zo'n gekunsteld en onnatuurlijk taalgebruik bevatten (zoals vooral onder punt 2 wordt besproken) of die teksten wel zo gemakkelijk te begrijpen waren.

2. De literaire oefening van het *samasyāpūrṭi*

De vorm waarin men *Kālidāsa's* werk uitput voor eigen gebruik, is vaak het *samasyāpūrṭi*, wat soms ook *samasyāpurāṇa*²⁵ wordt genoemd. *Samasyā* betekent 'vereniging, verbinding'.²⁶ *Pūrṭi* betekent 'het opvullen, het aanvullen, het vervolmaken, het afwerken, het beëindigen'.²⁷ De Duitse term "*Strophenergānzung*"²⁸, wat we letterlijk zouden kunnen omschrijven als 'een aanvulling van de strofen', zegt sprekend waar het om gaat. Winternitz noemt het een kunstwerk, dat erin bestaat de overige delen aan te vullen, wanneer ĩn of twee strofen worden gegeven.²⁹ Dit literair procīdi houdt dus in dat de auteurs van de *dūtakāvya's*, ĩn of twee *pāda's* - gewoonlijk de vierde - van de verzen van *Kālidāsa* in hun eigen verzen opnemen, waarbij ze dan de andere *pāda's* aanvullen. Deze literaire oefening mag dan wel spitsvondig zijn, maar leidt automatisch³⁰ tot gekunsteldheid en tot een geforceerd taalgebruik.³¹ Singh voegt er nog aan toe dat de buitengewone invloed die door *Kālidāsa's Meghadūta* werd uitgeoefend op de geesten van deze auteurs, hun initiatief buiten spel zette en hun originaliteit smoorde.³² Chakravarti wijst er evenwel op dat het niet is omdat deze auteurs de verzen van de *Meghadūta* moesten inpassen in hun eigen verzen, wat inderdaad een spontaan taalgebruik bemoeilijkte, kan worden beweerd dat deze helemaal vrij zouden zijn van enige poëtische uitmuntendheid.³³

3. De *Nemidūta* van *Vikrama*

3.1. De auteur

Er is onduidelijkheid over de situering van *Vikrama*. Garg schrijft³⁴ dat Winternitz hem plaatst in de 7de eeuw, terwijl anderen hem relateren aan de 12de eeuw. Om te beginnen vermeldt hij niet wie die anderen zijn. Wanneer men er bovendien Winternitz op naleest, valt op dat deze schrijft dat *Vikrama* geleefd zou hebben in de 17de eeuw³⁵, wat in l'Inde classique zelfs wordt bevestigd³⁶ In diens derde deel vermeldt Winternitz zijn werk dan weer als volgt: "*Wichtiger als diese ähnliche späte Nachahmungen sind wegen ihres Alters die schon erwähnten Jainadichtungen Pārśvābhyudaya und Nemidūta*".³⁷ Singh schrijft dat het werk behoort tot de 13de-14de eeuw.³⁸ Daar andere bronnen die

²⁵ Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, p. 374.

²⁶ MW, p. 1158b.

²⁷ Id. , p. 642c.

²⁸ Winternitz, *Geschichte der Indischen Literatur*, Band 2, 1968, pp. 337-8.

²⁹ Ibid.

³⁰ Wij zijn van mening dat men dit eigenlijk niet als een natuurlijk gevolg mag beschouwen en komen daar onder 3.2. nog op terug.

³¹ Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, pp. 374-5.

³² Singh, "*Jaina Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 144.

³³ Chakravarti, "*Origin and Development of Dūtakāvya Literature in Sanskrit*", *I.H.Q.* , 1927, p. 296.

³⁴ Garg, *An Encyclopedia of Indian Literature*, 1982, p. 491.

³⁵ Winternitz, *Geschichte der Indischen Literatur*, Band 2, 1968, pp. 337-8.

³⁶ Hier beschrijft men de *Nemidūta* van *Vikrama* die geleefd zou hebben in de 17de eeuw, als ĩn van de veel recentere *dūtakāvya's*. (Renou - Filiozat , *L'Inde classique*, Vol. II , 2000, §1770, p. 210.)

³⁷ Winternitz, *Geschichte der Indischen Literatur*, Band 3, 1968, pp. 108-9.

³⁸ Singh, "*Jaina Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 145.

Vikrama en zijn *Nemidūta* vermelden³⁹, geen data geven, zou het niet verantwoord zijn te pretenderen uit zo'n beperkte gegevens de correcte te hebben gevonden.

Er is nog iets anders, waar we misschien belang aan kunnen hechten. In de beide tekstedities, die wij hier hebben gehanteerd voor de geannoteerde vertaling⁴⁰, staat in vers 126 te lezen dat de zoon van *Sāṅgaṇa*, *Vikrama* genaamd, het gedicht geschreven heeft. Bovendien gaat het in deze beide publicaties hoofdzakelijk over een berg die als boodschapper fungeert.⁴¹ Andere bronnen hebben het over *Vikrama*, zoon van *Asanga* van Khambata (Gujarat) en 126 verzen⁴²; vermelden enkel *Vikrama Kavi* en 123 verzen⁴³ of spreken over zoon van *Śṛṅgāra* met een wolk als boodschapper in 123 verzen.⁴⁴ Nog anderen vermelden slechts *Vikrama* als een jaina Sanskritdichter, zoon van *Sāṅgaṇa*⁴⁵ of als *Vikrama*, zoon van *Sangama*, maar noemen eveneens een berg als boodschapper.⁴⁶ Ons inziens sluiten deze laatste twee dan ook het nauwst aan bij de tekst die wij hier hebben vertaald.

3.2. De vorm

Het leidt geen twijfel dat het werk geplaatst kan worden binnen het genre van de *dūtakāvya*'s en dat het als een *samasyāpūrṭi* op *Kālidāsa*'s *Meghadūta* is geschreven. Het is geschreven in 126 verzen, waarvan de auteur in het laatste vers zelf zegt telkens de vierde *pāda* te hebben overgenomen uit de *Meghadūta*. Hoewel de meeste *dūtakāvya*'s naar de boodschapper worden genoemd⁴⁷, is de *Nemidūta* aan de geadresseerde gewijd. Hierbij dient bovendien te worden opgemerkt dat de meesten er, zoals gezegd⁴⁸, van uitgaan dat een *samasyāpūrṭi* door de aard van het genre zelf artificieel zou zijn. Wij argumenteren dat dit geenszins het geval is voor de *Nemidūta*. Niet ergens hebben we een indruk van gekunsteldheid ervaren. De constructies zijn moeilijk, maar het is niet omdat iets moeilijk is dat het daarom *in se* gemaakt hoeft te zijn. In dit verband citeren we graag Dr. Ashok Kumar Singh: "*The other dūtakāvya*'s modelled after him [i.e. *Kālidāsa*] naturally suffered by way of comparison, though some of these might have been ranked as specimens of good poetry, e.g. *Nemidūta* of *Vikrama*."⁴⁹ Ook Winternitz noemt het werk een "*überaus kunstvollen Gedicht*."⁵⁰

Op grond van de inhoud⁵¹, volgen we Singh⁵² die het werk categoriseert onder de jaina-*dūtakāvya*'s. We zijn het er evenwel niet helemaal mee eens dat de *Nemidūta* zoals de andere werken binnen deze groepering: "...probably were composed for the adherents of Jainism to acquaint them more fully with its principles and the doctrines in a language that they could very well understand".⁵³ De tekst

³⁹ Chakravarti, "Origin and Development of *Dūtakāvya* Literature in Sanskrit", *I.H.Q.*, 1927, p. 277; Krishnamachariar, *History of classical Sanskrit Literature*, 1970, p. 364; Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, p. 374.

⁴⁰ Zie noot 1 en 2.

⁴¹ Cfr. *infra*.

⁴² Singh, "Jaina *Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 145.

⁴³ Chakravarti, "Origin and Development of *Dūtakāvya* Literature in Sanskrit", *I.H.Q.*, 1927, p. 277

⁴⁴ Dasgupta, *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., 1947, p. 374.

⁴⁵ Garg, *An Encyclopedia of Indian Literature*, 1982, p. 491.

⁴⁶ Krishnamachariar, *History of classical Sanskrit Literature*, 1970, p. 364

⁴⁷ Singh, "Jaina *Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 148.

⁴⁸ Zie punt 2.

⁴⁹ Singh, "Jaina *Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 144.

⁵⁰ Winternitz, *Geschichte der Indischen Literatur*, Band 2, 1968, pp. 337-8.

⁵¹ Cfr. *infra* 3.5.

⁵² Singh, "Jaina *Dūtakāvya*", *Śramaṇa*, 2001, p. 145.

⁵³ Id., p. 144.

bevat in dit verband namelijk een aantal verzen die allesbehalve jainistisch aandoen⁵⁴. Eigenlijk is er zelfs slechts in de laatste drie verzen echt sprake van duidelijk jainistische elementen.⁵⁵

3.3. Het metrum

De *Nemidūta* is zoals de *Meghadūta* van *Kālidāsa* volledig geschreven in het *Mandākrānta*-metrum. Het *Mandākrānta* behoort tot het *akṣara-cchandaḥ*. Het kenmerkt zich door vier gelijke *pādas*'s die exact uit 17 syllaben bestaan en die telkens hetzelfde stramien volgen⁵⁶:

-- -/-, ∪ ∪/∪ ∪ ∪/-, - ∪ /- - ∪ /- ∪ //

Prāṇi-trāṇa-pravaṇa-hṛdayo bandhu-vargam samagram

Het is verbazingwekkend hoe *Vikrama* erin geslaagd is zijn volledig gedicht in een foutloos metrum te schrijven.⁵⁷

3.4. De diversiteit van het vocabularium

Om de uitgebreidheid en de verscheidenheid van het taalgebruik te illustreren, willen we hier even dieper ingaan op de indexgegevens. Er zijn 1591 verschillende woorden in de index opgenomen, waarvan er 1010 slechts één keer voorkomen, 288 twee keer en 138 drie keer. Dit wil zeggen dat alleen maar 155 woorden⁵⁸ meer dan drie keer worden gebruikt doorheen de hele tekst, waar dan nog bijvoorbeeld *as.*, *kr.* en *drś.* onder vallen, aangezien we deze hebben opgenomen ter wille van een eventuele latere vergelijking⁵⁹ met andere teksten op het vlak van de expliciteit van die zo vaak voorkomende werkwoorden. Wij zijn van mening dat men uit dergelijke cijfers toch iets kan opmaken. Rekening houdend met het feit dat de auteur daarenboven dus niet alleen gebonden was binnen het kader van de *samasyāpūrti* en de *dūtakāvya*, maar zich ook nog eens consequent heeft

⁵⁴ Zie vooral noot 17, vers 5 ; noot 23, vers 6 ; noot 45, vers 13 ; noot 192, vers 59 en noot 322, vers 89 in de geannoteerde vertaling.

⁵⁵ De inhoud en de religieuze context worden besproken cfr. infra onder 3.5 en 3.7.

⁵⁶ McD, pp. 234-5.

⁵⁷ We moeten hier opmerken dat de tekstuitgave van DM wel een aantal passages bevat waarin het metrum niet correct is. Na analyse van deze uitgave en een vergelijking met de editie van KM, hebben we er in de meeste gevallen voor geopteerd deze laatste te volgen. Elke verwijzing van die aard, is vermeld in de geannoteerde vertaling.

⁵⁸ Het zijn er 57, die vier maal voorkomen ; 41 die vijf keer voorkomen ; 18 die zes maal voorkomen ; 11 die zeven maal voorkomen ; 8 die acht keer voorkomen ; 6 die negen maal voorkomen ; ūntje dat tien keer wordt gebruikt ; telkens 4 die elf en twaalf keer voorkomen en telkens 1 die dertien (*nava*) en zestien (*antar*) keer wordt gebruikt, dan 2 die twintig maal voorkomen (*kr.* en *drś.*) en nog 1 woord dat ūnentwintig (*as.*) keer wordt gebruikt.

⁵⁹ Het lexicon uit de *Nemidūta* zou eveneens een boeiend topic zijn voor verder onderzoek. Het is bijvoorbeeld in vers 47 (zie noot 140) zo dat het woord *kālakūṭa* wordt gebruikt. Dit woord is mannelijk volgens MW (p. 277b) en McD (p. 67b). MW schrijft evenwel dat lexicografen het woord ook als neutrum hebben waargenomen in inheemse woordenboeken, maar nog niet als zodanig in enig gepubliceerde tekst hebben teruggevonden. In de *Nemidūta* wordt het zeker als neutrum behandeld. Daarnaast is er in vers 77 bijvoorbeeld het woord *aikṣiva* dat evenmin is geattesteerd. Zie in dit verband noot 265 in de geannoteerde vertaling.

gehouden aan het strenge metrum van het *Mandākrānta*, concluderen wij hieruit dat we hier met een echt kunstdicht hebben te maken.

3.5. Structuur en inhoud

De verteller leidt het verhaal in van vers 1 tot 6, waarin hij uitlegt dat *Nemi* zich heeft teruggetrokken op een berg om de Verlossing te bereiken en dus niet alleen zijn vrienden en familieleden heeft achtergelaten, maar ook zijn vrouw *Rājimatī*. Zij richt een smeekbede tot de berg.

De verzen 6 tot en met 87 bestaan uit deze woorden, die *Rājimatī* via de berg aan *Nemi* overbrengt. Deze bestaan er vooral in hem door middel van mooie beschrijvingen van zijn thuisland en door allerhande verleidelijke situatieschetsen te overtuigen terug te komen.

In vers 88 neemt de auteur het woord om te melden dat al wat ze tot nog toe heeft gezegd blijkbaar niet veel heeft uitgehaald, om in vers 89 aan te kondigen dat *Rājimatī*'s vriendin het woord verder zal voeren.

Deze vriendin spreekt *Nemi* in een totaal andere stijl aan. Zij vertelt over de kwellingen, die haar vriendin doorstaat en werkt zo eerder op het schuldgevoel van *Nemi*, dan te pogen hem te lokken met prachtige sfeerbeelden. Ze onderbreekt haar verhaal van vers 102 tot en met vers 104 om *Rājimatī*'s moeder die tot haar dochter spreekt, te citeren en van vers 110 tot en met vers 118 om een stukje poëzie voor te lezen, dat *Rājimatī* had geschreven en waarvan ze haar vriendin had gevraagd die aan *Nemi* voor te lezen. Op vers 123 sluit ze af.

Van vers 124 tot en met vers 126 besluit de verteller het verhaal met *Nemi*'s bereiken van de *Kevala*-kennis en van de Verlossing. *Nemi* aanvaardt *Rājimatī* als zijn volgeling.

3.6. Het cultuurhistorisch kader

Nemi, die ook *Neminātha* of *Ariṣṭanemi*⁶⁰ wordt genoemd, is de 22ste *tīrthaṅkara*⁶¹ van het jainisme. Als prins van de *Yādava*-clan⁶² werd hij geboren in *Dvārakā*⁶³ als zoon van koning *Samudravijaya* en koningin *Śivā*.⁶⁴ Alle jaina-verhalen beschrijven hem unaniem als een zeer knappe, maar nogal verlegen jongeman.⁶⁵ *Samudravijaya* is de oudste broer van *Vasudeva*, de vader van de twee *Yādava*-broers *Kṛṣṇa*⁶⁶ en *Balarāma*, wat hen dus tot neven maakte van *Nemi*. Deze drie waren allen geboren in de grote *Hari*-dynastie⁶⁷, waarvan de *Yadu*'s een vooraanstaande tak waren.⁶⁸

Nemi had na lange tijd uiteindelijk z'n woord gegeven⁶⁹ om te huwen met *Rājimatī*, de dochter van *Ugrasena*⁷⁰, koning van *Mathurā*.⁷¹ Op hun huwelijksdag keerde *Nemi* zich evenwel van

⁶⁰ Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 288.

⁶¹ Dnd., p. 18.

⁶² Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 379.

⁶³ Klost. (p. 36.) situeert de bloei van deze stad rond 1500 v.o.T. en vermeldt dat deze volgens de traditie wordt gerelateerd aan *Kṛṣṇa*.

⁶⁴ Hemacandra, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, 1962, pp. 164-5.

⁶⁵ Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 395.

⁶⁶ Klost. (p. 145.) vernoemt een historische *Kṛṣṇa* als held van de *Vṛṣṇi* clan van het *Yādava*-geslacht, dat vertoefde om en bij *Mathurā*, iin van de oudste steden van Indië.

⁶⁷ *Hari* is een naam voor *Kṛṣṇa* (MW, p. 1289c.). Ook Klost. (p. 126.) maakt melding van een *Kṛṣṇa*-periode, die duurt van 1950 tot 1400 v.o.T.

⁶⁸ Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 388.

⁶⁹ Hemacandra, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, 1962, p. 255.

het huwelijk af. Op weg naar het huis van de bruid, hoorde hij namelijk jammerende dieren. Toen hij z'n wagenmenner vroeg waarom deze dieren droevig waren en deze hem vertelde dat zij naar daar waren gebracht om te worden geslacht voor het huwelijksbanket, werd *Nemi* overmand door medelijden, beval hen te bevrijden en was vastberaden zich uit de wereld terug te trekken.⁷²

Ten oosten van de mooie stad *Dvārakā* die door de goden was gebouwd, lag de *Raivataka*-berg en ten noorden ervan de *Gandhamādāna*-berg⁷³. *Nemi* bereikte de verlossing, *mokṣa*, op de berg *Girnar*, waar hij vandaag nog steeds bijzonder wordt vereerd.⁷⁴ *Girnar* is een bergmassief nabij de stad *Junagaḍh* in de westelijke deelstaat *Gujarāt*. Op een plateau van de 1000 meter hoge *Raivataka*-berg ligt het jaina-tempelcomplex dat vooral met *Neminātha* wordt geassocieerd. Deze plaats is heilig voor de jains.⁷⁵

Eens *Nemi* de verlossing had bereikt was niet alleen *Kṛṣṇa*, die precies het huwelijk voor hem had geregeld⁷⁶ en hem voorheen met allerhande middelen trachtte te verleiden⁷⁷, hem erg toegewijd⁷⁸, maar ging ook *Rājimatī* "to the abode from which there is no return".⁷⁹

3.7. De religieuze context.

Onder 3.2. hebben we al gezegd dat de *Nemidūta* op sommige vlakken helemaal niet jainistisch lijkt.⁸⁰ Het kan natuurlijk wel dat de auteur dit met opzet heeft gedaan. Op die manier accentueert hij zelfs *Nemi* als *tīrthaṅkara*, die precies de taak heeft de Drie Juwelen⁸¹ te activeren en een gemeenschap van asceten en lekenvolgelingen te stichten, die dient als spirituele voorde (*tīrtha*) over de oceaan van hergeboorten voor de menselijke wezens.⁸² Zo wordt immers duidelijk dat *Rājimatī* nog vastzit in het traditionele Indische systeem, om dan uiteindelijk toch het juiste pad te volgen en net als *Nemi* de Verlossing te bereiken.

Toch kregen wij niet die indruk. De tegenstelling in de houding van *Nemi* en *Rājimatī* wordt duidelijk geschetst in vers 93, maar wordt eigenlijk voorgesteld als een verwijt. Zowel de vriendin van *Rājimatī*, als haar moeder, komen bovendien bijzonder sterk voor haar op en ook dit gebeurt zelfs af en toe op een nogal beschuldigende toon. Wanneer daarenboven de auteur zelf het verhaal onderbreekt om een natuurfenomeen zijn medelijden met *Rājimatī* te laten uiten in vers 88, dan zijn wij geneigd te twijfelen aan de jainistische aard van het gedicht.

De aandacht die van de schrijver uitgaat naar de emoties van de vrouw in dit werk, is op z'n minst bijzonder, maar tegelijkertijd weinig religieus. Zeker in een religie waar men uitgaat van een zich onthechten van de wereldlijke illusie, is het zelfs vreemd zo'n rijke beschrijvingen van de gevoelens, de gedachten en de gedragingen van een door liefde gebroken jonge vrouw, te treffen.

⁷⁰ Id., p. 259.

⁷¹ Id., p. 37.

⁷² Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 396.

⁷³ Hemacandra, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, 1962, p. 179.

⁷⁴ Van Alphen, *De trap naar de Verlossing*, 2000, p. 147.

⁷⁵ Id., pp. 39-40.

⁷⁶ Jaini, *Collected papers on jaina studies*, 2000, p. 396.

⁷⁷ Hemacandra, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, 1962, p. 253.

⁷⁸ Id., p. 397. Vergelijk in dit verband ook vers 85 uit de geannoteerde vertaling.

⁷⁹ Hemacandra, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, 1962, p. 313.

⁸⁰ Zie noot 53.

⁸¹ Juist beschouwen, juist weten en juist handelen.

⁸² Dnd., p. 18.

We zouden nog verder durven gaan en in de *Nemidūta* een gewaagde kritiek herkennen op het zich uit het dagelijks leven terugtrekken van deze spirituele leiders, nádat ze een vrouw, of zelfs nog kinderen ook, hebben gehad. De film 'Saṃsāra'⁸³, die door Pan Nalin werd geregisseerd, toonde op verrassende wijze het perspectief van een jong meisje, dat door haar man die monnik wou worden, werd verlaten, nadat ze gehuwd waren en samen kinderen hadden. Er werden allusies gemaakt op het verhaal van prins *Siddhārtha*, die de historische Boeddha is geworden nadat ook hij zijn vrouw *Yaśodharā* en zijn zoon *Rāhula* had verlaten. Deze gingen gepaard met de kritiek dat alle boeddhisten de grootsheid en het belang inzien van het uit de wereld stappen van de Boeddha, maar slechts weinigen ook maar even hebben stilgestaan bij wat zo'n ervaring moet geweest zijn voor een jonge, alleenstaande moeder.

Het thema van deze film leek ons uitermate gedurfd en modern. Niettemin menen wij in de *Nemidūta* een gelijkaardig beeld te herkennen.

3.8. Het kleurenspeel en de beeldspraak

Vikrama speelt niet enkel met kleuren, maar heeft bovendien, zoals gezegd⁸⁴, gebruik gemaakt van een uiterst rijk vocabularium. Hij tovert prachtige schakeringen tevoorschijn door in zijn verzen tientallen bloesems, planten en bomen, maar ook eens zoveel verschillende diersoorten op te nemen. Hij bereikt een soortgelijke schoonheid wanneer hij het donkerkleurig lichaam⁸⁵ van *Neminātha* contrasteert met allerhande stralend witte fenomenen⁸⁶ of wanneer hij veelsoortige fonkelende edelstenen hanteert om zijn landschap nog meer kleur te geven. De beschrijvingen van de zes⁸⁷ Indische seizoenen⁸⁸ zijn hartverwarmend. De vergelijkingen met elementen uit de mythologie zijn treffend.

We durven hier zelfs een parallel herkennen met de wereld van de muziek. Naar aanleiding van een tentoonstelling in Sint-Petersburg gewijd aan de werken van een overleden vriend Victor Hartmann, componeerde Moussorgsky in de 19de eeuw de pianocyclus "Schilderijtentoonstelling". Tien werken uit deze omvangrijke expositie inspireerden de componist tot evenveel muzikale omschrijvingen, waarin hij het visuele omzet in klankbeelden. Niet als pianopartituur, maar als orkestwerk heeft het wereldberoemdheid gekregen. Het idee om het werk te orkestreren kwam van Maurice Ravel, die de pianopartituur briljant voor orkest bewerkte. De orkestversie benadrukt nog veel meer dan de piano-versie de sterke kanten van de compositie. Zoals dit symfonisch gedicht met louter instrumentale middelen bepaalde stemmingen schept en zelfs situaties uitbeeldt, maakte de suggestieve waarde van *Vikrama's* taalgebruik het mogelijk om in elk vers van de *Nemidūta* als het ware een tafereel te schilderen met woorden.

Het feit dat *Vikrama* er naast dit alles zelfs in is geslaagd om iets wat soms al zo moeilijk te vatten is voor woorden, namelijk de emoties, door middel van zijn spitsvondige beeldspraak echt te gaan uitbeelden, is ons inziens zijn allergrootste verdienste. De visuele kracht die van zijn woorden uitgaat is hartverwarmend en het evocatief karakter van zijn stijl verheft het werk tot poëzie in de ware betekenis van het woord.

⁸³ Deze film, geschreven door Pan Nalin samen met Tom Baker, werd in 2001 uitgebracht in Duitsland.

⁸⁴ Zie 3.4.

⁸⁵ Van Alphen, *De trap naar de Verlossing*, 2000, pp. 39-40.

⁸⁶ Voor dit contrast tussen wit en zwart, zie vooral noot 39, vers 11; noot 150, vers 50 ; noot 173, vers 55 ; noot 178, vers 56 en noot 210, vers 63 in de geannoteerde vertaling.

⁸⁷ Deze zes seizoenen in Indië zijn herfst, winter, koud seizoen, lente, zomer en het regenseizoen. (Edg., p. 86.)

⁸⁸ Deze beschrijvingen zijn vooral te situeren tussen de verzen 70 en 80.

Besluit

Veel meer dan een harmonische opeenvolging van zinnen, is elk vers van de Nemidūta een tafereel, geschilderd met woorden. Bij het lezen kreeg ik de indruk ondergedompeld te worden in een oceaan van wijsheid, schoonheid, gevoel, liefde, menselijkheid. Ik had een landschap betreden vol prachtige kleuren. Het lastigste was voor mij dat ik zo moeilijk een medereiziger vinden kon, die voelde wat ik voelde, hoorde wat ik hoorde en zag wat ik te zien kreeg. In plaats van me daar droevig over te voelen, beschouwde ik dit als een stimulans om dit landschap in kaart te brengen en een poging te ondernemen om met m'n eigen woorden een beschrijving van deze geschilderde beeldenpracht te benaderen. Meer kon ik niet doen, want jammer genoeg schieten woorden nu eenmaal steeds te kort en zijn we bovendien beperkt in onze mogelijkheden, in tijd en in ruimte. Niettemin koester ik de stille hoop erin geslaagd te zijn toch enkelen een kijkje te laten nemen in deze wereld van ponzie en hen een aanzet te geven zelf een weg erin te bewandelen. Er is nog zoveel te zien. Hoe dieper je graaft, hoe rijker de schat meestal blijkt te zijn. Naar mijn gevoel is dit zeker waar voor dit gedicht, dat niet alleen gevuld is met planten, bloemen, bomen en dieren, maar ook doorspekt is met elementen uit de mythologie en vol verwijzingen zit naar de Indische geografie. De spitsvondige vergelijkingen hebben me uitermate getroffen en het durven benoemen van de menselijke gevoelens wekte m'n waardering op. Als mensen deze verzen lezen, zeggen erdoor geraakt te zijn en het daarenboven zo herkenbaar vinden, dan denk ik dat we terecht kunnen spreken van een tijdloos pontisch kunstwerk.

Bibliografie

BANERJI, S.C. , *Flora and Fauna in Sanskrit Literature*, Calcutta: Naya Prokash, 1980.

BHATTACHARYYA, N.N. , *The Geographical Dictionary, Ancient and Early Medieval India*, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1991.

CAPPELLER, C. , *A Sanskrit-English dictionary, based upon the St.-Petersburg Lexicons*, London: Luzac, 1891.

CHAKLADAR, H.C., *The Geography of Kālidāsa*, Calcutta: Indian Studies: Past & Present, 1963.

CHAKRAVARTI, C. , "Origin and Development of Dūtakāvya Literature in Sanskrit", *The Indian Historical Quarterly* (I.H.Q.), vol. 3.1., Calcutta, 1927, pp. 273-297.

DASGUPTA, S.N. (ed.), *A history of Sanskrit literature, classical period*, Vol. I., University of Calcutta, 1947.

DOWSON, J. , *A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature*, London: Routledge & Kegan Paul LTD, 1968.

DUNDAS, P. , *The Jains*, London and New York: Routledge, 1992.

DURGĀPRASĀD, P. and PARAB, K.P. (Ed.), *Kāvyaṃālā, a collection of old and rare Sanskrit Kāvyaas, Nātakas, Champūs, Bhāṇas, Prahāsanas, Chhandas, Alankāras &c.*, part II, Bombay: Pāndurang Jāwajī, 1932.

EDGERTON, F. and E. , *Kalidasa, the Cloud Messenger, translated from the Sanskrit Meghaduta, a bilingual edition*, U.S.A.: The University of Michigan Press, 1964.

GARG, G.R. , *An Encyclopedia of Indian Literature*, Delhi: Mittal Publishers, 1982.

GAEFFKE, P. , *Grundbegriffe moderner indischer Erzählkunst, Aufgezeigt am Werke Jayaśaṅkara Prasādas (1889-1937)*, Handbuch der Orientalistik, zweite Abteilung, Ergänzungsband II, Leiden/Kfln: E. J. Brill, 1970.

HEMACANDRA, Ā.Ś. , *Triṣaṣṭīśalākāpuruṣacaritra or the lives of the sixty-three illustrious persons*, Vol. V, vertaald door Johnson, H. M., Baroda: Oriental Institute, 1962.

JAINI, P.S. (ed.), *Collected Papers on Jaina Studies*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited , 2000.

KLOSTERMAIER, K.K. , *A survey of Hinduism*, Albany: State University of New York Press, 1994.

KRISHNAMACHARIAR, M. , *History of classical Sanskrit Literature, Being an elaborate account of all branches of Classical Sanskrit Literature, with full Epigraphical and Archaeological notes and References, an Introduction*

dealing with Language, Philology and Chronology and Index of Authors and Works, Varanasi: Motilal Banarsidass, 1970.

LAMOTTE, Ī., *History of Indian Buddhism, from the origins to the śaka era*, translated from the French by Sara Webb-Boin, Louvain-la-neuve: Institut orientaliste, 1988.

LOMAN, J.R.A. , *Kalidasa, de wolkbode, uit het Sanskrit vertaald en van aantekeningen voorzien*, Amsterdam: De Beuk, 1954.

MCDONELL, A.A. , *A practical Sanskrit Dictionary with transliteration, accentuation, and ethymological analysis throughout*, New York: Oxford University Press, 1997 .

MCDONELL, A.A. , *A Sanskrit Grammar for students*, London: Oxford University Press, 1927³.

MCGREGOR, R.S. (Ed.), *The Oxford Hindi-English Dictionary*, New Delhi: Oxford University Press, 2000.

MÍŚRA, D. , *Vikramakaviracitam Nemidūtam, saṃskṛt-hindīvyākhyopetam, vyākhyākāraḥ, Dhirendra Miśra [De Nemidūtam, gecomponeerd door de dichter Vikrama, becommentarieerd en voorzien van een Sanskrit-Hindī-commentaar door Dhirendra Miśra]*, Varanasi: Pārśvanātha śodhpīṭha, 1994.

MONIER-WILLIAMS, Sir M. , *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

RENOU, L. – FILIOZAT, J. , *L'Inde classique. Manuel des ĩtudes indiennes*, vol. I , Paris: J. Maisonneuve, 1985.

RENOU, L. – FILIOZAT, J. , *L'Inde classique. Manuel des ĩtudes indiennes*, 2 vols. , Paris: ĩcole franėaise d'Extrĩme-orient, 2001.

SABNIS, S.A. , *Kālidāsa, his style and his times*, Bombay: N. M. Tripathi Private LTD. , 1966.

SCHARPÉ, A. , *Handleiding bij de studie van het Klassieke Sanskrit, grammaticale – oefeningen – teksten – aantekeningen en woordenboek*, Leuven: N. V. De Vlaamsche Drukkerij, 1943.

SINGH, A.K. , “Jaina Dūtakāvya”, *Śramaṇa*, January-March, 2001, pp. 141-153.

VAN ALPHEN, J. , *De trap naar de Verlossing: 2500 jaar kunst en religie van het jainisme*, Etnografisch Museum van Antwerpen, 2000

WHITNEY, W.D. , *Sanskrit Grammar, Including both, the classical language and the older dialects of Veda and Brāhmaṇa*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2000.

WILSON, H.H. , *The Meghadūta or Cloud Messenger: A poem in the Sanskrit language, by Kālidāsa, translated into English verse, with notes and illustrations*, Varanasi: Vidya Vilas Press, 1961.

WINTERNITZ, M. , *Geschichte der Indischen Literatur, Band 2, Die Buddhistische Literatur und die Heiligen Texte der Jainas*, Stuttgart: K.F. Koehler Verlag, 1968.

WINTERNITZ, M. , *Geschichte der Indischen Literatur, Band 3, Die Kunstdichtung die wissenschaftliche Neuindische Literatur*, Stuttgart: K.F. Koehler Verlag, 1968.

विक्रमस्यनेमिदूत

DE NEMIDŪTA VAN VIKRAMA,
een geannoteerde vertaling

प्राणित्राणप्रवणहृदयो बन्धुवर्गम् समग्रम्
हित्वा भोगान्सह परिजनैर् उग्रसेनात्मजां च ।
श्रीमान्नेमिर्विषयविमुखो मोक्षकामश्चकार
स्निग्धच्छायातरुषु वसतिं रामगिर्याश्रमेषु ॥१॥

*prāṇi-trāṇa-pravaṇa-hṛdayo bandhu-vargam samagram
hitvā bhogān saha parijanair Ugrasenātmajāṃ ca ।
śrīmān Nemir viṣaya-vimukho mokṣa-kāmaś cakāra
snigdha-cchāyā-taruṣu vasatiṃ Rāmagiry-āśrameṣu ॥*

Het hart van de eerbiedwaardige Nemi was gewijd aan de bescherming van alle levende wezens. Hij leefde onthecht van de wereldlijke objecten. Verlangend naar de Verlossing verliet hij Ugrasena's dochter. Hij liet zijn familie achter en gaf de geneugten op. Hij vestigde zich samen met z'n gevolg in de kluizenarijen van de Rāmagiri-berg, waar de bomen milde schaduwen hebben.

De eerbiedwaardige Nemi die voorzien is van een hart dat gewijd is aan de bescherming van [alle] levende wezens, hebbende het gelaat afgewend van de wereldlijke objecten, heeft verlangend naar de verlossing - na samen met [zijn] entourage, volledig te hebben achtergelaten de schare verwanten, alle genietingen én Ugrasena's dochter⁸⁹ - een verblijf gemaakt in de kluizenarijen van de Rāmagiri⁹⁰-berg die gekenmerkt zijn door bomen met milde schaduwen.

⁸⁹ Rājimatī. (Zie inleiding, p. ix.)

⁹⁰ Dit is eigenlijk het moderne Ramtek, in het noordoosten van Nagpur (GD, p. 258.). Het HC van vers 107 wijst er evenwel op dat het hier gaat om de Raivataka-berg. Deze berg is gelegen in Junagarḍh tegenover Girnar. (GD, p. 257.)

सा तत्रोच्चैः शिखरिणि समासीनमेनं मुनीशं
नासान्यस्तानिमिषनयनं ध्याननिर्धूतदोषं ।
योगासक्तं सजलजलदश्यामलं राजपुत्री
वप्रक्रीडापरिणतगजप्रेक्षणीयं ददर्श ॥२॥

*sā tatroccaiḥ śikhariṇi samāsīnam enaṃ munīśaṃ
nāsā-nyastānimiṣa-nayanaṃ dhyāna-nirdhūta-doṣaṃ ।
yogāsaktaṃ sajala-jalada-śyāmalaṃ rāja-putrī
vapra-kṛīḍā-pariṇata-gaja⁹¹-prekṣaṇīyaṃ dadarśa ॥*

Die prinses zag daar die heer onder de asceten. Hij vertoefde hoog op de top van de berg. Zijn ogen knipperden niet en waren gericht op zijn neus. Zijn fouten waren weggewassen door z'n meditatie. Hij streefde vurig de Verlossing na. Zijn lichaam had een kleur die zo donker was als een regenwolk die zich liet aanzien als een olifant, voorovergebogen bij het stootspel tegen de heuvel.

Die dochter van de koning heeft daar deze heer der asceten gezien, die hoog op de bergtop vertoefde, voorzien van ogen die niet knipperen en die gericht zijn op de neus, voorzien van fouten die weggewassen zijn door zijn meditatie, die vurig nastrevend was het middel [tot de verlossing], die donkerkleurig was als een wolk die voorzien is van water, die zich liet aanzien als een olifant⁹², voorovergebogen bij het stootspel tegen de heuvel.

⁹¹ De *Elephas maximus*. (FF, pp. 136, 142.)

⁹² Olifanten en buffels worden, wellicht door hun vorm, vaak met wolken in verband gebracht. Olifantenspelen waren in Indië altijd zeer geliefd. (Lo., p. 73.)

उद्वीक्ष्यैनं शमसुखरतं मेदुराम्भोदनादैर्
नृत्यत्केकिव्रजमथनगं प्रोन्मिषन्नीपपुष्पम् ।
सा शोकार्ता क्षितितलमगात् स्यान्न दुःखं हि नार्याः
कण्ठाश्लेषप्रणयिनि जने किं पुनर्दूरसंस्थे ॥३॥

*udvīkṣyainam⁹³ śama-sukha-rataṃ medurāmbhoda-nādair
nṛtyat-keki⁹⁴-vrajam atha nagaṃ pronmiṣan-Nīpa⁹⁵-puṣpam ।
sā śokārtā kṣiti-talam agāt syān na duḥkhaṃ hi nāryāḥ⁹⁶
kaṅṭhāśleṣa-praṇayini jane kiṃ punar dūra-saṃsthe ॥*

Zij aanschouwde hem die het geluk van de gelijkmoedigheid nastreefde. Ze keek naar de berg en zag het groepje pauwen dat door het gerommel van een dichte wolkenmassa begon te dansen. Bij de aanblik van de onluikende Nīpa-bloesems, viel zij, door smart gekweld, in bezwijming.

Een vrouw is zo al teer van hart, laat staan als ze van haar geliefde is gescheiden terwijl ze zo verlangt naar zijn omhelzing.

Vervolgens ging zij die door smart werd gekweld - na te hebben gezien hij, die zich wijdde aan het geluk van de gelijkmoedigheid, de berg, een menigte pauwen die aan het dansen zijn door het gedonder van een dichte wolken[massa] en de ontluikende Nīpa-bloesems - naar het oppervlak van de aarde. Immers, er weze geen verdriet aan een vrouw. Hoeveel te minder in een mens, die verlangend is naar een omhelzing [van haar geliefde] en ver weg verblijvende is.

⁹³ Hier volgen we KM. DM schrijft *udvīkṣyenaṃ*.

⁹⁴ De *Pavo cristatus*. Het is hetzelfde als een *mayūra*. Van hem wordt gezegd dat hij een goudkleurige staart heeft, dat hij rust op een paal of een stok in het huis en dat hij vooral bij het horen van het gerommel van donderwolken begint te dansen. Men zegt dat zijn roep lijkt op een *śaḍja* (McD, p. 324a) of dus op de eerste van de zeven tonen of *svara's* (i.e. een muzieknoot, McD, p. 371b) van de Indische muziek. (FF, p. 170) Volgens de overlevering zijn pauwen gewoonlijk erg toegewijd aan wolken. (Edg., p. 84.)

⁹⁵ De *Nauclea Cadamba*. De bloemen bloeien aan het begin van het regenseizoen (FF, pp. 45, 62.). Het is een zeer hoge boom met oranjeleurige bloesems. (MW, p.247c.)

⁹⁶ Hier volgen we KM. DM schrijft *nāryaḥ*.

तां दुःखार्तां शिशिरसलिलासारसारैः समीरैर्
आश्वास्येव स्फुटितकुटजामोदमत्तालिनादैः ।
साध्वीमद्रिः पतिमनुगतां तत्पदन्यासपूतः
प्रीतः प्रीतिप्रमुखवचनं स्वागतं व्याजहार ॥४ ॥

*tāṃ duḥkhārtāṃ śisīra-salilāsāra-sāraiḥ samīraiḥ
āśvāsyaeva sphuṭita-Kuṭajāmōda-mattāli-nādaiḥ ।
sādhvīm adriḥ patim anugatāṃ tat-pada-nyāsa-pūtaḥ
prītaḥ prīti-pramukha-vacanaṃ sv-āgataṃ vyājahāra.*

Die trouwe deugdzame vrouw die haar echtgenoot volgde, werd door kommer gekweld. De berg die gezuiverd is door het neerplaatsen van zijn voetstappen, deed haar als het ware herademen door het gezoem van de bijen die dol zijn door het aroma van opengebloeide Kuṭaja-bloesems, door een briesje en door de kracht van een verfrissende regenbui. Toen sprak deze opgeluimd een welkomstgroet uit die bestond uit minzame woorden.

De berg, gezuiverd door het neerplaatsen van de voetstappen van hem⁹⁷, heeft - na als het ware te doen herademen die trouwe deugdzame vrouw die haar man volgt, [maar] die door smart wordt gekweld, door middel van de geluiden van de bijen die dol zijn door het aroma van opengebloeide Kuṭaja⁹⁸-[bloesems], door de winden en door de krachten van een stroom van koel water - welgemoed een welkomstgroet uitgesproken, gekenmerkt door woorden vergezeld van genegenheid.

⁹⁷ Zoals de voetstappen van de Boeddha door de boeddhisten en die van Rāma door vele hindu's worden vereerd (Lo., p. 74.), hebben ook hier de voetstappen van Neminātha een vergelijkbare betekenis.

⁹⁸ Dit is de *Holarrhena antidysenterica*. Deze boom met witte bloesems, bloeit tijdens het regenseizoen. (Sbn., p. 367.)

सिद्धेः संगं समभिलषतः प्राणनाथस्य नेमेः
सा तन्वंगी विरहविधुरा तच्छिरोधिष्ठितस्य ।
तं सम्मोहाद् द्रुतमनुनयं शैलराजं ययाचे
कामार्ता हि प्रकृतिकृपणाश्चेतनाचेतनेषु ॥५॥

*siddheḥ⁹⁹ saṅgaṃ samabhilaṣataḥ prāṇa-nāthasya¹⁰⁰ Nemeḥ
sā tanv-aṅgī¹⁰¹ viraha-vidhurā tac chiro-dhiṣṭhitasya¹⁰² ।
taṃ sammohād drutam anumayaṃ śaila-rājaṃ yayāce
kāmartā hi prakṛti-kṛpaṇāś cetanācetanēṣu.*

Door het gescheiden zijn van haar geliefde Nemi die zich uit verlangen naar een vereniging met de Verlossing op de bergtop bevond, was deze vrouw met haar tener lichaam neerslachtig. Verward door de verbijstering, maar toch op hoffelijke wijze, smeekte ze toen tot die majesteit onder de bergen. Zij, die door liefde worden gekweld zijn nu eenmaal van nature klaagzuchtig, of het nu tegen bezielde of onbezielde wezens is.

Vervolgens, deze [vrouw] - die voorzien is van een tener lichaam en die neerslachtig is door het gescheiden zijn van [haar] geliefde Nemi, die zich op de top bevindt en die verlangend is naar een vereniging met de Verlossing¹⁰³ - heeft verward ingevolge de verbijstering, [niettemin] op hoffelijke wijze, gesmeekt tot die koning der bergen¹⁰⁴. Immers, zij die door liefde worden gekweld, zijn van nature klaagzuchtig jegens bezielde, [zowel als] onbezielde¹⁰⁵ [wezens].

⁹⁹ *Saṅga* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 328b.)

¹⁰⁰ Ook *viraha* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 287c.)

¹⁰¹ Dit is een *bahuvrihi* bij *sā*. Voor deze vrouwelijke vorm, zie SGW, § 334b, p. 110.

¹⁰² *Dhiṣṭhita* is het verbaaladjectief van *sthā*, *adhi*^o en komt voor naast *adhiṣṭhita*. (MW, p. 516b /McD, p. 364a)

¹⁰³ MW, p. 1216 b, c.

¹⁰⁴ Zie noot 2, vers 1.

¹⁰⁵ Hoewel Dnd. (pp. 90-1.) er op wijst dat ook planten en dieren volgens de jains een vorm van bewustzijn hebben, wil dat volgens ons nog niet zeggen dat bergen dat voor hen niet zouden hebben en zijn we van mening dat het vreemd is een term als 'onbezielde' te vinden voor een element uit de natuur in een jainistische context. (Vergelijk noot 23, vers 6 ; noot 45, vers 13 ; noot 192, vers 59 en noot 322, vers 89.) (Zie inleiding, pp. ix en x.)

सा तं दूना मनसिजशरैर्यादवेशं बभाषे
रक्षत्यार्तं शरणगमसौ क्षत्रियस्येति धर्मः ।
तन्मां स्वामिन्नवभवदधीना समभ्यर्थयि त्वां
याञ्जामोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा ॥६॥

*sā taṃ dūnā Manasija¹⁰⁶-śarair Yādaveśaṃ¹⁰⁷ babhāṣe
rakṣaty ārtaṃ śaraṇa-gam¹⁰⁸ asau kṣatriyasyeti dharmah ।
tan māṃ svāminn ava bhavad-adhīnā samabhyarthaye tvāṃ
yācñā¹⁰⁹ moghā varam adhiguṇe nādhame labdha-kāmā ॥*

Zij die door de pijlen van de god van de liefde was geraakt, sprak tot die koning van de Yādava's als volgt :

“ Die dharma van een kṣatriya beschermt de ongelukkigen die op zoek zijn naar bescherming. Heer, help mij daarom. Ik ben afhankelijk van U. Ik richt mijn verzoek tot U. Een vergeefs verzoek tot een hoogstaande is nu eenmaal beter dan een ingewilligd verzoek tot een laag persoon.

Deze [vrouw], geraakt door de pijlen van Kāma, heeft tot die heer der afstammelingen van Yadu aldus gesproken : ¹¹⁰“ Die dharma van een *kṣatriya*¹¹¹ beschermt een ongelukkig [mens] die op zoek is naar bescherming. Daarom, help mij, O heer. Ik, die afhankelijk ben van U edele, richt [mijn] verzoek tot jou. De keuze is een vergeefs verzoek tot een hoogstaand [iemand], niet een [verzoek] gekenmerkt door het feit dat de wens is vervuld, tot een laag [persoon].

¹⁰⁶ Letterlijk ‘de in het hart geborene’. Het is een naam voor Kāma. (MW, p. 784a.)

¹⁰⁷ Dit is een epitheton voor Neminātha. (Zie inleiding, p. viii.)

¹⁰⁸ DM schrijft hier foutief *śaraṇāgam*, wat wordt bevestigd in KM en wat metrisch niet correct is.

¹⁰⁹ DM schrijft hier foutief *yācñā*, wat in KM wordt bevestigd.

¹¹⁰ Dit is het begin van de liefdesverklaring aan / smeekbede tot Nemi, geschreven door Rājīmatī, gericht tot de berg.

¹¹¹ We kunnen hier verwijzen naar de belangrijke plaats van de *svadharmā* in de Indische maatschappij (Klost., pp. 338-9.). Toch moeten we er op wijzen dat deze terminologie vreemd is voor een jainistisch werk, aangezien de jains zich net tegen die standenmaatschappij verzetten. (Vergelijk ook noot 17, vers 5 ; noot 45, vers 13 ; noot 192 vers 59 en noot 322, vers 89.) (Zie inleiding, pp. ix en x.)

तुङ्गं शृङ्गं परिहर गिरेरेहि यावः पुरीं स्वां
रत्नश्रेणीरचितभवनद्योतिताशान्तरालाम् ।
शोभासाम्यं कलयति मनाग्नालका नाथ यस्या
बाह्योद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या ॥७॥

*tuṅgaṃ śṛṅgaṃ parihara girer ehi yāvah purīm svām
ratna-śreṇī-racita-bhavana-dyotitāśāntar-ālām¹¹² ।
śobhā-sāmyaṃ kalayati manāg na Alakā nātha yasyā¹¹³
bāhyodyāna-sthita-Hara¹¹⁴-śiraś-candrikā-dhauta-harmyā ॥*

Verlaat de hoge bergtop. Kom, laat ons samen naar onze eigen stad gaan. Prachtig is zij in het midden, waar haar paleizen die met een enorme hoeveelheid edelstenen zijn gebouwd de hemelrichtingen als het ware belichten.

Ook in Alakā zijn de paleizen glansrijk door het maanlicht dat komt van het hoofd van Śiva dat buiten in de tuin is geplaatst. Maar heer, deze weerspiegelt zelfs niet in geringe mate de luister van onze eigen stad, laat staan dat ze haar zou kunnen evenaren.

Laat de hoge top van de berg achter. Kom, wij beiden gaan naar de eigen stad¹¹⁵ die uitmuntend is in het midden doordat de hemelrichtingen [er] worden verlicht door de paleizen die gebouwd zijn met massa's edelstenen en van dewelke, O heer, Alakā¹¹⁶ - voorzien van paleizen die gewassen zijn door het maanlicht [dat komt] van het hoofd van Śiva dat geplaatst is in de tuin buiten - [zelfs] niet in geringe mate [haar] gelijke qua luister weerspiegelt.

¹¹² DM schrijft hier foutief *ālam*, wat in KM wordt bevestigd.

¹¹³ DM schrijft hier foutief *yasyāḥ*, wat in KM wordt bevestigd.

¹¹⁴ Letterlijk 'de venietiger'. Het is een naam voor Śiva. (MW, p. 1289a.)

¹¹⁵ Dit is Dvārikā, de naam die in deze tekst wordt gebruikt voor Dvārakā (MW, p. 504c.), gelegen in Kathiawar bij Okha (GD, p.124.). Letterlijk betekent dit 'veelpoortig'. Het is eveneens de naam voor de hoofdstad van Kṛṣṇa in het Westen van Gujarāt (MW, p. 504,b.). Neminātha is opgegroeid in deze stad. (Zie inleiding, p. viii.)

¹¹⁶ Kubera, de god van de rijkdom, had zijn verblijfplaats in Alakā, een mythische stad in de Himālaya (Lo., p. 73.). Deze stad wordt eveneens bewoond door Śiva (MW, p. 94a.). Het is dan ook waarschijnlijk dat men het in dit vers heeft over een afbeelding van Śiva (Lo., p. 74.). Het 'maanlicht' heeft dan te maken met de halve maan die Śiva op zijn hoofd draagt. (Edg., p. 83.)

आलोक्यैनं तरलतडिताऽक्रान्तनीलाब्दमालं
प्रावृट्कालं विततविकसद्यूथिकाजातिजालम् ।
ANTjaRçiÖrhdhnae jlivtaIMbne=I<
न स्यादन्योऽप्यहमिव जनो यः पराधीनवृत्तिः ॥८ ॥

*ālokyainam*¹¹⁷ *tarala-taditākrānta-nīlābda-mālam*
*prāvṛṭṭ*¹¹⁸-*kālam vitata-vikasad-Yūthikā*¹¹⁹-*Jāti*¹²⁰-*jālam* ।
*antar-jāgrad-viraha-dahano jīvitālabane*¹²¹ '*lam*
na syād anyo 'py aham iva jano yaḥ parādhīna-vṛttiḥ ॥

Kijk, een glinsterende bliksemschicht valt het wolkenveld aan ! Het regenseizoen is
aangebroken ! Overal zijn er bosjes Yuthikā en Jāti-jasmijnbloesems aan het
ontluiken ! Ach, de aanblik van hem bij dat alles, wakkert het vuur van de scheiding
dat hevig aan het branden is nog meer aan. Wanneer men vertrouwen stelt in het
leven, zal het stilletjes uitdoven, tenzij het iemand anders zou zijn die zoals ik voor
haar levensonderhoud afhankelijk is van die ander.

Na te hebben aangeblijkt hem, het donkerkleurige wolkenveld dat door een glinsterende
bliksemschicht werd aangevallen, het regenseizoen en de massa Yūthikā en Jāti-
jasmijn[bloesems] die zich uitgespreid aan het openen zijn, [ontvlamt] er binnenin het vuur
van de scheiding, dat [evenwel] niet overvloedig blijft branden bij het vertrouwen op het
leven, tenzij het zou zijn een ander persoon - zoals ik - die met betrekking tot het
levensonderhoud gekenmerkt wordt door een gedrag, afhankelijk van een ander.

¹¹⁷ DM schrijft hier foutief *ālokyenam*, wat wordt bevestigd in KM.

¹¹⁸ Het regenseizoen. (MW, p. 709a.)

¹¹⁹ De *Jasminum auriculatum*. Vrouwen gebruikten deze bloesems om hun haren mee te tooien. (FF, p. 89.)

¹²⁰ De *Jasminum grandiflorum*. (FF, p. 44.)

¹²¹ *Jīvitālabane* beschouwen we hier als een *śleṣa*. In het eerste geval ('bij het vertrouwen op het leven') interpreteren we *ālabana* letterlijk als nomen actionis van *lab.*, *ā*°. In het tweede geval ('met betrekking tot het levensonderhoud') hanteren we een afgeleide betekenis ervan als locatief van betrekking.

अस्मादद्रेः प्रसरति मरुत्प्रेरितः प्रौढनादैर्
भिन्दानोऽयं विरहिजनताकर्णमूलं पयोदः ।
यं दृष्ट्वैताः पथिकवदनाम्भोजचन्द्रातपाभाः
सेविष्यन्ते नयनसुभगं खे भवन्तं बलाकाः ॥९॥

*asmād adreḥ prasarati marut-preritaḥ prauḍha¹²²-nādair
bhindāno 'yaṃ virahi-ja-natākarna-mūlaṃ payodaḥ ।
yaṃ dr̥ṣṭvaitāḥ pathika-vadanāmbhoja-candrātapābhāḥ
seviṣyante nayana-subhagaṃ khe bhavantaṃ balākāḥ¹²³ ॥*

De wind drijft die wolk weg van de berg. Terwijl hij zich via hevig gedonder uitspreidt, gaat de wolk vooruit. Hij maakt de kraanvogels bijna doof. Wanneer men gescheiden is van zijn geliefde, wekt precies hij een gevoel van neerslachtigheid op. Bij zijn aanblik zullen deze kranen dat edel wezen dan ook huldigen in het luchtruim. Wat is dat mooi om zien ! Ze lijken op het maanlicht op de lotusgezichten van de reizigers.

Deze wolk, voortgedreven door de wind weg van deze berg hier, gaat - zich door middel van hevig gedonder uitspreidend - vooruit. Na te hebben gezien [deze], die de oorzaak is van het doof¹²⁴ en teneergslagen zijn ingevolge het gescheiden zijn, zullen deze kraanvogels dat edel [wezen] huldigen in het luchtruim - lieflijk voor het oog - gelijkend op het maanlicht op de lotusgezichten¹²⁵ van de reizigers.

¹²² Voor de *vṛddhi* (i.e. de gerede trap) in dit verbaal-adjectief, zie SGW, § 137c, p. 135.

¹²³ De *Nettion Crecea* (FF, p. 161). De kraanvogel voedt zich volgens de overlevering met regendruppels. Men geloofde bovendien dat de kraanvogels bevrucht werden door het gerommel van de donder (Lo., p. 74.) of dat hun bevruchting in elk geval met wolken werd geassocieerd (Edg., p. 83). Het is dan ook logisch dat zij deze wolk zullen huldigen.

¹²⁴ De kraanvogels zijn als het ware doof door het gedonder van de wolk.

¹²⁵ Een *Ambhoja* is de *Nymphaea stallata* of de (blauwe) lotus (FF, pp. 26,28,69.). Wij argumenteren hier dat *vadanāmbhoja* hetzelfde is als *vadanakañja*. (MW, p. 916b.)

वीक्ष्याकाशं नवजलधरश्याममुद्दामकामा
विभविन व्यथितवपुषो योषितो विह्वलायाः ।
काले कोऽस्मिन् वद यदुपते जीवितेशादृतेऽन्यः
सद्यःपाति प्रणयि हृदयं विप्रयोगे रुणद्धि ॥१० ॥

*vīkṣyākāśaṃ nava-jaladhara-śyāmam uddāma-kāmā-
vir-bhāvena vyathita-vapuṣo yoṣito vihvalāyāḥ ।
kāle ko 'smin vada Yadu-pate jīviteśād ṛte 'nyaḥ
sadyaḥ-pāti prānayaī hṛdayaṃ viprayoge ruṇaddhi ॥*

Door de jonge regenwolk is de lucht zwart. Wanneer ze dat ziet, lijdt een jong meisje zonder haar geliefde erg, vooral als haar hart nog maar pas bij een scheiding werd gebroken. Het opwellen van ongebreidelde passie wijzigt bovendien haar lichaamsschoonheid. Maar zeg me eens, koning van de Yādava's , wie anders dan jij zal mijn liefhebbende hart weerhouden ?

Zeg [me] O, heer der Yādava's : Wie anders [dan jij] weerhoudt er - na te hebben gezien de lucht die zwart is door de jonge wolk - het liefhebbende hart, dat nog maar net is gevallen in de scheiding, van een jong meisje dat op dat moment¹²⁶ gekweld wordt zonder haar geliefde en gekenmerkt wordt door een lichaamsschoonheid die veranderd is door het openbaar worden van teugelloze passie ?

¹²⁶ Hier wordt duidelijk het regenseizoen bedoeld, wat in Indië evenveel betekent als de lente bij ons. (Wil., p. 4.)

शैलप्रस्थे जलदतमसाच्छादिताशाम्बरेण
स्निग्धश्यामाञ्जनचयरुचासादिताभिन्नभावाः ।
यामिन्योऽमूविहितवसतेर्वासरा चाजनेऽस्मिन्
सम्पत्स्यन्ते नभसि भवतो राजहंसाः सहायाः ॥११ ॥

*śaila-prasthe jalada-tamasācchāditāśāmbareṇa
snigdha-śyāmāñjana-caya-rucāsāditābhinna-bhāvāḥ ।
yāminyō 'mū vihita-vasater vāsarā cājane 'smin
sampatsyante nabhasi bhavato rājahaṃsāḥ¹²⁷ sahāyāḥ ॥*

Op dat bergplateau waar zo weinig mensen zijn, is het verschil tussen de dagen en de nachten uiterst klein geworden. De duisternis van de wolk die lijkt op een massa van dicht en donker lampzwart, bedekt er namelijk het hemelruim. De zwanen zullen meevliegen met dat edel wezen als zijn gezellen in de lucht.

Die beide dagen en nachten van het gemaakte verblijf op dat bergplateau dat zonder mensen is, zijn eengemaakt¹²⁸ door het hemelruim dat bedekt is met de duisternis van de wolk die voorzien is van het voorkomen van een hoop dikke zwarte antimonium. De zwanen zullen meevliegen als medereizigers van [dat] edel [wezen] in het luchtruim.

¹²⁷ De *Anser* : een gans of zwaan. Iemands faam die smetteloos hoort te zijn [zoals in wat volgt nog enkele keren zal worden benadrukt, zie bijvoorbeeld vers 83] wordt vergeleken met de witheid van een zwaan (FF, pp. 164-5.). Deze witte kleur van de vogels wordt hier in schril contrast geplaatst met het zwart van de donkere regenwolk. Deze vereniging van wit en zwart vormt een prachtige aanblik. (Vergelijk noot, 150, vers 50 ; noot 173, vers 55 ; noot 178, vers 56 en noot 210, vers 63.)

¹²⁸ *Abhinna* kan 'geheel, volledig' betekenen (MW, p. 64c.). *Bhāva* kan volgens McD (p. 204b.) net als *-tva* en *-tā* een abstractum vormen. Samen kan *abhinnabhāva* dus iets als 'eenheid' betekenen. *Āsādita* is het causatief verbaal-adjectief van *sad.*, *ā°* en betekent in combinatie met een substantief dat 'eenheid' betekent, 'verenigd of eengemaakt zijn'. (McD, p. 331b.)

तन्मत्वैवं ब्रज निजपुरीं द्वारिकां सत्सहायैर्
गोविन्दाद्यैः सममनुभवासाद्य राज्यं सुखानि ।
जाते तेषां यदुवर पुनः सङ्गमे भाविनी ते
स्नेहव्यक्तिश्चिरविरहजं मुञ्चतो बाष्पमुष्णम् ॥१२ ॥

*tan matvaivaṃ vraja nija-purīṃ Dvārikāṃ sat-sahāyair
Govindādyaiḥ samam anubhavāsādyā rājyaṃ sukhāni,
jāte teṣāṃ Yadu-vara punaḥ saṅgame bhāvinī te
sneha-vyaktiś cira-viraha-jaṃ muñcato bāṣpam uṣṇam.*

Jij die het meeste uitmunt onder de Yādava's, overweeg dat alles en ga dan samen met je goede gezellen, onder wie Kṛṣṇa de belangrijkste is, naar Dvārikā, onze eigen stad. Neem er je functie als heerser op en geniet er van de geneugten die daaraan zijn verbonden. Jouw mooie edele echtgenote zal jou liefhebben en huilen van ontroering wanneer jullie worden herenigd, maar ook jij zal door de langdurige scheiding hete tranen plengen.

O, meest uitmuntende onder de Yadu's, ga samen met je goede gezellen, te beginnen met Kṛṣṇa¹²⁹ - na dat aldus te hebben overwogen - naar Dvārikā, je eigen stad¹³⁰. Geniet - na de heerschappij te hebben verworven - van de geneugten van al deze [dingen]. [Jouw] mooie, edele vrouw [zal] voorzien zijn van een vertoning van genegenheid/vochtigheid¹³¹ wanneer er opnieuw is ontstaan een vereniging met jou, jij loslatende een hete traan die ontstaan is door de langdurige scheiding.

¹²⁹ *Govinda* is een naam voor Kṛṣṇa. (MW, p. 366c.)

¹³⁰ Zie noot 27, vers 7.

¹³¹ *Sneha* kan hier worden beschouwd als een *śleṣa*, aangezien de dubbele betekenis van het woord in deze context zinvol is. Rājīmatī zou immers bij een hereniging zowel blij geven van haar liefde ('genegenheid'), als huilen van ontroering ('vochtigheid').

वन्याहारा धृतमुनिजनाचारसाराः सदारा
यां नाथान्तेवयसि सुधियः क्षत्रियाः संश्रयन्ते ।
किं तारुण्ये गिरिवनभुवं सेवसे तां तपोभिः
क्षीणः क्षीणः परिलघु पयः स्रोतसां चोपभुज्य ॥१३॥

*vanyāhārā¹³² dhṛta-muni-janācāra-sārāḥ sa-dārā
yām nāthānte vayasī sudhiyaḥ kṣatriyāḥ saṁśrayante,
kiṁ tāruṇyē giri-vana-bhuvaṁ sevase tāṁ tapobhiḥ
kṣīṇaḥ kṣīṇaḥ parilaghu payah srotasām copabhujya.*

Waarom toch, drink jij slechts wanneer je helemaal bent uitgeput een klein slokje water uit het bergriviertje ? Waarom toch dien jij deze bosgrond tijdens je jeugd ? Heer, ook de wijze kṣatriya's nemen hun toevlucht tot deze aarde van het woud op de berg en doen het ascetenvolk toenemen. Maar zij eten wīl wat groeit in het woud. Hgn echtgenotes vergezellen hen. Zij trekken zich pas tijdens hun láátste levensfase terug en zetten zo de traditie voort.

Waarom, O heer, dien jij - na te hebben genoten het geringe water van de rivieren telkens je bent uitgeput - door middel van ascetische praktijken, tijdens je jeugd, deze aarde van het bos van de berg, tot dewelke de wijze kṣatriya's - vergezeld van hun echtgenotes, gekenmerkt door een verlenging van de traditionele gebruiken van het ascetenvolk dat wordt uitgebreid en door voedsel dat is wat groeit in het woud - hun toevlucht nemen tijdens de leeftijd aan het einde¹³³ ?

¹³² DM schrijft hier foutief *vanyahāra*, wat wordt bevestigd in KM en wat bovendien metrisch niet correct is.

¹³³ Hier kunnen we verwijzen naar de *caturāśrama's* (Klost., pp. 336-7.) en naar de *varṇāśramadharmā* (Klost., p. 612.). Het is vreemd dat men in deze tekst net over die dingen spreekt, waar de jains zich als heterodoxe stroming tegen verzetten. (Vergelijk noot 17, vers 5 ; noot 23, vers 6 ; noot 192, vers 59 en noot 322, vers 89.) Misschien is het wel precies om aan te tonen dat Rājīmatī het fout ziet. (Zie inleiding, pp. ix enx.)

कात्र प्रीतिस्तव नगवने चारुतद्द्वारिकायास्
त्यत्त्वोद्यानं युवयदुजनोन्मादि यत्रासुरारिः ।
निर्जित्येन्द्रं ससुरमनयत्पारिजातं द्युलोकाद्
दिङ्नागानां पथि परिहरन् स्थूलहस्तावलेपान् ॥१४ ॥

*kātra prītiḥ tava naga-vane cāru tad Dvārikāyās
tyaktvodyānaṃ yuva-Yadu-janonmādi yatra Asurāriḥ¹³⁴,
nirjitya Indraṃ sa-suram anayat-Pārijātaṃ dyu-lokāḍ
diṅ-nāgānāṃ pathi pariharan sthūla-hastāvalepān.*

De wondermooie tuin van Dvārikā maakt de jeugdige Yādava's waanzinnig van passie. Eens probeerde Indra de Pārijāta-boom te stelen uit de hemel. Terwijl hij op zijn weg de aanrakingen van de dikke trompen van de windrichtingsolifanten vermijdde, heeft Kṛṣṇa hem precies daar met de hulp van de andere goden overwonnen. Jij hebt die tuin verlaten. Hoe kan je dan vreugde ervaren in het dorre woud hier op de berg ?

Welke vreugde is er hier in het woud op de berg van jou, na te hebben achtergelaten die lieflijke tuin van Dvārikā, die de jonge afstammelingen van Yadu waanzinnig maakt [van passie] [en] waar Kṛṣṇa, vermijgend op [zijn] weg de aanrakingen van de dikke trompen van de windrichtingsolifanten¹³⁵, samen met de [andere] goden Indra - gekenmerkt door het feit dat hij de Pārijātaboom¹³⁶ niet met zich meevoerende was uit de hemel - heeft overwonnen.

¹³⁴ Letterlijk 'vijand van de *asura's* (demonen)'. Het is een naam voor Kṛṣṇa. (MW, p. 121a,b.)

¹³⁵ Men nam aan dat de acht windrichtingen elk werden bewaakt door een hemelolifant. Dit geloof is waarschijnlijk ontstaan uit de in de Indische mythologie veel voorkomende voorstelling dat de olifanten oorspronkelijk vleugels zouden gehad hebben. (Lo., p. 75. / Wil., pp. 14-5.)

¹³⁶ De *Erythrina Indica* of koraalboom. Het is tevens één van de vijf bomen van het paradijs, die door Indra werd gestolen, maar later door Kṛṣṇa opnieuw werd teruggewonnen. (MW, p. 621a.)

यत्प्रागासीदमलविलसद्भूषणाभाभिरामं
भात्यारोहन्नवघनजलोद्भिन्नवल्लीचयेन ।
तत्ते नीलोपलतटविभाभिन्नभा साधुनाङ्गं
बर्हेणैव स्फुरितरुचिना गोपवेषस्य विष्णोः ॥१५॥

*yat prāg āsīd amala-vilasat-bhūṣaṇābhābhirāmaṃ
bhāty ārohan-nava-ghana-jalodbhinna¹³⁷-vallī-cayena,
tat te nīlopala-taṭa-vibhābhinna-bhā sādhunāṅgaṃ
barheṇeva sphurita-rucinā gopa-veśasya Viṣṇoḥ.*

Vroeger versierden de prachtige, helder glinsterende, juwelen jouw lichaam. Nu doen de massa's losgebarsten bliksemschichten, badend in stortregens van een jonge wolk die aan het opstijgen is, dat lichaam van je schitteren ! Ach, hoe lijkt het op de stralende glans van de pauwenveer op het herdersgewaad van Viṣṇu ! Het fonkelt als een strand vol saffieren !

Hetwelke lichaam van jou vroeger mooi was door de pracht van helder glinsterende juwelen, dat [lichaam van jou] straalt nu door een massa losgebarsten bliksemschichten, die voorzien is van de regen van een opstijgende jonge wolk, als was het de pracht van Viṣṇu¹³⁸ - voorzien van het gewaad van een koeherder, met een pauwenveer¹³⁹, die voorzien is van een schitterende glans - die niet verschillend is van de schittering van een strand vol saffieren.

¹³⁷ We beschouwen *udbhinna* hier als een *śleṣa*. Enerzijds staat het als 'losgebarsten' bij de 'bliksemschichten', die volgen. Anderzijds betekent het eveneens 'voorzien van' en heeft het eerder betrekking op de 'regen' die ervoor staat.

¹³⁸ Aangezien Kṛṣṇa zijn jeugd onder de koeheders doorbracht, gaat het hier ongetwijfeld over deze achtste incarnatie van Viṣṇu. (Lo., p. 75.)

¹³⁹ De kleurrijke pauwenveer op het donkere lichaam van Kṛṣṇa wordt hier dus vergeleken met de glinsterende bliksemschichten die neervallen op de berg waar Nemi aan het mediteren is en niet met een kleurige regenboog, zoals in de *Meghadūta* van Kālidāsa (Lo., p. 75.). Waar de koninklijke sieraden zijn donkerkleurig lichaam vroeger deden schitteren, wordt die rol nu als het ware overgenomen door de grootse natuurelementen zelf. Hij is nu als jain-monnik bijna nog majestueuzer dan hij was als prins.

रम्याहर्म्यैः क्व तव नगरी दुर्गशृङ्गः क्व चाद्रिः
क्वैतत्काम्यं तव मृदुवपुः क्व व्रतं दुःखचर्यम् ।
चित्तग्राह्यं हितमितिवचो मन्यसे चेन्ममालं
किञ्चित्पश्चाद्ब्रज लघुगतिर्भूय एवोत्तरेण ॥१६ ॥

*ramyā harmyāiḥ kva tava nagarī durga-śṛṅgaḥ kva cādriḥ
kvaitat kāmyam tava mṛdu-vapuḥ kva vrataṁ duḥkha-caryam ।
citta-grāhyaṁ hitam iti vaco manyase cen mamālaṁ
kiñcit paścād vraja laghu-gatir bhūya evottareṇa ॥*

Hoe verschillend is jouw stad met haar prachtige paleizen niet van de moeilijk toegankelijke bergtop !? Hoe verschillend is dat begeerlijke soepele lichaam van jou niet van de ascese die je vol lijden moet uitvoeren !? Als je mijn woorden niet als waardeloos beschouwt, maar deze aanvaardt als goede raad, ga dan met lichte gang verder vanuit het Westen opnieuw een beetje naar het Noorden.

Hoe groot is het verschil¹⁴⁰ tussen de stad van jou die mooi is door [haar] paleizen en de berg, die voorzien is van een moeilijk toegankelijke top ? Hoe groot is het verschil tussen dat begeerlijke, soepele lichaam van jou en de ascese, die vol lijden moet worden uitgevoerd ? Indien jij het gesproken woord van mij niet beschouwt als onbetekenend, [maar] als goed advies dat aanvaardbaar is voor [jouw] geest, jij - gekenmerkt door een pas die licht is - ga dan verder vanuit het Westen opnieuw een beetje naar het Noorden.

¹⁴⁰ De constructie *kva... kva...* drukt een sterke ongerijmdheid of wanverhouding uit. (McD, p. 77b.)

कुर्वन् पान्थांस्त्वरितहृदयान् संगमायाङ्गनानाम्
एनं पश्याधिगतसमयः स्वं वयस्यं मयूरम् ।
जीमूतोऽयं मदयति विभो कोऽथ वान्योऽपि काले
प्राप्ते मित्रे भवति विमुखः किं पुनर्यस्तथोच्चैः ॥१७ ॥

*kurvan pānthāṃs tvarita-hṛdayān saṅgamāyāṅganānām
enam paśyādhigata-samayaḥ svaṃ vayasyaṃ mayūram ।
jīmūto 'yaṃ madayati vibho ko 'tha vānyo 'pi kāle
prāpte mitre bhavati vimukhaḥ kiṃ punar yas tathoccaiḥ ॥*

Aanschouw hem ! Deze wolk doet de harten van de reizigers sneller kloppen. Hij is immers de voorbode van de vereniging met hun echtgenotes. Zijn seizoen is aangebroken ! Hij doet z'n eigen vriend, de pauw, ontbranden van passie. Ach heer, misschien is iemand anders inderdaad afkerig wanneer een vriend op dat moment is genaderd. Maar jij, die zo hoogstaande bent, toch zeker niet !?

O heer, aanschouw hem ! Deze wolk, die aan het maken is de reizigers voorzien van een snel[kloppend] hart met het oog op een vereniging met [hun]vrouwen¹⁴¹, doet - voorzien van een verkregen juiste tijdstip - zijn eigen vriend¹⁴² de pauw ontbranden van passie. Wanneer op [dat] moment een vriend¹⁴³ is genaderd, is iemand anders mogelijkwijze afkerig, [maar] hoeveel te minder dewelke zo hoogstaande is ?

¹⁴¹ De reizigers komen gewoonlijk bij het begin van het regenseizoen thuis. Wolken zijn dus eigenlijk voor de vrouwen een voorbode van de terugkeer van hun echtgenotes (Lo., p. 74.). Hier wordt echter verwezen naar de opgewondenheid van de mannen zelf.

¹⁴² Zie noot 6, vers 3.

¹⁴³ In de Indische literatuur worden bergen en wolken vaak als vrienden voorgesteld. (Lo., p. 74.)

पूर्व येन त्वमसि वयसा भूषितोऽङ्गसमग्रे
तैस्तैः क्रीडारससुखसखैर्भव्यभोगैरिदानीम् ।
तत्तारुण्यं सफल्य पुरीं द्वारिकामेत्य शीघ्रं
सद्भावाद्द्रः फलति न चिरेणोपकारो महत्सु ॥१८ ॥

*pūrvam yena tvam asi vayasā bhūṣito 'ṅge samagre
tais taiḥ kṛīḍā-rasa-sukha-sakhair bhavya-bhogair idānīm ।
tat tāruṇyam saphalaya purīm Dvārikām etya śīghram
sadbhāvādraḥ phalati¹⁴⁴ na cireṇopakāro mahatsu ॥*

Vroeger straalde jouw hele lichaam door jeugdigheid. De jeugd gaat gepaard met veelsoortige aangename gevoelens die je gelukkig maken en die je doen hunkeren naar het liefdesspel. Kom snel terug naar de stad Dvārikā en benut nu deze vitaliteit.

Het voordeel van een jong bestaan duurt immers
ook voor de groten niet lang.

Na snel te zijn teruggekomen naar de stad Dvārikā, haal nu - door middel van deze en gene goede gevoelens, die vergezeld zijn van geluk en van verlangen naar het [liefdes]spel - voordeel uit deze jeugd, door dewelke jeugd jij vroeger over je ganse lichaam was getooid. Een bestaan dat jong is, overkomt [zelfs] de groten niet als een voordeel dat lang duurt.

¹⁴⁴ *Phal.* wordt hier in de betekenis van 'te beurt vallen, overkomen', met de locatief geconstrueerd. (MW, p. 716b.)

किं शैलेऽस्मिन् भवति वसतो न व्यथा कापि चित्ते
संत्यज स्वां पुरमनुपमां द्योतते नाथ यस्याः ।
त्वत्सौधेनासितमणिमयाग्रेण हैमोग्रवप्रो
मध्ये श्यामः स्तन इव भुवः शेषविस्तारपाण्डुः ॥१९॥

*kiṃ śaile 'smin bhavati vasato na vyathā kāpi citte
saṁtyaja svām puram anupamām dyotate nātha yasyāḥ ।
tvat saudhenāsita-maṇi-mayāgreṇa haimogra-vapro
madhye śyāmaḥ stana iva bhuvāḥ śeṣa-vistāra-pāṇḍuḥ ॥*

Heb je er dan geen enkele spijt van dat jij je eigen stad hebt verlaten ? Heer, ze is weergaloos ! Haar berghelling is ontzaglijk en heeft een gouden kleur. Het dak van jouw paleis is gebouwd met donkerblauwe edelstenen. De fonkeling die uitgaat van hun samensmelting lijkt op een borst van de aarde die donkerkleurig is in het midden en bleek in het overige gebied.

O heer, is er dan geen enkele pijn in het hart ingevolge het woonachtig zijn op deze berg, na te hebben verlaten de eigen weergaloze stad ? De goudkleurige, ontzaglijke berghelling van deze [stad] fonkelt door het paleis van jou, dat voorzien is van een top die gemaakt is met donkerkleurige edelstenen, als was het een borst van de aarde, die donkerkleurig is in het midden en bleek in de uitgestrektheid van de rest .

यामालोक्य स्वगृहगमनायोत्सुकाः स्युस्त्वदन्ये
पश्याकाशे जलदपटलेऽस्मिन्बलाकावलीताम् ।
अन्तर्विद्युत्स्फुरितरुचिरे सुप्रकासेन्द्रचापे
भक्तिच्छेदैरिव विरचितां भूतिमङ्गे गजस्य ॥२० ॥

*yām ālokya sva-gr̥ha-gamanāyotsukāḥ syus tvad-anye
paśyākāśe jalada-paṭale 'smin balākāvalīṃ¹⁴⁵ tām ।
antar-vidyut¹⁴⁶-sphurita-rucire su-prakāsendra-cāpe
bhacticchedair iva viracitāṃ bhūtim aṅge gajasya¹⁴⁷ ॥*

Aanschouw deze vlucht kranen aan de hemel ! Ze vliegen in het wolkenveld dat straalt door de flitsende bliksemschichten in het midden. Kijk, ook Indra's boog is duidelijk te zien ! Wat lijkt die rij van vogels op een versiering gemaakt met bhacticcheda's op het lichaam van een olifant. Ach, bij zo een aanblik zou ieder ander verlangen om naar huis te gaan, waarom jij toch niet !?

Aanschouw in het hemelruim deze vlucht kraanvogels¹⁴⁸ - na dewelke te hebben aangeblik [alle] anderen, buiten jou, verlangend zouden zijn om te gaan naar het eigen huis - in deze massa van wolken, die straalt door de flits van een bliksemschicht in het middelste deel en die voorzien is van de boog van Indra¹⁴⁹ die duidelijk zichtbaar is, als was het de versiering gemaakt met *bhacticcheda*'s¹⁵⁰ op het lichaam van een olifant.

¹⁴⁵ KM bevestigt ons vermoeden dat de dentale -n die DM schrijft, een -ṃ had moeten zijn, wat een zinvolle accusatief vrouwelijk singularis van *avalī* mogelijk maakt.

¹⁴⁶ DM schrijft hier foutief *vidyuta*, wat in KM wordt bevestigd en wat bovendien metrisch niet correct is.

¹⁴⁷ Zie noot 3, vers 2.

¹⁴⁸ Zie noot 35, vers 9.

¹⁴⁹ Dit is de regenboog. (MW, p. 166b.)

¹⁵⁰ MW (p. 743b.) definieert de term als volgt : “divided lines or streaks of painting or decoration (esp. the separating or distinguishing marks on the forehead, nose, cheeks, breasts and arms, which denote devotion to Viṣṇu, Kṛṣṇa, ...)”. Soms werden er dergelijke decoratieve patronen geschilderd op de lichamen van olifanten (FF, pp. 136, 142.). Zoals de verschillende deeltjes van de regenboog het donkere vlak van de wolk tooien, maken de verdeelde strepen van een versiering de grauwe huid van een olifant kleurrijk.

युक्तं लक्ष्म्यामुदितमनसो यादवेशाः सभायाम्
आसीनं यं निजपुरि चिरं त्वामसेवन्त पूर्वम् ।
सम्प्रत्येकः श्रयसि स नगं नाथ किं वेत्सि नैवं
रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवाय ॥२१॥

*yuktaṃ lakṣmyā mudita-manaso Yādaveśāḥ sabhāyām
āsīnaṃ yaṃ nija-puri ciraṃ tvām asevanta pūrvam ।
sampraty ekaḥ śrayasi sa nagaṃ nātha kiṃ vetsy naivam
riktaḥ sarvo bhavati hi laghuḥ pūrṇatā gauravāya ॥*

Jij bent met luister begiftigd ! Je zat vroeger in de raad van je eigen stad. De heren van de Yādava's dienden jou met plezier. Ach heer, nu vertoef jij helemaal op je eentje op de berg. Weet je dan niet dat niemand die aan z'n lot wordt overgelaten volgelingen heeft ? Het is nu eenmaal de tevredenheid die mensen aanzet tot verering.

Vroeger dienden de heren van de Yādava's - voorzien van een blij hart - jou, jij die gedurende lange tijd in de raad in je eigen stad zat [en] die met luister bent begiftigd. O, heer, deze, gij, vertoef nu alleen op de berg. Weet je dan niet aldus : Ieder [mens] die aan z'n lot wordt overgelaten is immers zonder aanhang. Het is de toestand van het tevreden zijn die strekt tot verering.

मुक्तातङ्कास्तव यदुविभो जिह्वयाङ्गं लिहन्तः
संक्रीडन्ते शिशव इव येऽङ्के समाधिस्थितस्य ।
सम्प्रत्यन्तःपुरमभियतो विप्रयोगेण नेत्रैः
सारङ्गास्ते जललवमुचः सूचयिष्यन्ति मार्गम् ॥२२ ॥

*muktātāṅkāś tava Yadu-vibho jihvayāṅgaṃ lihantaḥ
saṃkrīḍante śiśava iva ye 'ṅke¹⁵¹ samādhi-sthitasya,
sampraty antaḥ-puram abhiyato viprayogena netraih
sāraṅgāś¹⁵² te jala-lava-mucaḥ sūcayiṣyanti mārgam.*

De gevlekte antilopen hebben in jouw nabijheid al hun angsten laten varen. Ze spelen samen en likken met hun tong aan jouw lichaam terwijl je in meditatie bent verzonken. Wat lijken ze op kinderen ! Heer van de Yādava's, zij zullen jou nu de weg wijzen, hoewel er ook uit hun ogen tranen zullen vloeien, eens je op weg bent naar het koninklijk paleis.

O, heer der Yadu's, dewelke gevlekte antilopen - voorzien van een losgelaten angst - samen spelen, als waren het kinderen, in de buurt van jou, jij die in meditatie bent verzonken, terwijl ze met hun tong likken aan jouw lichaam, zij zullen jou nu de weg tonen, loslatend met hun ogen druppels van water door het gescheiden zijn van jou, jij die op weg bent naar het paleis van de koning.

¹⁵¹ D.M. schrijft hier foutief *yeṃ 'ke*, wat bevestigd wordt in KM.

¹⁵² FF, p. 152.

एतच्छृङ्गं त्यज शिखरिणः शृङ्गमङ्गीकुरु स्वं
राज्यं प्राज्यं प्रणयमखिलं पालयन् बन्धुवर्गम् ।
रम्ये हर्म्ये चिरमनुभव प्राप्यभोगानखण्डान्
सोत्कण्ठानि प्रियसहचरीसम्भ्रमालिङ्गितानि ॥२३॥

*etat tuṅgaṃ tyaja śikharīṇaḥ śṛṅgaṃ aṅgīkuru svaṃ
rājyaṃ prājyaṃ praṇayamaḥ akhilaṃ pālayanaḥ bandhu-vargaṃ,
ramye harmye ciramaṇubhavaḥ prāpya bhogaṇaḥ akhaṇḍānaḥ
sotkaṇṭhāni priya-sahacarī-sambhramāliṅgitāni.*

Verlaat die hoge bergtop. Erken je eigen koninkrijk, het is zo uitgestrekt ! Bescherm al je verwanten op liefdevolle wijze. Beleef plezier in die comfortabele woning van je. Geniet eindeloos van de vurige omhelzingen van je liefvallige echtgenote, die haar hunkeren verraden.

Laat die hoge top van de berg achter. Erken je eigen uitgestrekte koninkrijk, terwijl je beschermt de hele schare verwanten op liefdevolle wijze. Na te hebben verworven alle genietingen, ervaar [dan] gedurende lange tijd in je aangename woning de omhelzingen vol vuur, die voorzien zijn van een sterk verlangen, van je geliefde vrouw.

धूतोन्निद्रार्जुनपरिमलोद्गारिणः पान्थसार्थान्
ये कुर्वीरन् जलदमरुतो वेश्मसंदर्शनोत्कान् ।
तैः संस्पृष्टो विरहिहृदयोन्माथिभिः स्वां पुरीं न
प्रत्युद्यातः कथमपि भवान् गन्तुमाशु व्यवस्येत् ॥२४ ॥

¹⁵³ *dhūtonnidrārjuna-parimalodgāriṇaḥ pāntha-sārthān
ye kurvīran jalada-maruto veśma-saṁdarśanotkān ।
taiḥ saṁspr̥ṣṭo virahi-hṛdayonmāthibhiḥ svām purīm na
pratyudyātaḥ katham api bhavān gantum āśu vyavasyet.*

De wolk en de wind hebben het aroma van de bloeiende Arjunabloesems gestolen en voeren het met zich mee. Ze maken de vele reizigers opgewonden van verlangen naar de aanblik van hun huis. Hoe zou het dan mogelijk zijn dat een nobel iemand niet overtuigd is om onmiddellijk naar z'n eigen stad te gaan, wanneer hij door hen die de eenzame harten van de mensen prikkelen is aangeraakt en verwelkomd !?

De wolk en de wind, dewelke uitbraken het aroma van de bloeiende Arjuna¹⁵⁴- [bloesems], dat [precies door hen] werd losgerukt, zouden kunnen maken de groep reizigers opgewonden van verlangen naar de aanblik van [hun] huis. Hoe zou een nobel iemand, die door hen die [mensen met] een eenzaam hart opwinden werd aangeraakt en verwelkomd, dan kunnen niet overtuigd zijn om onmiddellijk naar de eigen stad te gaan ?!

¹⁵³ Hier volgen we KM. DM schrijft *dhūtānidrārjuna*.

¹⁵⁴ De *Terminalia arjuna*. (FF, p. 30.)

नोत्साहस्ते स्वपुरगमने चेद्वियुक्ता त्वयाहं
वृद्धावेतौ तव च पितरौ तज्जनास्ते त्रयोऽमी ।
म्लानास्याब्जाः कलुषतनवोग्रीष्मतोयाशयाभाः
सम्पत्स्यन्ते कतिपयदिनस्थायिहंसा दशार्णाः ॥२५॥

*notsāhas te sva-pura-gamane ced viiyuktā tvayāhaṃ
vṛddhāv etau tava ca pitarau taj janās te trayo 'mī,
mlānāsyābjāḥ¹⁵⁵ kaluṣa-tanavo grīṣma¹⁵⁶-toyāśayābhāḥ
sampatsyante katipayaya-dina-sthāyi-haṃsā¹⁵⁷ Daśārṇāḥ¹⁵⁸.*

Jij hebt ons drieën, namelijk jouw wijze ouders en mij, in de steek gelaten. Zij zijn nu al zwak en mager. Als je daarbovenop niet eens vreugde ervaart wanneer je terugkeert naar je eigen stad, dan zullen hun lotusgezichten verwelken zoals ook een meer uitdroogt in het snikhete seizoen. Zelfs de mensen van Dāśārṇa zelf zullen worden als de ganzen, die tijdens de hitte aan hun meren verblijven.

Indien er geen vreugde is van jou bij het gaan naar de eigen stad, dan zullen net die drie mensen, [namelijk] ik[zelf] en de beide oude ouders van jou, die in de steek gelaten zijn door jou [en] die zwak en mager zijn, voorzien worden van verwelkte lotus¹⁵⁹gezichten die lijken op een meer in het warme seizoen. [En ook] de mensen van Daśārṇa zullen worden als ganzen, die [er] enkele dagen verblijven.

¹⁵⁵ Hier volgen we KM. DM schrijft *mlānābjasyāḥ*.

¹⁵⁶ Dit seizoen duurt van ongeveer midden mei tot het midden van juni. (MW, p. 374b.)

¹⁵⁷ Zie noot 39, vers 11.

¹⁵⁸ Daśārṇa is gelegen in het gebied van het huidige Bhopal. De hoofdplaats was Vidiśā (GD, p. 311.) , het moderne Besnagar, gelegen aan de Vetravati. (Lo., pp. 76-7.)

¹⁵⁹ Een *Abja* is de *Nymphaea Stollata* of de blauwe lotus. (FF, pp. 26, 69.) Vergelijk noot 37, vers 9.

तान्नः प्राणानव तव मतो जीवरक्षैव धर्मो
वासार्थं वः सुरविरचितां तां पुरीमेहि यस्याः ।
वप्रप्रान्ते स्फुरति जलधेर्हारिवेलारमण्याः
सभ्रूभङ्गं मुखमिव पयो वेत्रवत्याश्चलोर्मि ॥२६ ॥

*tān naḥ prāṇān ava tava¹⁶⁰ mato jīva-rakṣaiiva dharmo
vāsārtham¹⁶¹ vaḥ sura-viracitāṃ tāṃ purīm ehi yasyāḥ ।
vapra-prānte sphurati jaladher hāri velā-ramanyāḥ
sa-bhrū-bhaṅgaṃ mukham iva payo Vetravatyāś¹⁶² calormi ॥*

Jij beschouwt de dharma als de beschermster van het leven. Bescherm daarom ons leven en kom naar onze stad. Het is alsof de goden haar speciaal voor jou hebben gebouwd. Vanuit de oceaan stroomt het adembenemende water van de Vetravatī-rivier die prachtig is bij hoogtij, er langs haar omwalling. Het is schitterend hoe de kabbelende golfjes lijken op een gefronst gelaat !

De dharma wordt door jou beschouwd als de bescherming van het leven. Daarom, bescherm de levensgeesten van ons [en] kom naar deze stad - die door de goden is gebouwd met het oog op een verblijf van U - aan de grens van de omwalling van dewelke [stad] het adembenemende water van de Vetravatī-rivier, die prachtig is bij hoogtij, dat komt van de oceaan en dat voorzien is van bewegende golven, schittert als was het een gelaat, voorzien van het fronsen van de wenkbrauwen.

¹⁶⁰ Het handelend voorwerp bij een verbaal-adjectief als verbum finitum staat hier in de genitief i.p.v. in de meer gebruikelijke instrumentalis. (Schp., §357, 2, p. 104.)

¹⁶¹ *Artha* is hier adverbiaal gebruikt, in de betekenis van ‘met het oog op, ter wille van’. (Schp., §338, p. 89.)

¹⁶² Letterlijk ‘riet-rivier’. Tegenwoordig wordt ze de Betwa genoemd (Lo., pp.76-7.). Deze rivier ontstaat in de Vindhya-bergketen die zich uitstrekt van Gujarāt tot Bihar en vloeit tot het zuiden van Malwa (GD, p. 8.). Meer specifiek ontspringt zij in Bhopal, Madhya Pradesh en mondt ze uit in de Yamunā (GD, p. 310.).

अस्मादद्रेः प्रतिपथमघः संचरन् दानवारेः
क्रीडाशैलं विमलमणिभिर्भासुरं द्रक्ष्यसि त्वम् ।
अन्तः कान्तारतरसगलद्भूषणैर्यो यदूनाम्
उद्दामानि प्रथयति शिलावेश्मभिर्यौवनानि ॥२७॥

*asmād adreḥ prati-patham adhaḥ saṃcaran Dānavāreḥ¹⁶³
krīḍā-śailaṃ vimala-maṇibhir bhāsuram drakṣyasi tvam ।
antaḥ kāntā-rata-rasa-galad-bhūṣaṇair yo Yadūnām
uddāmāni prathayati śilā-veśmabhir yauvanāni ॥*

Terwijl je wandelt aan de voet van de berg, zal je onderweg de speelheuvel van Śiva zien. Deze schittert door de heldere kristallen. De Yādava's beminnen er hun liefjes. Maar soms vallen hun juwelen af tijdens het liefdesspel en zo onthullen de rotsspelonken ginds de onstuimige uitspattingen van deze jongelui.

Al wandelend onderaan die berg¹⁶⁴, zal jij onderweg zien de speelberg van Śiva¹⁶⁵, die schittert door de heldere kristallen en die de onstuimige jeugdige daden onder de nakomelingen van Yadu onthult door [zijn] grotten die voorzien zijn van [hun] juwelen die zijn afgevallen tijdens het liefdesspel met hun geliefde meisjes.

¹⁶³ Letterlijk 'vijand van de demonen'. Het is een naam voor Śiva. (MW, p. 474c.)

¹⁶⁴ Zie noot 2, vers 1.

¹⁶⁵ Hiermee wordt de Kailāsa-berg bedoeld, die door de goden aan Śiva werd geschonken om er een soort vermaakspark van te maken (Lo., p. 85.). De Kailāsa is een bergtop van de Himālaya, gelegen ten noorden van het Mānasa-meer (GD, p. 163.). Śiva's paradijs bevond zich volgens de overlevering op deze bergtop (Lo., p. 75.).

तस्योद्याने वरतरुचिते त्वं मुहूर्तं श्रमार्तस्
तिष्ठेस्तुष्टो विविधतदुपानीतपुष्पोपहारैः ।
पुष्पन्नन्तश्चरपरिमलोद्गारसारस्मितानां
छायादानात् क्षणपरिचितः पुष्पलावीमुखानाम् ॥२८ ॥

*tasyodyāne vara-taru-cite tvam muhūrtaṃ śramārtas
tiṣṭhes tuṣṭo vīvidha-tad-upānīta-puṣṭopahārāiḥ ।
puṣṭnann antaś-cara-parimalodgāra-sāra-smitānām¹⁶⁶
chāyā-dānāt kṣaṇa-paricitaḥ puṣṭalāvī-mukhānām.*

Wanneer de uitputting je kwelt, zou je eventjes kunnen rusten in de tuin van deze speelberg. Overal groeien er bomen die uitstekend zijn dankzij hun gift van schaduw. De bloemenpluksters zouden je veelsoortige bloesems brengen. Je zou van vreugde zijn vervuld. Je zou kunnen genieten van hun glimlachende gelaten en van het zoetgeurend parfum dat zich tussen hen voortbeweegt.

Jij die door uitputting wordt gekweld zou gedurende één ogenblik halt kunnen houden in de tuin van deze [speelberg], die bedekt is met bomen die uitmuntend zijn ingevolge hun gift van schaduw, terwijl je - tevreden gesteld door de geschenken van veelsoortige bloemen die door hen werden gebracht en vervuld van vreugdevolle momenten - geniet van de gelaten van de bloemenpluksters, die glimlachen en die de nectar uitstorten van een zoetgeurende substantie, die tussen [hen] voortbeweegt.

¹⁶⁶ Voor wat de derde pāda betreft, volgen we hier KM.

दृष्ट्वा रूपं तव निरुपमं तत्र पीनस्तनीनां
तासामन्तर्मनसिजरसोल्लासलीलालसानाम् ।
कर्णाम्भोजोपगतमधुकृत् सम्भ्रमोद्यद्विलासैर्
लोलापङ्गैर्यदि न रमसे लोचनैर् वञ्चितोऽसि ॥२९॥

*dr̥ṣṭvā rūpaṃ tava nirupamaṃ tatra pīna-stanīnām
tāsām antar manasi ja-rasollāsa-līlālasānām,
karṇāmbhojopagata-madhukṛt¹⁶⁷-sambhramodyad-vilāsair
lolāpaṅgair yadi na ramase locanair vañcito 'si.*

De ooghoeken van de rondborstige meisjes ginds trillen door het spel van een tevoorschijn komende zwerm bijen die de lotusbloesems in hun oren aanraken. Zie hoe loom die liefjes zijn door het spel en het plezier van de passie die door de aanblik van jouw weergaloze schoonheid in hun harten is ontstaan ! Indien zo een tafereel jou geen vreugde schenkt, dan ben jij toch echt misleid.

Indien jij je niet verlustigt door middel van de ogen die voorzien zijn van ooghoeken die trillen¹⁶⁸ door de spelletjes van een tevoorschijn komende zwerm bijen¹⁶⁹ die in contact komen met de lotus[bloesems]¹⁷⁰ in de oren van deze [meisjes] die voorzien zijn van volle borsten [en] die loom zijn door het spel en het plezier van de passie die ontstaan is in [hun] hart na daar te hebben gezien jouw weergaloze schoonheid, dan ben jij misleid.

¹⁶⁷ Letterlijk 'zoetheid producerende'. Het is een naam voor een bij. (McD, p. 215b.)

¹⁶⁸ Wellicht worden hier de ooghoeken van hun linkeroog bedoeld. Wanneer bij een vrouw namelijk haar linkeroog of een ander lichaamsdeel aan haar linkerkant begon te trillen, betekende dit dat haar groot geluk te wachten stond. Als haar hetzelfde aan haar rechterkant overkwam, kon haar ongeluk treffen. Voor mannen gold net het omgekeerde. (Lo., p. 88.)

¹⁶⁹ In Indië zijn er zwarte bijensoorten (Lo., p. 81). Het is dan ook niet vreemd dat de kleur en vorm van de ogen van Indische vrouwen met bijen worden vergeleken (Edg., p. 84.).

¹⁷⁰ Lotusbloemen, vooral de blauwe, worden gebruikt door vrouwen als oorsieraden (FF, p. 46.). Zie ook noot 37, vers 9.

तस्मिन्नुद्यन्मनसिजरसाः प्रांशुशाखावनाम
व्याजादाविःकृतकुचवलीनाभिकाञ्चीकलापाः ।
संधास्यन्ते त्वयि मृगदृशस्ता विचित्रान् विलासान्
स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु ॥३० ॥

*tasminn udyan-manasija-rasāḥ prāṁśu-śākhā-vanāma-
vyājād āviḥ-kṛta-kuca-valī-nābhi-kāñcī-kalāpāḥ ।
samdhāsyante toayi¹⁷¹ mṛga¹⁷²-dṛśas tā vicitrān vilāsān
strīṇām ādyaṁ praṇaya-vacanaṁ vibhramo hi priyeṣu.*

Op deze berg zijn de meisjes vol lust en passie. Rond hun taille en navel dragen ze rinkelende snoeren van belletjes. Hun lichamen zijn met geparfumeerde zalfjes ingewreven. Onder het mom van de sterkte van het hout van de hoge takken van de bomen laten ze hun borsten maar al te duidelijk zien. Zij met hun hertenogen, zullen jou op wonderlijke wijze ontspanning schenken. Het wenkbrauwspel is voor de vrouwen immers een eerste uitdrukking van verlangen jegens hun minnaars.

Op deze [berg] zullen deze [meisjes] die voorzien zijn van opwellende passie en lusten, van snoeren van belletjes rond [hun] taille en navel, van geparfumeerde lijnen op hun lichaam¹⁷³, gekenmerkt door het feit dat hun borsten zichtbaar zijn gemaakt onder het mom van de sterkte van het hout van de hoge takken en voorzien van hertenogen, jou wonderbaarlijke spelletjes schenken. Het wenkbrauwspel¹⁷⁴ is voor de vrouwen immers een eerste uitdrukking van verlangen ten opzichte van [hun] geliefden.

¹⁷¹ *Dhā.*, *sam*^o wordt hier met de locatief geconstrueerd. (McD, p. 131c.)

¹⁷² Dit is een antilope met witte pootjes. (FF, p. 148.)

¹⁷³ MW definieert (p. 928a.) *valī* als volgt : “a line or stroke made with fragrant unguents on the person”.

¹⁷⁴ Het wenkbrauwspel is een onderdeel van het in de Indische letterkunde uitvoerig beschreven liefdesspel. (Lo., p. 81.)

त्वां याचेऽहं न पथि भवता क्वापि कार्यो विलम्बो
गन्तव्या ते सपदि नगरी स्वा यतः सा त्वदम्बा ।
मुक्ताहारा सजलनयना त्वद्वियोगार्तिदीना
कार्श्यं येन त्यजति विधिना स त्वयैवोपपाद्यः ॥३१ ॥

*tvām yāce 'haṃ na pathi bhavatā kvāpi kāryo vilambo
gantavyā te¹⁷⁵ sapadi nagarī svā yataḥ sā tvad-ambā ।
muktāhārā sajala-nayanā tvad-viyogārti-dīnā
kārsyaṃ yena tyajati vidhinā sa¹⁷⁶ tvayāivopapādyah ॥*

Ik smEEK jou :
maak nergens onderweg oponthoud en ga snel naar je eigen stad.
Jouw moeder wil niet langer eten.
Onophoudelijk huilt ze.
Het gescheiden zijn van jou kwetst haar en maakt haar zwak.
Doe toch het nodige opdat zij haar uitmergeling zou staken !

Ik smEEK jou : niet ergens op de weg is er oponthoud moerende worden gemaakt door U, edele. De eigen stad van jou - waar die moeder van jou gekenmerkt wordt door het feit dat ze het eten heeft opgegeven, voorzien is van ogen die vochtig zijn [en] zwak is door de pijn van het gescheiden zijn van jou - is snel moerende worden bezocht. Door jou is precies dat [middel] moerende worden uitgevoerd, door hetwelke middel zij [haar] uitmergeling opgeeft.

¹⁷⁵ Hier volgen we KM. DM schrijft *gantavyātaḥ*.

¹⁷⁶ Sa [vidhi]... yena vidhinā... .

तस्याधस्ताद्विषमपुलिनां स्वणरेखामतीतो
मार्गे द्रष्टा पुरमनुपमां तां भवान् वमनस्य ।
भुक्त्वा भोगोपचयमवनिं नाकिनामागतानां
शेषैः पुण्यैर्हृतमिव दिवः कान्तिमत्खण्डमेकम् ॥३२ ॥

*tasyādhas tād viṣama-pulināṃ svarṇa-rekhām atīto
mārge draṣṭā puram anupamāṃ tāṃ bhavān Vāmanasya¹⁷⁷ ।
bhuktvā bhogopacayam avaniṃ nākinām āgatānām¹⁷⁸
śeṣaiḥ puṇyair hṛtam iva divaḥ kāntimat khaṇḍam ekam.*

Aan de voet van de berg is er een oversteekplaats. De zandbank ginds heeft wel een gouden aanschijn, maar is uiterst gevaarlijk. Steek toch voorzichtigjes over. Daar voorbij zal je immers gauw de weergaloze stad van de Dwerg zien. Het is alsof de hemelbewoners, toen ze met wat hen nog restte aan goede verdiensten naar de aarde waren teruggekeerd, ĩn schitterend fragment hebben meegebracht uit de hemel en er nu met volle teugen van aan het genieten zijn.

Vanaf de oversteekplaats aan de onderkant van deze [berg] [hebbende] overgestoken de zandbank die moeilijk over te steken is [en] die voorzien is van een gouden voorkomen, zult U edele weldra¹⁷⁹ zien op de weg die weergaloze stad van Vāmana¹⁸⁰, als was het één schitterend stuk [van de hemel], dat door de hemelbewoners¹⁸¹ die na een hoeveelheid genot te hebben ervaren door middel van [hun] overige goede daden naar de aarde zijn teruggekeerd, werd gebracht uit de hemel.

¹⁷⁷ Letterlijk ‘dwerg’. Het is de naam voor Viṣṇu in zijn vijfde *avatāra*. (MW, p. 941c.)

¹⁷⁸ Voor de genitief, zie noot 72, vers 26.

¹⁷⁹ Dit is om het omschreven futurum weer te geven. (Schp., §246, p. 61.)

¹⁸⁰ Wij zijn van mening dat ‘de stad van Vāmana’ hetzelfde is als *Vāmanasthalī* (‘het land van Vāmana’, MW, p. 1261a.). Dit is het moderne Vanthali in het Junagaḍh district in Gujarāt (GD, p. 303). Deze streek is precies in de buurt van het thuisland van Nemi. (Zie inleiding, p. ix.)

¹⁸¹ Hiermee worden stervelingen bedoeld, die in de hemel de vruchten genieten van hun goede daden uit vroegere existenties. Volgens de leer van het *karman* duurt deze beloning echter niet eeuwig : als de vrucht van hun deugden is uitgeput, moeten zij naar de aarde terugkeren. Hier zijn de hemelingen naar de wereld teruggegaan om zich op aarde te verheugen in wat hen nog rest aan hemelse vreugden. (Lo., p. 78.)

यस्यां सान्द्रोऽनुपमचलितो वेश्मसु स्वेच्छयैवं
 मुष्णन्नङ्गात्सुरतललितादुज्जयन्तीं विगाह्य ।
 स्वेदं तीरे विदलितपुटः सेवते वारनारीं
 सिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थनाचाटुकारः ॥३३॥

*yasyāṃ sāndro 'nupama-calito veśmasu sveccchayaivaṃ
 muṣṇannāṅgāt surata-lalitād Ujjayantīṃ¹⁸² vigāhya ।
 svedaṃ tīre vidalita-putaḥ sevate vāranārīṃ
 Siprā¹⁸³-vātaḥ priyatama iva prārthanā-cāṭukāraḥ.¹⁸⁴*

Het zachte briesje van de Siprā-rivier wordt bewogen door de schoonheid van de stad wanneer hij Ujjayantī binnenwaait. Uit vrije wil blaast hij de courtesanes koelte toe in hun huisjes langs haar oever. Hij steelt de zweetdruppels van hun lichaam dat trilt door het genot van het liefdesspel. Hij lijkt op hun eigen minnaar die hen met geopende lendendoek vleiende verzoekjes toefluistert.

In dewelke [stad] de tedere wind van de Siprā-rivier, dat bewogen werd door de weergaloze [schoonheid] na Ujjayantī te zijn binnengetreden, aldus uit vrije wil in de huizen op [haar] oever een courtesane koelte toewaait, al stelende het zweet uit [haar] lichaam dat trilt van het sexuele genot, als was het [haar] minnaar [zelf] die, voorzien van een geopende lendendoek, vleiend spreekt als verzoek [tot meer].

¹⁸² Het is niet duidelijk of het hier gaat om Ujjayanta of om Ujjayinī. Ujjayanta is de heuvel nabij Girinagara (het moderne Junagaḍh in Kathiawar), die nu Girnar wordt genoemd. Deze Girnar-heuvel is heilig voor de jains aangezien er daar tempels van Neminātha en Pārśvanātha zijn gebouwd (GD, p. 137). MW (p. 174c.) en GD (p. 296.) vermelden het daarnaast als een andere benaming voor de Raivataka (Zie noot 2, vers 1.). Ujjayinī is de hoofdstad van Avantī, gelegen aan de oevers van de Siprā-rivier en was een belangrijk cultuurcentrum in de Indische oudheid. Het was o.a. de hoofdstad van keizer Aśoka (GD, pp. 296-7.).

¹⁸³ Dit is een rivier in de buurt van Ujjayinī. (MW, p. 1217c. / GD, p.275.)

¹⁸⁴ Voor dit vers volgen we KM.

यत्र स्तम्भान्मरकतमयान्देहलीं विद्रुमाणां
प्रासादाग्रं विविधमणिभिर्निर्मितं वामनस्य ।
भूमिं मुक्ताप्रकररचितस्वस्तिकां चापि दृष्ट्वा
संलक्ष्यन्ते सलिलनिधयस्तोयमात्रावशेषाः ॥३४ ॥

*yatra stambhān marakata-mayān dehalīm vidrumāṇām
prāsādāgraṃ vividha-maṇibhir nirmitaṃ Vāmanasya¹⁸⁵ /
bhūmiṃ muktā-prakara-racita-svastikā¹⁸⁶ cāpi dṛṣṭvā
saṃlakṣyante salilanidhayas toya-mātrāvaśeṣāḥ.*

Daar schittert er op de grond vóór de tempel van Viṣṇu een svastika die gemaakt is met een overvloed aan parels. De drempels van de deuren zijn er gemaakt uit koralen en de deurstijlen uit smaragd. Waarlijk, wanneer je die pracht hebt aanschouwd, verschijnen de zeeën slechts als water.

Alwaar de zeeën - na te hebben gezien de aarde vóór de tempel van Viṣṇu die gemaakt is met veelsoortige edelstenen, die voorzien is van een *svastika* gemaakt met een massa parels, maar ook de deurdrempel van koralen en de deurstijlen gemaakt uit smaragd - verschijnen met als rest enkel water.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Zie noot 89, vers 32.

¹⁸⁶ Dit kan tweevoudig worden geïnterpreteerd. Enerzijds is het namelijk een soort zonnelymbol, die dus zeker met Viṣṇu in verband kan worden gebracht, maar anderzijds is het een heel belangrijk symbool voor de jains. (MW, p. 1283a.)

¹⁸⁷ De zeeën, die boordevol leven zitten en prachtige beelden kunnen oproepen (Vergelijk noot 142, vers 47.), verdwijnen in het niets naast de pracht van dit paleis. (Vergelijk vers 7.)

अत्रात्युग्रैः किल मुनिवरो वामनः प्राक्तपोभिर्
लब्ध्वा सिद्धिं सकलभुवनव्यापिना विग्रहेण ।
ईशं वासं भुजगसदने प्रापयदानवानाम्
इत्यागन्तून् रमयति जनो यत्र बन्धूनभिज्ञः ॥३५॥

*atrātyugraiḥ kila muni-varo Vāmanaḥ¹⁸⁸ prāk tapobhir
labdhvā siddhiṃ sakala-bhuvana-vyāpinā vighraheṇa ।
īśaṃ vāsaṃ bhujaga¹⁸⁹-sadane¹⁹⁰ prāpayad dānavānām¹⁹¹
ity āgantūn ramayati jano yatra bandhūn abhijñāḥ.*

Het volk maakt er haar eigen verwanten, maar ook de vreemde reizigers die een bezoekje brengen aan hun stad, blij door het vertellen van verhalen. Daar hebben ze stof genoeg voor, aangezien precies ginds de Dwerg de heer van de demonen een lesje leerde : Hij is nu eenmaal de grootste onder de asceten. Als vrucht van uiterst strenge ascese verwierf hij bovennatuurlijke krachten. Toen eens zijn lichaam de hele wereld bedekte, verbande hij de heer van de demonen naar de hel.

Alwaar het volk [zowel] de verwanten, [als] de gasten verblijdt, wetende aldus : Hier voorwaar deed vroeger de Dwerg - de beste onder de asceten - door middel van zijn lichaam dat de hele wereld bedekte na te hebben verworven bovennatuurlijke krachten door middel van zeer strenge ascetische praktijken, de heer van de demonen een verblijf verwerven in de hel.¹⁹²

¹⁸⁸ Zie noot 89, vers 32.

¹⁸⁹ Letterlijk 'gaande in kronkels'. Het is een slang. (FF, p. 188.)

¹⁹⁰ Letterlijk 'de woonplaats van de slangen' (MW, pp. 759b, 1138c.). Het HC legt uit dat het hier gaat om *pātāl*, wat 'hel' betekent (McG, p. 621b.).

¹⁹¹ Dit zijn demonen. (MW, p. 474c.)

¹⁹² Viṣṇu, in zijn *avatāra* als dwerg, kreeg van Bali de belofte om zoveel land te krijgen als hij met drie stappen kon bedekken. Daarop bedekte hij Hemel en Aarde in twee stappen, maar liet uit genade de Onderwereld aan Bali. (Edg., p. 85.)

तामासाद्य प्रवरनगरीं विश्रुतां सन्निवासं
कुर्याः पौरैर्नृवर विहितानेकपूजोपचारः ।
आस्तीर्णान्तर्विमलशयनेष्वग्रसौधेषु कामं
नीत्वा खेदं ललितवनितापादरागाङ्कितेषु ॥३६ ॥

*tām āsādya pravara-nagarīm viśrutām san-nivāsam
kuryāḥ paurair nṛvara vihitaneka-pūjopacārah¹⁹³ ।
āstīrṇāntar-vimala-śayaneṣv agra-saudheṣu kāmam
nītvā khedaṃ lalita-vanitā-pāda-rāgāṅkīteṣu ॥*

Koning, bij uw aankomst in deze befaamde, uiterst uitmuntende stad, zullen de stedelingen U vol eerbied en respect verwelkomen. Bekom dan eventjes van de ontroering van deze aangename verrassing en kom wat op adem van je lange reis.

De goede paleisbewoners ginds zullen je verwachten. Hun bedden zullen opgemaakt en stralend wit zijn, tenminste in het midden. Want aan het voeteinde zal je sporen bemerken van rode afdrukken van bloedmooie vrouwen.

O koning, na te hebben bereikt deze beroemde meest excellente stad, zou jij - voorzien van een opwachting met veel respect, gemaakt door de stedelingen - na te hebben bedwongen de vreugde en de vermoeidheid, je verblijf bij de goeden kunnen maken in de uitstekende paleizen, die voorzien zijn van bedekte bedden, die vlekkeloos zijn in het midden [maar aan het voeteinde] zijn gemerktekend door de rode kleur van de voet[afdrukken]¹⁹⁴ van mooie vrouwen.

¹⁹³ Hier volgen we KM. DM schrijft *upahārah*.

¹⁹⁴ De vrouwen versierden hun voeten met een soort rode lak. (Lo., p. 79.)

उद्यानानाम् उपतटभुवामुज्जयन्त्याः समन्ताद्
आधुन्वद्भिर्विपुलविकसन्मालतीजालकानि ।
अङ्गान्मार्गश्रमजलकणान्सेव्यसेऽस्यां हरद्विस्
तोयक्रीडानिरतयुवतिस्नानतिकैर्मरुद्भिः ॥३७॥

*udyānānām upa-taṭa-bhuvām Ujjayantyaḥ samantād
ādhunvadbhir vipula-vikasan-Mālātī¹⁹⁵-jālakāni¹⁹⁶
aṅgān mārga-śramajala-kaṇān sevyaśe 'syāṃ haradbhis
toya-krīḍā-nirata-yuvati-snāna-tiktair marudbhiḥ ॥*

Langs de oever van de Sīprā, zullen de winden jou van langs alle kanten koelte toewaaïen en op je weg de zweetdruppels stelen uit je lichaam. De jonge meisjes baden zich terwijl ze zich aan het amuseren zijn met waterspelletjes. Wat maakt het parfum van dit water deze briesjes zoetgeurend ! En zie daar :
in de tuinen van Ujjayantī brachten ze de weelderig
bloeiende bosjes jasmijnbloesems in beweging.

Op deze plaats bij de oever [van de Sīprā]¹⁹⁷ word jij, O heer, langs alle kanten koelte toegewaaid door de winden, die zoetgeurend zijn door het baden van de jonge meisjes die zich aan het amuseren zijn met het spel met water, die op [hun] weg stelende zijn de druppels van zweet uit [jouw] lichaam¹⁹⁸ [en] die de overvloedige bosjes bloeiende Mālātī-jasmijn[bloemen] van de tuinen van Ujjayantī¹⁹⁹ in beweging brengen.

¹⁹⁵ De *Aganosma caryophyllata*. De aromatische bloesems van deze *Mālātī*-jasmijn ontluiken tegen de avond. (FF, p. 57.)

¹⁹⁶ Voor de tweede pāda volgen we KM.

¹⁹⁷ Het HC wijst erop dat het hier om de oever van de Sīprā-rivier gaat. Zie noot 95, vers 33.

¹⁹⁸ Vergelijk vers 33.

¹⁹⁹ Zie noot 94, vers 33.

तत्रोपास्यः प्रथितमहिमा नाथ देवस्त्वयाद्यः
प्रासादस्थः क्षणमनुपमं यं निरीक्ष्य त्वमक्षणोः ।
शृण्वन्पूजामुरजनिनदान्वारिवाहस्य तुल्यान्
आमन्द्राणां फलमविकलं लप्स्यसे गर्जितानाम् ॥३८ ॥

*tatropāsyah prathita-mahimā nātha devas tvayādyah
prāsāda-sthaḥ kṣaṇam anupamaṃ yaṃ nirīkṣya tvam akṣṇoḥ ।
śṛṇvan pūjā-muraja²⁰⁰-ninadān vāri-vāhasya tulyān
āmandrāṇāṃ phalam avikalaṃ lapsyase garjitānām ॥*

Daar zal jij in de tempel de eerste godheid moeten eren. Zijn glorie is bekend !
Aanschouw deze weergaloze godheid gedurende één ogenblik. Luister naar de
geluiden van de muraja-trommen die als eerbetoon voor hem worden bespeeld. Ze
lijken op een laag mopperend gedonder van een regenwolk.
Als vrucht hiervan zult U heer, het volledige
resultaat van uw beide ogen verwerven.

O heer, de eerste godheid²⁰¹, die voorzien is van een glorie die bekend is en die zich in de
tempel bevindt, moet daar door jou worden geëerd. Na dewelke weergaloze [godheid]
gedurende een ogenblik te hebben aanschouwd, zal jij - luisterend naar de geluiden van de
muraja-trom ter verering, als waren het [de geluiden] van laag mopperende donders van een
regenwolk - verkrijgen het volledige resultaat van de beide ogen.

²⁰⁰ Dit is een soort trommel of tamboerijn. (McD, p. 231b.)

²⁰¹ *Ādya Deva* is een epitheton voor Viṣṇu (McD, p. 39a.). Aangezien het ook in het volgend vers gaat over de
ochtend, wordt hier wellicht het *ochtendschepperoffer* bedoeld, waarbij op tamboerijnen werd geslagen. (Lo., p.
79.)

त्वद्रूपेणापहृतमनसो विस्मयात्पौरनार्यः
सौन्दर्याधःकृतमनसिजो राजमार्गं प्रयाति ।
प्रातस्तस्यां कुवलयदलश्यामलाङ्गे सलीलम्
आमोक्ष्यन्ते त्वयि मधुकरश्रेणिदीर्घान्कटाक्षान् ॥३९॥

*tvad-rūpenāpahṛta-manaso vismayāt paura-nāryaḥ
saundaryādhah-kṛta-Manasijo²⁰² rāja-mārgaṃ prayāti ।
prātas tasyāṃ Kuvalaya²⁰³-dala-śyāmalāṅge salīlam²⁰⁴
āmokṣyante tvayi madhukara²⁰⁵-śreṇi-dīrghān kaṭākṣān ॥*

De liefdesgod die niet half zo mooi is als jij, wandelt duidelijk bij dageraad op de hoofdweg van deze stad. Zijn aanwezigheid is voelbaar. Jouw schoonheid heeft de harten van de stadsvrouwen gestolen. Door deze liefdesbedwelming zullen zij dan ook op kokette wijze langdurige lonken loslaten op jouw lichaam dat donkerkleurig is als de blaadjes van de blauwe waterlelie, als was het een zwerm van bijen.

De liefdesgod, die qua schoonheid laag is geplaatst ten opzichte van jou, wandelt op de hoofdweg in deze [stad] bij dageraad. De stadsvrouwen, die voorzien zijn van een hart dat door jouw schoonheid is gestolen, zullen ingevolge bedwelming op een kokette manier langdurige blikken, die [lijken op] een zwerm bijen²⁰⁶, loslaten op [jouw] lichaam dat donkerkleurig is als de blaadjes van de blauwe waterlelie.

²⁰² Zie noot 18, vers 6.

²⁰³ Dit is de blauwe waterlelie, wiens bloemknoppen zich 's nachts openen. (MW, p. 286c.) Deze bloemen worden door vrouwen gebruikt als oorsieraden en de mooie ogen van de vrouwen worden er vaak mee vergeleken. (FF, p. 55.)

²⁰⁴ Hier volgen we KM. DM schrijft *salilā nāmokṣyante*.

²⁰⁵ De *Apis*. (FF, p. 186.) Letterlijk 'een honing-maker' (McD, p. 215b.). (Vergelijk noot 79, vers 29.)

²⁰⁶ Zie noot 81, vers 29.

तस्याः पश्यन् वरगृहततिं तां व्रजेद्यां स्पृशन्तीम्
ऐक्यं प्राप्यासितरजनिषु प्रस्फुरद्रत्नदीपाः ।
प्रद्योतन्ते निहततिमिरव्योममार्गश्च लोकैः
शान्तोद्वेगास्तिमितनयनं दृष्टभक्तिर्भवान्या ॥४०॥

*tasyāḥ paśyan vara-gr̥ha-tatiṃ tāṃ vrajer dyāṃ spr̥śantīm
aikyaṃ prāpyāsita-rajaniṣu²⁰⁷ prasphurad-ratnadīpāḥ ।
pradyotante nihata-timira-vyoma-mārgaś ca lokaiḥ
śāntodvega-stimita-nayanaṃ dr̥ṣṭa-bhaktir bhavān yā ॥*

In de donkere nachten beginnen de fonkelende juwelenlampjes van deze stad te glinsteren. Jij zal harmonie bereiken en eens de duisternis is verdreven, zal je ook het pad naar de hemel kennen. De mensen zullen jouw toewijding zien. Hun angst zal daardoor worden uitgedoofd. Met een onbeweeglijke blik zullen ze jou aanstaren. O edele heer, je zou kunnen kuieren door deze stad, terwijl je kijkt naar die rij royale woningen die de lucht lijkt aan te raken.

De fonkelende juwelenlampjes²⁰⁸ van deze [stad] beginnen te schijnen in de donkere nachten. U edele, die na harmonie te hebben verworven gekenmerkt wordt door het pad naar de hemel ingevolge de vernietigde duisternis en door een toewijding die door de mensen wordt gezien, terwijl ze - voorzien van een angst die is uitgedoofd - [hun] ogen ingespannen gericht houden [op jou], zou kunnen wandelen, kijkend naar deze massa royale woningen, dewelke de hemel aanrakende is.

²⁰⁷ *Rajani* kan metri causa en aan het begin van een compositum worden gebruikt voor *rajanī*. (MW, p. 863a.)

²⁰⁸ De edelstenen verspreidden volgens de traditie uit zichzelf licht. (Lo., p. 86.)

पौरैस्तस्याः रथमुपहृतं रम्यमास्थाय यान्तं
द्रष्टुं ग्राम्याः पथि युवतयस्त्वामुपैष्यन्ति तस्मात् ।
शब्दैश्चक्रस्वलदुपलजैरर्थिसार्थेकृतश्रीस्
तोयोत्सर्गस्तनितमुखरो मा च भूर्विक्लवास्ताः ॥४१॥

*paurais tasyāḥ ratham upahr̥taṃ ramyam āsthāya yāntaṃ
draṣṭuṃ grāmyāḥ pathi yuvatayas tvām upaiṣyanti tasmāt ।
śabdais̄ cakra-skhalad-upala-jair arthi-sārthe kṛta-śrīs²⁰⁹
toyotsarga-stanita-mukharo mā ca²¹⁰ bhūr viklavās tāḥ ॥*

De stedelingen zullen een mooie wagen brengen. Stap in en zet je reis verder. De dorpsmeisjes zullen naderbij komen om jou te zien. Ze zullen de menigte volgelingen opfleuren. Maar let op, ze zijn zo al verlegen. Wees daarom niet al te luidruchtig. De hakkelende wielen op de stenen brengen namelijk een lawaai voort dat lijkt op een onweersbui.

De dorpsmeisjes, gekenmerkt door schoonheid²¹¹ gemaakt in de groep volgelingen, zullen - hoewel ze verlegen zijn - naderbij komen op de weg om jou te zien, jij die op weg bent na te hebben bestegen de mooie wagen die naderbij werd gebracht door de stedelingen van deze [stad]. Daarom weze jij niet luidruchtig [als] gedonder en een uitstorting van water door de geluiden die ontstaan op de stenen door de hakkelende wielen²¹².

²⁰⁹ Hier volgen we KM. DM schrijft *śrī*.

²¹⁰ Hier volgen we KM. DM schrijft *sma*.

²¹¹ *Śrīs* is nominatief vrouwelijk enkelvoud. We beschouwen het hier als een *bahuvrihi* bij *gramyāḥ yuvatayas*. We argumenteren dat het metri causa in het enkelvoud staat. Een meervoud zou immers zorgen voor één syllabe te veel.

²¹² Vergelijk vers 65.

त्वामायान्तं पथि यद्वराः केशवाद्याह् निशम्य
प्रीता बन्धुंस्तव पितृमुखान्सौहृदान्नन्दयन्तः ।
साकं सैन्यैः रथमभिमुखं प्रेषयिष्यन्ति तूर्णं
मन्दायन्ते न खलु सुहृदामभ्युपेतार्थकृत्याः ॥४२॥

*tvām āyāntaṃ pathi Yadu-varāḥ Keśavādyāḥ niśamya
prītā bandhuṃs tava²¹³ pitṛ-mukhān sauhṛdān nandayantaḥ ।
sākaṃ sainyāiḥ ratham abhimukhaṃ preṣayiṣyanti tūrṇaṃ
mandāyante na khalu suhṛdām abhyupetārtha-kṛtyāḥ.*

De besten onder de Yādava's, te beginnen met Kṛṣṇa, zijn in de wolken wanneer ze het nieuws vernemen dat jij bijna thuis bent. Ze vertellen het aanstonds aan je vader en dan aan je andere familieleden en vrienden en wekken zo ook in hun harten vreugde op. Onmiddellijk zullen zij een wagen sturen onder begeleiding van een lijfwacht. Want zij die een beloofde zaak regelen voor hun vrienden treuzelen geen ogenblik.

De besten onder de Yādava's, te beginnen met Kṛṣṇa²¹⁴, die na te hebben vernomen dat jij aan het aankomen bent op de weg verheugd zijn, zullen - terwijl ze je verwanten, te beginnen met je vader, [maar ook] je vrienden, blijmaken - snel een wagen sturen naar jou samen met soldaten. Zij, die voorzien zijn van het regelen van een zaak die beloofd is aan hun vrienden dralen geenszins.

²¹³ *Abhimukham* wordt met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 23b.)

²¹⁴ *Keśava* betekent letterlijk "mooi haar hebbende" en is een naam voor Kṛṣṇa. (MW, p. 310c.)

श्रुत्वा तीरे तदनुजलधेरागतं सोपहारो
मान्यो मंत्री यदिबलपुरात्सीरिणस्त्वामुपेत ।
तस्यादेया स्वशयविहिता सत्क्रिया ते न चेत्स
प्रत्यावृत्तस्त्वयि कररुधि स्यादनल्पाभ्यसूयः ॥४३॥

*śrutvā tīre tadanu jaladher āgataṃ sopahāro
mānyo mantrī yadi bala-purāt Sīriṇas²¹⁵ tvām upetaḥ²¹⁶ ।
tasyādeyā²¹⁷ sva-śaya-vihitā satkriyā te na cet sa
pratyāvṛttas tvayi kara-rudhi syād analpābhyasūyaḥ.*

Wanneer het nieuws van jouw aankomst aan de kust van deze zee zich tot in de machtige stad van Balarāma heeft verspreid, zal ook hun respectabele minister jou komen verwelkomen. Je moet deze gastgeschenken die eigenhandig voor jou zijn gemaakt aanvaarden. Wanneer hij niet zou zijn teruggekeerd, dan zou hij nogal verontwaardigd zijn tegenover jou, aangezien jij het uitvoeren van zijn ambstaak belemmert.

Vervolgens, na te hebben vernomen dat jij bent aangekomen aan de kust van deze zee, is de minister uit de machtige stad van Balarāma, die moet worden gerespecteerd - voorzien van een geschenk - naderbij gekomen. De gastgeschenken, die met de eigen hand voor jou zijn gemaakt, moeten worden aanvaard. Indien hij niet is teruggekeerd, dan zou hij voorzien zijn van een niet geringe verontwaardiging jegens jou, jij die de uitvoering van [zijn] plicht²¹⁸ verhindert.

²¹⁵ Hier volgen we KM. DM schrijft *purāc chīriṇas*. Sīrin betekent letterlijk ‘de ploeger’ en is een epitheton voor Balarāma (McD, p. 351b.). Balarāma, ‘Rāma, de sterke’, is de oudere broer van Kṛṣṇa (McD, p. 193a.). Hij wordt beschreven als iemand met een witte gelaatskleur in tegenstelling tot zijn broer Kṛṣṇa, die donkerkleurig is (Klost., p. 297.).

²¹⁶ Hier volgen we KM. DM schrijft *upaiti*.

²¹⁷ Voor de vocaalwisseling van *ā* naar *e* in deze vorm, zie SGW, § 963b, p. 345.

²¹⁸ We beschouwen *kara* als een *śleṣa*. Enerzijds hanteren we een eerste betekenis in de zin van ‘het uitvoeren’ en anderzijds ‘plicht, functie, werk’.

गच्छेर्वेलातटमनु ततस्तोयमुल्लासिमत्स्यं
त्वत्संकाशच्छविजलनिधेस्तस्य पश्यन्नथस्थः ।
यः कामीव क्षणमपि सरित्कामिनीनां न शक्तो
मोघीकर्तुं चटुलशफरोद्धर्तनप्रेक्षितानि ॥४४ ॥

*gaccher velātaṭam anu tatas toyam ullāsi-matsyaṃ
tvat-saṃkāśa-cchavi-jalanidhes tasya paśyan ratha-sthaḥ ।
yaḥ kāmīva kṣaṇam api sarit-kāminīnām na śakto
moghī²¹⁹-kartuṃ caṭula-śapharodvartana-prekṣitāni.*

Aanschouw dan de spelende visjes in het zeewater. De schoonheid van deze zee is aan jou gelijk. Stap in je wagen en reis verder langs zijn kust. De beminnelijke Śaphara-visjes zullen door hun sprongetjes de lonken van de hartstochtelijke rivier vrouwen aan hem overbrengen. Deze knipoogjes laten hem geen ogenblik onbewogen, zoals ook een minnaar niet ongevoelig is voor het wenkbrauwspel van vrouwen.

Vervolgens, kijkend naar het water - voorzien van spelende visjes - van de zee met zijn schoonheid aan jou gelijk, zou jij die de wagen hebt bestegen gaan langs de kust van deze [zee], dewelke [zee] zoals een minnaar zelfs niet gedurende één ogenblik in staat is vruchteloos te maken de blikken - [afkomstig van] het opspringen van de beminnelijke Śaphara-visjes²²⁰ - van de hartelijke vrouwen van de rivier²²¹.

²¹⁹ Een -a wordt -ī vóór kr . (SGW, § 1094, p. 402.)

²²⁰ De *Cuprinus Saphore* (MW, p. 1052a.), een kleine vissoort, die opspringt uit het ondiepe water en glinstert in het zonlicht. (FF, p. 182.) Dat geglinster wordt met knipoogjes vergeleken. (Lo., p. 80.)

²²¹ In de Indische poëzie worden rivieren en vrouwen vaak met elkaar vergeleken. Het is namelijk zo dat in de Indische symboliek het vuurelement nauw verbonden is met het mannelijk beginsel en het waterelement met het vrouwelijke. (Lo., p. 78.)

तां वेलांके विमलसलिलामागतां द्रक्ष्यसि त्वं
पूर्वोद्दिष्टां सरितमसकृद्धारिधिर्वीचिहस्तैः ।
यामालिङ्ग्योपरमति पिबन्त्यन्मुखं न क्षणार्धं
ज्ञातास्वादो विवृतजघनां को विहातुं समर्थः ॥४५॥

*tām velāṅke vimala-salilām āgatām drakṣyasi tvam
pūrvoddiṣṭhām saritam asakṛd vāridhir vīci-hastaiḥ ।
yām āliṅgyoparamati piban yan-mukhaṁ na kṣaṇārdhaṁ
jñātāsvādo vivṛta-jaghanām ko vihātuṁ samarthah.*

Je zal een rivier zien die ginds is aangekomen op de kustlijn. Haar water is helder als kristal. Vroeger heb ik je trouwens al over haar verteld. De zee kan haar geen halve seconde laten varen ! Hoe ook zou iemand die haar herhaaldelijk met zijn schuimhanden heeft omhelsd dat kunnen ? En hoeveel te minder wanneer hij drinkt uit haar mond en dus haar smaak maar al te goed kent ?
Laat staan wanneer zij haar zandbankdijen heeft ontbloot.

Jij zal zien deze rivier[vrouw] voorzien van zuiver water, die is aangekomen op de kustlijn, naar dewelke vroeger [al] werd verwezen²²² en dewelke de zee niet gedurende een half ogenblik vaarwel zegt. Wie zou - na haar herhaaldelijk te hebben omhelsd met [zijn] handen die de golven zijn, drinkende uit haar mond(ing) en voorzien van [haar] smaak die is gekend - in staat zijn deze [rivier]vrouw, voorzien van [zandbank-]²²³ dijnen die zijn ontbloot, achter te laten?

²²² Hier wordt wellicht verwezen naar de Sīprā-rivier. Zie vers 33 en 37.

²²³ Zie Lo., p. 35.

तस्मिन्नुच्चैर्दलितलहरीसीकरासारहारी
वारांशेस्तटजविकसत्केतकामोदरम्यः ।
खेदं मार्गक्रमणजनितं ते हरिष्यत्यजस्रं
शीतो वायुः परिणमयिता काननोदुम्बराणाम् ॥४६ ॥

*tasminn uccair dalita-laharī-²²⁴sīkarāsāra-hārī
vārāṃ rāśes taṭa-ja-vikasat-Ketakāmoda-ramyaḥ ।
khedaṃ mārga-kramaṇa-janitaṃ te hariṣyaty ajasraṃ
śīto vāyuh pariṇamayitā kānanodumbarāṇām ॥*

Langs deze kust is het verfrissende zeebriesje zoetgeurend door het aroma van de bloeiende Ketaka-bloesems die groeien langs het strand. Verrukkelijk is deze wind die een regen van waterdruppels met zich meevoert wanneer de golven luid te pletter slaan. Hij maakt de vruchten van de vijgenbomen van het woud rijp. Steeds opnieuw zal hij jouw vermoeidheid die ontstaan is door het reizen, wegnemen.

Op deze [kust] zal de frisse wind van de massa van water, die aangenaam is door het aroma van de bloeiende Ketaka²²⁵[-bloesems] die ontstaan langs de kust, die verrukkelijk is doordat hij een hevige stortbui van waterdruppels [die komen] van de golven die luid te pletter zijn geslagen met zich meevoert²²⁶, die doet rijpen [de vruchten] van de vijgenbomen²²⁷ van het woud, steeds wegnemen de vermoeidheid van jou, die veroorzaakt werd door het wandelen op de weg.

²²⁴ *Sīkara* is gelijk aan *śīkara*. (MW, p. 1077b.)

²²⁵ De *Pandanus odoratissimus*. De pollen van deze bloem worden meegevoerd door de wind. (FF, p. 50.)

²²⁶ We beschouwen *hārīn* als een *śleṣa*. Enerzijds betekent het ‘verrukkelijk, mooi, adembenemend’ en anderzijds ‘stelend, dragend, wegnemend, brengend’.

²²⁷ De *Udumbara* is de *Ficus glomerata*, wiens vruchten zoet zijn als honing. (FF, p. 83.)

नाम्ना रत्नाकरमथ पुरस्त्वं ब्रजेर्वीक्षमाणो
जज्ञे यस्माद्भुवनभयकृत्तपुरा कालकूटम् ।
यत्रासाध्यं निवसति जगदाहदक्षं जलानाम्
अत्यादित्यं हुतवहमुखे संभृतं तद्धि तेजः ॥४७॥

*nāmnā Ratnākaram atha puras tvaṃ vrajer vīkṣamāṇo
jajñe yasmād bhuvana-bhaya-kṛt tat purā kālakūṭam²²⁸ ।
yatrāsādhyaṃ nivasati jagad-dāha-dakṣaṃ jalānām
atyādityaṃ Hutavaha²²⁹-mukhe saṃbhṛtaṃ tad dhi tejaḥ.*

Wanneer je dan verder gaat, zal je de Ratnākara-zee zien.
Uit hem werd het vergif geboren dat eens de hele wereld schrik aanjoeg.
In hem woont een onoverwinnelijke vuurzee die in staat is de
hele wereld te verbranden en wiens gloed die verzameld is
in de muil van Agni, de zon overstijgt.

Vervolgens zou jij vooruit kunnen gaan, kijkend naar de Ratnākara-zee²³⁰ met name, vanuit
dewelke [zee] immers vroeger dat vergif²³¹, dat op een keer de [hele] wereld schrik aanjoeg,
geboren werd [en] waar dat vuur van wateren, dat niet kan worden overwonnen, dat in staat is
de [hele] wereld te verbranden, dat de zon overtreft en dat verzameld is in de mond van Agni,
verblijft.

²²⁸ Het genus is mannelijk volgens MW (p. 277b) en McD (p. 67b.). MW zegt evenwel dat lexicografen het woord ook als neutrum hebben waargenomen in inheemse woordenboeken, maar nog niet als dusdanig hebben teruggevonden in enige gepubliceerde tekst. Hier wordt het zeker als neutrum behandeld.

²²⁹ Letterlijk ‘hij die de offergave draagt’. Het is een naam voor Agni. (MW, p. 1301a.)

²³⁰ Letterlijk ‘een mijn van juwelen’. De zee en de oceaan worden zo genoemd. (MW, p. 865a.)

²³¹ In de *purāna*’s staat beschreven hoe tijdens het karnen van de melkoceaan naast allerlei heerlijke dingen, tegelijk een vreselijk vergif tevoorschijn kwam. (Lo., p. 79.)

त्वामायान्तं तटवनचरा मेघनीलं मयूरा
दृष्ट्वा दूरान्मधुरविरुतैस्तत्र ये संस्तुवन्ति ।
त्वं तान्नेमे ध्वनिभिरुदधेः सान्द्रितैः संनिकृष्टः
पश्चादद्रिग्रहणगुरुभिर्गजितैर्नतयेथाः ॥४८ ॥

*tvām āyāntaṃ taṭa-vana-carā megha-nīlaṃ mayūra²³²
dṛṣṭvā dūrān madhura-virutais tatra ye saṃstuvanti ।
tvam tān Neme dhvanibhir udadheḥ sāndritaiḥ saṃnikṛṣṭaḥ
paścād adri-grahaṇa-gurubhir garjitair nartayethāḥ.*

In de bossen bij de kust vertoeven er pauwen. Wanneer zij jou in de verte zien aankomen, zullen zij mooie melodieën zingen om jou te huldigen, eens te meer omdat jouw donkere tint van ver sprekend lijkt op een regenwolk ! Nemi, wanneer je naderbij gekomen bent, laat hen dan dansen onder begeleiding van het gedonder dat zich via de nagalm van de bergen verspreidt, maar gelukkig ietsje wordt verzacht door het ruisen van de zee.

Vervolgens, O Nemi, zou jij, die dichtbij bent, deze [pauwen] - dewelke pauwen die daar levende zijn in de bossen van de kust en die - na jou, jij die van ver bent gekomen [en] die donkerkleurig bent [als] een [regen]wolk, te hebben gezien - [jouw] lof zingen door middel van melodieuze geluiden - kunnen laten dansen onder begeleiding van het gedonder, dat uitgebreid is door de nagalm van de bergen en dat verzacht²³³ wordt door de geluiden van de zee.

²³² Zie noot 6, vers 3.

²³³ Voor het suffix *-ita* in *sāndritaiḥ*, zie SGW, §1176 b, p. 442.

उत्कल्लोला विपुलपुलिनाग्रेऽथभद्राभिधाना
सा ते सिन्धुर्नयनविषयं यास्यति प्रस्थितस्य ।
वातोद्धृतैर्हसति सलिलैर्या शशाङ्कांशुगौरैः
स्रोतोमूर्त्या भुवि परिणतां रन्तिदेवस्य कीर्तिम् ॥४९॥

*utkallolā vipula-pulināgre 'tha Bhadrābhidhānā
sā te sindhur nayanaviṣayaṃ yāsyati prasthitasya²³⁴ ।
vātoddhūtair hasati salilair yā śaśāṅkāṃśu-gauraiḥ
sroto-mūrtyā²³⁵ bhuvi pariṇatāṃ Rantidevasya kīrtim.*

Voor je vertrekt zal je nog een rivier zien die men 'de heilzame' noemt.
Haar oever is nogal breed. De wind doet haar kabbelende water bruisen.
De schijn op haar oppervlak is net zo wit als de stralen van de maan.
Haar waterpracht overstijgt zelfs de faam van Rantideva, die op aarde is
getransformeerd in de vorm van een rivier.

Deze rivier, dewelke - voorzien van een brede oever, voorzien van golven, voorzien van de benaming 'heilzame'²³⁶ - door [haar] wateren die bewogen is door de wind en dat wit schijnend is [als] de stralen van de maan, de faam van Rantideva, die getransformeerd is op aarde in de vorm van een rivier²³⁷, overstijgt, zal vóór [jou] vertrek gaan naar het gezichtsveld van jou.

²³⁴ *Agre* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 3b.)

²³⁵ Hier wordt *nam. , pari°* met de instrumentalis geconstrueerd. (McD, p. 136c.)

²³⁶ *Bhadrā* is een naam voor de Ganges (MW, p. 746a.). Voor haar ligging, zie GD, p. 131.

²³⁷ Rantideva, koning van Daśapura [Dit is de streek rond Mandasor, in het westen van Malwa, GD, p. 116.] , offerde zoveel koeien, dat het koeienbloed een riviertje vormde, de Carmanvatī [letterlijk 'huidrivier']. Dit vele offeren gold als iets zeer loffelijks en werd beschouwd als Rantideva's faam (Lo., p. 81.). Edg. wijst er (p. 84.) voorts op dat het om zijn eigen koeien ging, die er bovendien zelf om hadden verzocht t.w.v. het bereiken van een goddelijke status.

उच्चैर्भिन्नाञ्जनतनुरुचौ हारिनीरं रथस्थे
तस्यास्त्वय्युत्तरति सरितो यादवेन्द्र प्रवाहम् ।
वीक्षिष्यन्ते क्षणमनिमिषा व्योमभाजोऽतिदूराद्
एकं मुक्तागुणमिव भुवः स्थूलमध्येन्द्रनीलम् ॥५० ॥

*uccair bhinnāñjana-tanu-rucau hāri-nīraṃ ratha-sthe
tasyās tvayy uttarati sarito Yādavendra pravāham ।
vīkṣiṣyante kṣaṇam animiṣā vyoma-bhājo 'tidūrād
ekaṃ muktā-guṇam iva bhuvāḥ sthūla-madhyendranīlam.*

Koning van de Yādava's, wat is je donkerkleurig lichaam mooi !
Het is net alsof er lampzwart aan vastkleeft. Wanneer jij op je wagen het
adembenemende water van deze rivier oversteekt, zullen de goden die hoog in de
hemel wonen de stroom door de verre afstand voor īn ogenblik zien
als een snoer van parels van de aarde met een massieve
saffieren edelsteen in het midden.

O heer der afstammelingen van Yadu, terwijl jij - gekenmerkt door de schoonheid van je
lichaam met aanklevend lampzwart, hebbende de wagen bestegen - het mooie water van deze
rivier oversteekt, zullen de goden die hoog in de hemel wonen de stroom gedurende één
ogenblik ingevolge de verre afstand zien als was het één touw van parels van de aarde, die
voorzien is van een dikke saffieren edelsteen in het midden.²³⁸

²³⁸ In het vorig vers werd de witte glans van de rivier beschreven. Een saffier is donkerblauw. Nemi's lichaam is eveneens donkerkleurig. De auteur speelt ook hier weer met deze kleurcontrasten. (Vergelijk noot 39, vers 11; noot 173, vers 55 ; noot 178, vers 56 en noot 210, vers 63.)

तामुत्तीर्णः पुरमधिवसेरीश पौराभिधानं
नानादेशागतजनचयैः पूर्णरम्यापणं तत् ।
यस्याकाशं स्पृशति निवहो वेश्मनां दिग्विभागान्
पात्रीकुर्वन्दशपुरवधूनेत्रकौतूहलानाम् ॥५१ ॥

*tām uttīrṇaḥ puram adhivaser īśa paurābhidhānaṃ
nānā-deśāgata-jana²³⁹-cayaiḥ pūrṇa-ramyāpaṇaṃ tat ।
yasyākāśaṃ spr̥śati nivaho veśmanāṃ digvibhāgān
pātrī-kurvan Daśapura²⁴⁰-vadhū-netra-kautūhalānām ॥*

Eens je deze rivier bent overgestoken, zou je kunnen verblijven in Daśapura.
Dat is nogal een stad ! Duizenden mensen uit eens zoveel streken vullen er de
marktjes. Het is zo mooi heer ! De huizen zijn er zodanig hoog dat ze de hemel
lijken aan te raken. Geen wonder dat de nieuwsgierige ogen van de jonge vrouwen
ginds naar de hemelrichtingen lijken te gaan.

O heer, jij die deze [rivier] bent overgestoken zou kunnen wonen in die stad, die voorzien is
van de aanduiding ‘stedelijk’ [omdat ze] voorzien is van markten die mooi zijn en die gevuld
zijn met massa’s mensen die gekomen zijn uit verschillende streken en van dewelke de massa
van huizen de hemel aanraakt en makende is de hemelrichtingen tot het object van de
nieuwsgierigheid van de ogen van de jonge vrouwen van Daśapur.

²³⁹ Hier volgen we KM. DM schrijft *paṇa*.

²⁴⁰ Zie noot 149, vers 49.

तस्माद्वर्तमानघ तव कियद्गच्छतो भावि दुर्ग
पंकाकीर्णं नवतृणचितं यत्र तोयाशयानाम् ।
कुर्वन्नब्दः किल कलुषतां मार्गणैः प्रागरीणां
धारापातैस्त्वमिव कमलान्यभ्यवर्षनमुखानि ॥५२॥

*tasmād vartmānagha tava kiyad gacchato bhāvi durgam
paṅkākirṇam nava-tṛṇa-citaṃ yatra toyāśayānām ।
kurvann abdaḥ kila kaluṣatāṃ mārgaṇaiḥ prāg arīṇām
dhārāpātais tvam iva Kamalāny²⁴¹ abhyavarṣan mukhāni ॥*

Jij bent zo knap ! Wat bezielt je toch om weg te gaan van deze stad ? Het pad dat je van plan bent te volgen is gewoon onbegaanbaar. Het is zo met slijk besmeurd dat het jonge gras volledig is bedekt. Een wolk is er met zijn stortregens modder aan het maken. Hij bevochtigt de lotussen in de rivieren zoals jij vroeger de gelaten van je vijanden bedekte met een regen van pijlen.

O, knappe [man], van welk belang²⁴² is het toekomstige pad - dat moeilijk toegankelijk is en dat met slijk is bestrooid, dat bedekt is met jong gras [en] waarop een wolk die door middel van stortregens modder makende is, de lotussen van de rivieren bevochtigt²⁴³ zoals jij vroeger de gelaten van [je] vijanden bedekte met een regen van pijlen - voor jou, jij die gaande bent weg van deze [stad] ?

²⁴¹ Dit is de *Nelumbium speciosum*, die zich opent bij dageraad en zich terug sluit bij zonsondergang. Het gezicht van een mooie vrouw, haar zachte lichaam, handpalmen of ogen worden ermee vergeleken. (FF, p. 46.)

²⁴² Voor de constructie *kiyad etad* (+ genitief), zie MW, p. 283c.

²⁴³ In het Sanskrit staat er eigenlijk een imperfectum.

नानारत्नोपचितशिखरश्रेणिरम्यः पुरस्ते
यास्यत्यक्ष्णोर्विषयमचलो मादनो गन्धपूर्वः ।
यं सोत्कण्ठो नवमिवपुनर्वीक्षितुं कान्तहर्षाद्
अन्तः शुद्धस्त्वमपि भविता वर्णमात्रेण कृष्णः ॥५३॥

*nānā-ratnopacita-śikhara-śreṇi-ramyaḥ puras te
yāsyaty akṣṇor viṣayam acalo Mādano Gandha-pūrvah ।
yaṁ sotkaṅṭho navam iva punar vīkṣitum kānta-harṣād
antaḥ śuddhas²⁴⁴ tvam api bhavitā varṇa-mātreṇa kṛṣṇaḥ ॥*

Het is ongelooflijk hoe jouw donkerkleurige uiterlijk je innerlijke puurheid verhult !
Vóór je zal je de Gandhamādana-berg zien. Zijn keten van bergtoppen is rijkelijk
gevuld met een schat aan veelsoortige edelstenen. Schitterend is het ! Voor je het
weet zal je vurig verlangen om hem opnieuw te aanschouwen, maar door de
vreugde over zijn schoonheid zal het lijken alsof het
de eerste keer is dat je hem ziet.

Vóór [je] zal de Mādana-berg, de vroegere Gandha²⁴⁵, die mooi is door de rij van bergtoppen
die overvloedig voorzien zijn van veelsoortige edelstenen, gaan naar het veld van de beide
ogen van jou. Jij, die hoewel puur vanbinnen, slechts van buiten zwart bent , zal weldra²⁴⁶
een sterk verlangen hebben om deze opnieuw te aanschouwen, als was het ingevolge de
vreugde over het mooi zijn²⁴⁷ een nieuwe [keer].

²⁴⁴ We volgen KM. DM schrijft *śuddhas va tvam*, wat metrisch niet correct is.

²⁴⁵ Wellicht wordt hier de Gandhamādana-berg, letterlijk ‘het waanzinnig maken door zoete geuren’, bedoeld. Het is de naam van de berg ten oosten van de Meru-berg, die geprezen wordt voor zijn zoetgeurende wouden (MW, p. 345b.). GD zegt (p. 130.) dat het daarnaast ook kan verwijzen naar een berg waarop Badrinath gelegen is. Badrinath of het vroegere Badarikāśrama is onder meer een naam voor een heilige plaats in het zuiden van Gujarāt (GD, p. 82.).

²⁴⁶ Zie noot 91, vers 32.

²⁴⁷ We beschouwen *kānta* hier als een gesubstantiveerd adjectief.

यस्मिन्पूर्व किल विरचितां वामभागे भवानीं
 देवीं वीक्ष्य त्रिपुरजयिनः स्वेच्छया केलिभाजः ।
 जह्नोः पुत्री तदनुदधतीं तामिवेष्यां सपत्न्याः
 शम्भोः केशग्रहणमकरोदिन्दुलग्नोर्मिहस्ता ॥५४ ॥

*yasmin pūrvaṃ kila viracitāṃ²⁴⁸ vāma-bhāge Bhavānīm²⁴⁹
 devīm vīkṣya Tripurajayinaḥ²⁵⁰ sveccayā keli-bhājah ।
 Jahnoḥ putrī tadanu dadhatīm tām iverṣyāṃ sapatnyāḥ
 Śambhoḥ²⁵¹ keśa-grahaṇam akarod indu-lagnormi-hastā ॥*

Precies op die berg zag Jahnu's dochter Pārvatī aan de linkerzijde van Śiva die naar hartelust aan het genieten was van het geminnekoos. Wat was deze godin jaloers toen Gaṅgā die een rivale was geworden, met haar golvende waterhanden de maan streelde en het haar van Śiva greep.

Op dewelke [berg] vroeger voorwaar de dochter van Jahnu²⁵² - na te hebben gezien die godin Pārvatī, die doordat ze een rivale²⁵³ is jaloersheid aan het maken was, opgesteld aan de linkerzijde van Śiva die volgens eigen wilsbeschikking aan het genieten is van het gestoei - vervolgens als het ware voorzien van handen, die de golven zijn [en] die aanrakende zijn de maan²⁵⁴, een grijpen maakte van het haar van Śiva²⁵⁵.

²⁴⁸ Hier volgen we KM. DM schrijft *viracito*.

²⁴⁹ Parvatī, de echtgenote van Śiva. (MW, p. 749c.)

²⁵⁰ Letterlijk 'vernietiger van de drie steden'. Het is een naam voor Śiva. Het gaat om drie burchten van demonen, die door Śiva werden vernietigd. (McD, p. 113 b, c.)

²⁵¹ Letterlijk 'welwillend', een naam voor Śiva. (MW, p. 1055a.)

²⁵² Toen Gaṅgā op aarde neerdaalde, stroomde zij door het kluizenaarsverblijf van de grote asceet Jahnu en stoorde zijn ascese. Hij dronk al haar water op, dat vervolgens weer uit zijn oor tevoorschijn kwam. Ten gevolge van dit verhaal, wordt de Ganges 'de dochter van Jahnu' genoemd. (Lo., pp. 82-3.)

²⁵³ Parvatī betekent letterlijk 'bergrivier' (MW, p. 622a.). Niet alleen het feit dat Śiva, haar eigen echtgenoot, de waterval van Gaṅgā opving met zijn hoofd (cfr. infra, noot 167.), maar dus ook het feit dat ook zij a.h.w. een riviervrouw was (cfr. de letterlijke betekenis van haar naam), maken deze vrouwen tot rivalen.

²⁵⁴ Dit is de halve maan die Śiva op z'n hoofd draagt. (Zie noot 28, vers 7.)

²⁵⁵ Toen Gaṅgā afdaalde in Kanakhala om de asse van de zonen van Sagara te reinigen, ving Śiva haar waterval op met zijn hoofd. (Edg., p. 85. / MW, p. 341c.)

आरूढस्य स्फटिकमणिभूः श्वेतभानुप्रभा ते
यस्मिन्शैले विमलविलसत्कान्तितोयप्रवाहा ।
संक्रामन्त्या नवघनरुचा छायया स्वर्धुनीव
स्यादस्थानोपगतयमुनासङ्गमेवाभिरामा ॥५५ ॥

*ārūḍhasya sphaṭika-maṇi-bhūḥ śvetabhānu²⁵⁶-prabhā te
yasmin śaile vimala-vilasat-kānti-toya-pravāhā ।
saṃkrāmantyā nava-ghana-rucā chāyayā Svardhunīva
syād asthānopagata-Yamunā²⁵⁷-saṅgamevābhirāmā ॥*

De bodem van de adembenemende Ganges zit vol kristallen edelstenen. De pracht van haar waterstroom straalt door zuiverheid. Zij schittert als de maan ! Wanneer jij deze berg hebt beklommen en jouw schaduw in haar water werpt, terwijl er daarenboven een luisterrijke jonge wolk aan het voorbijdrijven is, dan zal haar samenvloeiing met de Yamunā als het ware plaatsvinden op een verkeerde plek.

Op dewelke berg de mooie Ganges²⁵⁸ - voorzien van aarde met edelstenen en kristallen, voorzien van een stroom van water wiens schoonheid helder schijnend is [en] voorzien van de schittering van de maan²⁵⁹ - als het ware zou worden gekenmerkt door een samenvloeiing met de Yamunā, die gebeurde op de verkeerde plek²⁶⁰ door de schaduw van jou - jij die [deze berg] hebt beklommen - die aan het samenkomen is met de pracht van een jonge wolk.²⁶¹

²⁵⁶ Letterlijk 'voorzien van witte stralen'. Het is een naam voor de maan. (McD, p. 323c.)

²⁵⁷ De Yamunā (GD, p. 315.) is een rivier die gewoonlijk de Jumnā wordt genoemd. (MW, p. 847a.)

²⁵⁸ Svardhunī, letterlijk 'de rivier van de hemel', is een naam voor de Ganges. (MW, p. 1281b.)

²⁵⁹ Vergelijk vers 49.

²⁶⁰ De Ganges en de Jumnā vloeien in feite samen in Prayaga nabij Allahabad (GD, p. 253.), een beroemde pelgrimsplaats. (Edg., p. 85.)

²⁶¹ De donkerkleurige Jumnā vloeit dus in de Ganges, die licht van kleur is, bij het moderne Allahabad. Deze samenvloeiing van het donkere en lichte water vormt een prachtige aanblik (Lo., p. 83.). Nemi's schaduw, die in de heldere rivier valt doet de dichter denken aan deze samenvloeiing van Ganges en Jumnā. (Vergelijk noot 39, vers 11 ; noot 150, vers 50 ; noot 178, vers 56 en noot 210, vers 63.)

भास्वद्भास्वन्मणिमयबृहत्तुङ्गशृङ्गाग्रसंस्थाः
संप्रत्युद्यत्परिणतफलश्यामला वामभागे ।
यस्मिन्जम्बूक्षितिरुहचया धारयिष्यन्ति सान्द्राः
शोभां शुभ्रत्रिनयनवृषोत्वातपङ्कोपमेयाम् ॥५६ ॥

bhāsvad-bhāsvan-maṇi-maya-br̥hat-tuṅga-śṛṅgāgra-saṁsthāḥ
sampraty udyat-pariṇata-phala-śyāmalā vāma-bhāge ।
yasmin Jambū²⁶²-kṣitiruha-cayā dhārayiṣyanti sāndrāḥ
śobhām śubhra-Trinayana²⁶³-vṛṣotkhāta-paṅkopameyām ॥

Op zijn hoogste top is er een overvloed aan prachtig fonkelende edelstenen. Langs de linkerflank van deze bergtop is er een dicht bos van Jambū-bomen. Hun ontloken, gerijpte, vruchten geven hen een donkere kleur. Zij zullen een schittering doen voortleven die lijkt op de modder die is opgewoeld door de witte stier van Śiva.

Op hetwelke linkerdeel [van deze Gandhamādana²⁶⁴-berg]²⁶⁵ nu de dichte massa's Jambū-bomen - die donkerkleurig zijn door de tevoorschijn gekomen, gerijpte vruchten en die zich bevinden op de eerste hoge bergtop, die overvloedig bestaat uit ontzettend stralende edelstenen - zullen doen voortleven een schittering die vergelijkbaar is met de modder, die is opgegraven door de witte stier van Śiva. ²⁶⁶

²⁶² De *Eugenia jambolana lamk*, een verblijfplaats voor de koekoek (FF, p. 44.). De Jambū is een grote schaduwrijke boom, die door de Engelsen "rose-apple-tree" wordt genoemd (Lo., p. 76.).

²⁶³ Letterlijk 'de drie-ogige'. Het is een naam voor Śiva (MW, p. 549a), omdat hij een derde oog heeft in het midden van zijn voorhoofd. (Lo., p. 85.)

²⁶⁴ Zie noot 157, vers 53.

²⁶⁵ HC.

²⁶⁶ Zoals Kālidāsa in zijn *Meghadūta*, de wolk op de witte bergtop vergelijkt met de modder, die tijdens het spelen werd uitgegraven door de witte stier Nandi, het rijdier van Śiva (Edg., p. 85.), worden hier de *Jambū*-bomen, die door hun gerijpte vruchten hun schaduw werpen op de bodem die bestaat uit schitterende edelstenen, vergeleken met de modder van Nandi. Bovendien vertegenwoordigt de zwarte modder - zoon van Padma, de Lotusgodin - hier het aardse beginsel en de witte stier van Śiva, het hemels principe (Lo., p. 83.). (Vergelijk dit spelen met kleurcontrasten met noot 39, vers 11 ; noot 150, vers 50 ; noot 173, vers 55 en noot 210, vers 63.)

श्रुत्वायांतं द्रुतमुपगतास्तत्र बन्दिब्रजा ये
त्वां याचन्ते प्रथितयशसं येऽर्थिनो दौःस्थ्यदीनाः ।
तान्कुर्वीथाः समभिलषितार्थप्रदानैः कृतार्थान्
आपन्नार्तिप्रशमनफलाः सम्पदो ह्युत्तमानाम् ॥५७॥

*śrutvāyāntaṃ drutam upagatās tatra bandi²⁶⁷-vrajā ye²⁶⁸
tvāṃ yācante prathita-yaśasaṃ ye 'rthino dauḥsthya²⁶⁹-dīnāḥ ।
tān kurovīthāḥ samabhilaṣitārthapradānaiḥ kṛtārthān
āpannārti-praśamana-phalāḥ sampado hy uttamānām ॥*

Wat ben jij befaamd ! Mensenmassa's zouden daar toestromen bij het nieuws dat je op weg bent. De behoeftigen en de barden die het zo moeilijk hebben zouden er nog het snelst zijn om je om een gift te smeken. En jij zou hen tevreden kunnen stellen met de gewenste geldgeschenken. De bezittingen van de hoogsten helen nu eenmaal de wonden van de gekwelden.

Dewelke behoeftigen en massa's barden die gekweld zijn omwille van hun lage toestand en die - na te hebben gehoord dat jij, die voorzien bent van een roem die bekend is, aan het naderen bent - snel naar daar zijn gekomen [en] jou smeken ; hen zou jij tevreden kunnen maken door middel van gewenste geldgeschenken. Voor de hoogsten [zijn] de bezittingen immers voorzien van de vrucht van het helen van de wonden van de gekwelden.

²⁶⁷ Zij werden beschouwd als afstammelingen van een *kṣatriya* met een vrouw van de *śūdra*-stand. (MW, p. 720a.)

²⁶⁸ Hier volgen we KM. DM schrijft ter hoogte van de laatste vijf syllabes *vedānikāyās*.

²⁶⁹ DM schrijft hier foutief *dausthya*, wat wordt bevestigd in KM.

आकर्ण्याद्रिप्रतिरवगुरुं वानरास्त्वत्सकाशे
क्रोधाताम्रा जनमुखरवं तत्र येऽभिद्रवन्ति ।
तान्योधानां विमुखय पुनर्दारुणैर्ज्यानिनादैः
के वा न स्युः परिभवपदं निष्फलारम्भयत्नाः ॥५८ ॥

*ākarnyādri-pratirava-guruṃ vānarās tvat-sakāśe
krodhātāmra jana-mukha-ravaṃ tatra ye 'bhidravanti ।
tān yodhānāṃ²⁷⁰ vimukhaya punar dāruṇair jyā-ninādaiḥ
ke vā na syuḥ paribhava-padaṃ niṣphalārambha-yatnāḥ ॥*

De apen zullen via de nagalm van de berg het rumoer van de mensenmassa horen.
Rood van woede zullen ze op jou afstormen. Maak hen opnieuw afkerig van het
vechten door de wrede geluiden van je boogpees. Welke pogingen tot zinloze
ondernemingen worden immers niet tot het object van vernedering ?!

Dewelke apen daar - na te hebben gehoord het lawaai uit de monden van de mensen, dat
uitgespreid is door de echo van de berg - rood ingevolge [hun] woede, toesnellen in de
nabijheid van jou ; maak deze opnieuw afkerig van de gevechten door middel van de wrede
geluiden van de boogpees. Hoe ook²⁷¹ zouden pogingen tot zinloze ondernemingen niet een
object van vernedering worden ?

²⁷⁰ *Vimukhaya* wordt met de genitief geconstrueerd. (MW, p. 980b.)

²⁷¹ Het vragend voornaamwoord , gevolgd door het partikel *vā*, dient om een vraag meer algemeen te maken.
(MW, p. 240c.)

तस्मिन्नद्रौ निवसति विभुः स स्वयंभूर्भवो वा
 देवः सेवापरसुरगणैर्वन्द्यपादारविन्दः ।
 यद्दधानेनापहृतदुरिता मानवाः पुण्यभाजः
 संकल्पन्ते स्थिरगणपदप्राप्तये श्रद्धघानाः ॥५९॥

*tasminn adrau nivasati vibhuḥ sa Svayambhūr²⁷² bhavo vā²⁷³
 devaḥ sevāpara-sura-gaṇair vandya-pādāravindaḥ²⁷⁴ ।
 yad-dhyānenāpahṛta-durita²⁷⁵ mānavāḥ puṇya-bhājaḥ
 saṅkalpante Sthira²⁷⁶-gaṇa²⁷⁷-pada-prāptaye śraddadhānāḥ ॥*

Śiva, de alomtegenwoordige godheid, woont op deze berg. De verschillende inferieure godenscharen moeten met huldebetuigingen zijn lotusvoeten eren.

Contemplatie op hem gericht, wast de zonden weg van alle gelovige, deugdzame mensen. Zij zijn dan ook in staat om de verblijfplaats van zijn volgelingen te verwerven.

Deze alomtegenwoordige²⁷⁸ godheid, of [dus] de god Śiva, die voorzien is van lotusvoeten die moeten worden vereerd²⁷⁹ door de groepen ondergeschikte goden met huldebetuigingen, woont op deze berg. De gelovige mensen die verdienste bezitten, zijn door middel van meditatie op deze [godheid] - voorzien zijn van zonden die zijn weggenomen - geschikt om te verwerven de verblijfplaats van de volgelingen van Śiva.²⁸⁰

²⁷² Letterlijk ‘de onafhankelijke, de uit zichzelf bestaande’. Het is naam voor Śiva. (MW, p. 1278c.)

²⁷³ Hier volgen we KM. DM schrijft *bhavākhyo*.

²⁷⁴ Letterlijk ‘voet-lotus [voor *Aravinda*, zie FF, p. 30.]’. Het is een term, die wordt gebruikt voor de voeten van een godheid of minnaar. (MW, p. 618a.)

²⁷⁵ DM schrijft foutief *duritāḥ*, wat wordt bevestigd in KM.

²⁷⁶ Letterlijk ‘standvastig’. Het is een naam voor Śiva. (MW, p. 1264c.)

²⁷⁷ Dit betekent ‘een groep dienaren of volgelingen’, maar verwijst vooral naar een klasse halfgoden die worden beschouwd als Śiva’s dienaren. (MW, p. 343a.)

²⁷⁸ Ook *vibhū* is eigenlijk een naam voor Śiva. (MW, p. 978c.)

²⁷⁹ De voeten van Śiva, worden net als die van Rāma en de Boeddha vereerd. (Lo., p. 84.) (Vergelijk ook noot 9, vers 4.)

²⁸⁰ Dit hele vers is nogal vreemd in een jainistische context. (Vergelijk ook noot 17, vers 5 ; noot 23, vers 6 ; noot 45, vers 13 en noot 322, vers 89.) (Zie inleiding, pp. ix en x.)

नीपामोदोन्मदमधुकरीगुञ्जनं गीतरम्यं
केका वेणुक्वणितमधुराबर्हिणां चारुनृत्यम् ।
श्रोत्रानन्दी मुरजनिनदस्त्वत्प्रयाणे यदिस्यात्
संगीतार्थो ननु पशुपतेस्तत्र भावी समग्रः ॥६० ॥

*Nīpāmodonmada-madhukarī²⁸¹-guñjanaṃ gīta-ramyaṃ
kekā veṇu²⁸²-kvaṇita-madhurā barhiṇāṅ²⁸³ cāru nṛtyam ।
śrotrānandī muraja²⁸⁴-ninadas tvat-prayāṇe yadi syāt
saṅgītārtho nanu Paśupates²⁸⁵ tatra bhāvī samagraḥ ॥*

Het aroma van de Nīpa-bloesems maakt er de vrouwtjesbijen waanzinnig. Lieflijk als een lied zoemen zij. Wat klinkt de roep van die pauwen melodieus. Het lijkt op de neusklank van een bamboefluit. Hun dans is zo mooi ! Het roffelen op de Muraja-trom is een streling voor het oor. Zo wordt bij jouw vertrek de zin van het lied van Paśupati waarlijk volmaakt.

Indien er bij het vertrek van jou zou zijn : het zoemen - lieflijk als een lied - van de vrouwtjesbijen die waanzinnig zijn door het aroma van de Nīpa-bloesems²⁸⁶, de roep van een pauw die melodieus²⁸⁷ is als de neusklank van een bamboefluit, de lieflijke dans van de pauwen en het geluid van de Muraja-trom die strelend is voor het oor, dan zal daar voorwaar de zin van het lied²⁸⁸ van Paśupati volledig worden.

²⁸¹ FF, p. 186.

²⁸² Dit betekent zowel ‘bamboe’, als ‘fluit’. (MW, p. 1014b.) We interpreteren de term hier dan ook als *bamboefluit*.

²⁸³ Een *barhin* is een pauw (MW, p. 722b.). Het gaat net als bij een *mayūra* om de *Pavo cristatus* (FF, p. 161.). Zie noot 6, vers 3.

²⁸⁴ Zie noot 112, vers 38.

²⁸⁵ Letterlijk ‘heer van het vee’. Het is een naam voor Śiva. (MW, p. 611c.)

²⁸⁶ Zie noot 7, vers 3.

²⁸⁷ Zie noot 6, vers 3. Vergelijk ook vers 48.

²⁸⁸ Het gaat om een veel gezongen lied over de verwoesting van drie burchten, die door demonen waren gebouwd (Lo., p. 84.). Vergelijk noot 162, vers 54.

तस्माद्गच्छन्नथ पथि भवान्वीक्षिता वेणुलाख्यं
शैलं नीलोपलचयमयाशेषसानूच्छयंतम् ।
व्याप्याकाशं नवजलभृतां सन्निभो यो विभाति
श्यामः पादो बलिनियमनाभ्युद्यतस्येव विष्णोः ॥६१॥

*tasmād gacchann atha pathi bhavān vīkṣitā Veṇu²⁸⁹-lākhyam
śailam nilopala-caya-mayāśeṣa-sānūcchayantam ।
vyāpyākāśam nava-jalabhṛtām san-nibho yo vibhāti
śyāmaḥ pādo Bali-niyamanābhyudyatasyeva Viṣṇoḥ ॥*

Ga dan van daar verder. Al gauw zal je de Bamboeberg zien. Daar moet je zeker heen gaan. Zijn bergtop is volledig gevormd uit saffieren edelstenen. Je kan er niet naast kijken. Er is een wezenlijke gelijkenis met een veld van jonge wolken die zich in het luchtruim hebben verspreid. Hij straalt als de donkerblauwe voet van Viṣṇu die op het punt staat Bali te vertrappelen.

Vervolgens, van daaruit gaande, zult U edele onderweg weldra²⁹⁰ zien de berg - die is moeete worden bezocht [: namelijk de] Bamboeberg [en] die in het oog springt door zijn top die volledig is gemaakt met een massa saffieren - dewelke, voorzien van een wezenlijke verschijning van jonge wolken, nadat die zich door het luchtruim hebben verspreid, straalt als de donkerblauwe voet van Viṣṇu die de strijd aan het aangaan is voor de onderwerping van Bali²⁹¹.

²⁸⁹ Letterlijk 'riet'. Het is zowel een naam voor een berg, als voor een koning van de Yādava's (MW, p. 1014b.). Misschien heeft het iets te maken met de Veṅugrāma, het moderne Belgaum, die wordt vermeld in de optekeningen van de Yādava's als een deel uitmakend van de Kuṇḍi-maṇḍala (GD, p. 310.).

²⁹⁰ Zie noot 91, vers 32.

²⁹¹ Zie noot 104, vers 35.

तांस्तान्ग्रामांस्तमपि च गिरिं दक्षिणेन व्यतीत्य
द्रष्टास्यग्रे सितमणिमयं सौधसंघं स्वपुर्याः ।
क्रान्त्वा वप्रं वियति विशदैः शोभते योऽंशुजालैः
राशीभूतः प्रतिदिशमिव त्र्यम्बकस्याट्टहासः ॥६२॥

*tāṃs tān grāmāṃs tam api ca giriṃ dakṣiṇena vyatītya
draṣṭāsy agre sitamaṇi-mayaṃ saudha-saṃghaṃ sva-puryāḥ ।
krāntvā vapraṃ viyati viśadaiḥ śobhate yo 'ṃśu-jālaiḥ
rāśī²⁹²-bhūtaḥ prati-diśam iva Tryambakasyāṭṭahāsaḥ ॥*

Steek die berg over en ga voorbij langs deze en gene dorpjes. Ga dan door de stadspoort. Vóór je, in zuidelijke richting, zal je de rij van huizen van je eigen stad zien die allemaal gebouwd zijn uit kristal ! In de hemel is een schitterend web van stralen te zien die precies daar van uit gaat. Wat lijkt het op de schaterlach van Śiva die in alle hemelrichtingen is verzameld.

Na ook die berg en deze en gene dorpen te zijn voorbijgegaan, zal je - na te zijn gegaan door de stadspoort - vóór je, in zuidelijke richting, onder begeleiding van schitterende bundels van stralen in de hemel, de groep huizen zien van je eigen stad, die gebouwd is uit kristal als was het de schaterlach²⁹³ van Śiva²⁹⁴ die verzameld is in alle hemelrichtingen.

²⁹² Een -i wordt -ī voor bhū. (SGW, §1094, p.402.)

²⁹³ Omdat de tanden, die bij het lachen zichtbaar worden, wit zijn, wordt in de Indische poëzie het lachen zeer vaak vergeleken met alles wat wit is (Edg., p. 85.). Het HC legt nog eens expliciet uit dat de *rasa* van een glimlach wit is, dat Dvārikā, doordat het gebouwd is uit kristal, wit is en dat bijgevolg de lach van Śiva, niets anders is dan de stad Dvārikā zelf.

²⁹⁴ *Try-ambaka*, letterlijk 'de drie-ogige', is een naam voor Śiva (MW, p. 463a.). Vergelijk noot 175, vers 56.

प्रत्यासत्तिं विशदशिखरोत्संगभागे पयोदे
नीलस्निग्धे क्षणमुपगते पुण्डरीकप्रभस्य ।
शोभा काचिद्विलसति मनोहारिणी यस्य संप्र-
त्यंसन्यस्ते सति हलभृतो मेचके वाससीव ॥६३॥

*pratyāsattiṃ viśada-śikharotsaṅga²⁹⁵-bhāge payode
nīla-snigdhe kṣaṇam upagate Puṇḍarīka²⁹⁶-prabhasya ।
śobhā kācid vilasati manohāriṇī yasya sampra-
ty aṃsa-nyaste sati Halabhr̥to²⁹⁷ mecake vāsasīva ॥*

Kijk, is er een dikke donkere wolk genaderd. Adembenemend mooi is de schittering van de stralend witte lotussen op de daken van deze huizenrij die nu kortstondig naar buiten schijnt. Het lijkt op het zwarte gewaad dat Balarāma over zijn schouder draagt.

Nu straalt er, wanneer een donkerkleurige dikke wolk gedurende één ogenblik gekomen is in de nabijheid, een adembenemende schoonheid van deze [groep huizen] die voorzien is van de pracht van een witte lotus op een plaats op het stralend witte dak, naar buiten, als was het het zwarte gewaad van Balarāma dat op [zijn] schouder is geplaatst²⁹⁸.

²⁹⁵ Śikhara betekent ‘top’ en *utsaṅga* kan ‘een verdieping’ betekenen. We interpreteren dat hier samen als ‘dak’.

²⁹⁶ De *Nelumbo nucifera*, de witte lotus. (FF, p. 68.)

²⁹⁷ Letterlijk ‘hij die de ploeg draagt’. Het is een epitheton voor Balarāma. Hij wordt zo genoemd o.w.v. zijn wapen, dat de vorm heeft van een ploegschaar. (MW, p. 1293a.)

²⁹⁸ We benadrukken hier nogmaals dat Balarāma wordt beschreven als iemand met een witte gelaatskleur (Zie noot 127, vers 43.). We krijgen dus ook hier opnieuw het spelen met het kleurcontrast zwart-wit (Vergelijk noot 39, vers 11; noot 150, vers 50; noot 173, vers 55 en noot 178, vers 56.).

प्राप्योद्यानं पुरपरिसरे केलिशैले यदूनाम्
विश्रामार्थं क्षणमभिरतिं गोमतीवारि पश्यन् ।
उत्सर्पीद्भिर्दधदिव दिवो वर्त्मनो वीचिस्रैः
सोपानत्वं कुरु मणितटारोहणायाग्रयायी ॥६४ ॥

*prāpyodyānaṃ pura-parisare kelīśaile Yadūnām
viśrāmārthaṃ kṣaṇam abhiratiṃ Gomatī²⁹⁹-vāri paśyan ।
utsarpadbhir dadhad iva divo vartmano vīci-saṃghaiḥ
sopānatvaṃ kuru maṇi-taṭārohaṇāyāgra-yāyī ॥*

Eens je de tuin van de Yādava's op de speelberg in de omgeving van Dvārikā bent voorbijgegaan, ga dan nog een beetje verder om de juwelenuoever van de Gomatī-rivier te bestijgen. Sta dan eventjes stil om wat op adem te komen. Aanschouw het water. Haar golven die de lucht lijken in te gaan, beelden als het ware een trapvormig pad naar de hemel uit.

Na te hebben bereikt de tuin van de afstammelingen van Yadu op de speelberg³⁰⁰ in de omgeving van de stad, vooruitgaande om de oever van juwelen [van de Gomatī-rivier] te bestijgen, maak dan gedurende één ogenblik een halte³⁰¹ hebbende als doel rust, kijkend naar het water van de Gomatī-rivier, dat als het ware aan het tonen is de toestand van de trap van het pad van de hemel door de massa's golven die de lucht aan het ingaan zijn.

²⁹⁹ Dit is een naam die voor verschillende rivieren wordt gebruik, o.m. voor een rivier in de buurt van Dvārikā [zie noot 27, vers 7.] (GD, p. 138.).

³⁰⁰ Zie noot 77, vers 27.

³⁰¹ *Abhirati* hebben we eigenlijk slechts teruggevonden in de betekenis van 'plezier', hoewel *abhirata*, een adjectief dat duidelijk van dezelfde wortel *ram*, *abhi*^o is afgeleid, naast 'tevreden met,...' ook 'rustend' betekent (MW, p. 68a / McD, p. 23c en 251b / Cpl., p. 34a en 444a.). Aangezien het HC daarenboven wijst op een equivalent (*ruk jānā*, dat komt van *rukṇā*) dat 'stoppen, halt houden' betekent (McG, p. 866a), hebben we *abhirati* hier geïnterpreteerd als 'halte'.

तत्रासीनो मुररिपुयशो निश्चलः किन्नरीभिः
 शृण्वंस्तिष्ठेः श्रुतिसुखकरं गीयमानं मुहूर्तम् ।
 शब्दैरश्मस्वलितरथजैर्मेदुरैर्नाम्बुराशेः
 क्रीडालोलाः श्रवणपरुषैर्गार्जितैर्भाययेस्ताः ॥६५ ॥

*tatrāsīno Muraripu³⁰²-yaśo niścalaḥ Kinnarībhiḥ³⁰³
 śṛṇvaṃs tiṣṭheḥ śruti-sukha-karaṃ gīyamānaṃ muhūrtam ।
 śabdair aśma-skhalita-ratha-jair medurair nāmburāśeḥ
 kṛīḍā-lolāḥ śravaṇa-paruṣair garjitair bhāyayes tāḥ ॥*

Je kan daar misschien eventjes blijven. Je zou een momentje kunnen neerzitten en luisteren naar de Kinnarī-vrouwen die de faam van Kṛṣṇa bezingen. Het is een streling voor het oor ! Jouw wagen daarentegen maakt ontzettend veel lawaai. Het geluid dat ontstaat door het schokken op de stenen, is zo diep als de zee en zo hard als gedonder. Als je dan zo stilletjes voorbij zou gaan, zal je deze vrouwen die wellustig aan het spelen zijn, geen angst aanjagen.

Daar zou je een moment bewegingsloos kunnen staan zittende [en] luisterend naar de faam van Kṛṣṇa, die wordt bezongen door de Kinnarī-vrouwen [en] die vreugde veroorzakend is voor het oor. [Zo] zou je deze [vrouwen], die wellustig zijn door het spel niet bang maken door de geluiden - ontstaan uit de wagen die onvast is op de stenen³⁰⁴ - die dik zijn [als de geluiden] van de zee en hard zijn voor het gehoor [als] gedonder.

³⁰² Letterlijk ‘vijand van Mura’. Het is een naam voor Kṛṣṇa. Mura is een demon, die door Kṛṣṇa werd verslagen. (McD, p. 231 b,c.)

³⁰³ Kinnarī’s zijn vrouwelijke *kiṇmara*’s. Dit zijn mythische wezens met een menselijk lichaam en het hoofd van een paard (of omgekeerd). Ze worden gerekend tot de *gandharven* of hemelse koorzangers en zijn beroemd als muzikanten. Het zouden ook dienaren van Kubera, de god van de Rijkdom, zijn. (MW, p. 283a.)

³⁰⁴ Vergelijk vers 41.

सान्द्रोन्निद्रार्जुनसुरभितं प्रोन्मिषत्केतकीकं
हृद्यं जातिप्रसवरजसास्वादमत्तालिनादैः ।
नृत्यत्केकामुखरशिखिनं भूषितोपान्तभूमिं
नानाचैष्टैर्जलदललितैर्निर्विशेस्तं नगेन्द्रम् ॥६६ ॥

*sāndronnidra-Arjuna³⁰⁵-surabhitaṃ pronmiṣat-Ketaki³⁰⁶-kaṃ
hr̥dyam̐ Jāti³⁰⁷-prasava-rajasa-āsvāda-mattāli³⁰⁸-nādaiḥ ।
nṛtyat-kekā-mukhara-śikhinaṃ³⁰⁹ bhūṣitopānta-bhūmiṃ
nānā-ceṣṭair jalada-lalitair nirviśes taṃ nagendram ॥*

Je zou je kunnen verheugen op die majestueuze berg. Tot op de bodem is hij getooid met een veelvormig wolken spel. De praatzieke pauwen zijn er aan het dansen. De bijen zijn dol door het proeven van de pollen van de jasmijnbloesems. Wat is die berg geliefd door hun gezoem. Niet alleen de bloeiende Ketakī-bloemetjes, maar ook de pas ontloken Arjuna-bloesems, geven hem zo een zoete geur.

Je zou vreugde kunnen scheppen in die heer der bergen, die voorzien is van een bodem die tot op het einde is versierd door spelende wolken met veelsoortige bewegingen, die voorzien is van pauwen met hun praatzieke roep die aan het dansen zijn, die lieflijk is door de geluiden van de bijen die dol zijn door het proeven van de pollen van de bloemen van de jasmijn, die voorzien is van ontloken Ketakī-bloemetjes, die zoetgeurend is door de jonge opengebloede Arjuna-bloemen.

³⁰⁵ Zie noot 66, vers 24.

³⁰⁶ Dit is gelijk aan *Ketaka* (MW, p. 309a.). Zie noot 137, vers 46.

³⁰⁷ Zie noot 32, vers 8.

³⁰⁸ Een *ali* is net als de *madhukara* (Zie noot 117, vers 39.) of *madhukṛt* (Zie noot 79, vers 29.) een *Apis*, de bij. (FF, p. 185.)

³⁰⁹ Een *śikhin* is hetzelfde als een *mayūra* (FF, p. 173.). Zie noot 6, vers 3.

तस्या हर्षादविकृतमहास्ते प्रवेशाय पुर्या
निर्यास्यन्ति प्रवरयदवः सम्मुखाः शौरिमुख्याः ।
या कालेऽस्मिन्भवनशिखरैः प्रक्षरद्वारि धत्ते
मुक्ताजालग्रथितमलकं कामिनीवाभ्रवृन्दम् ॥६७ ॥

*tasyā harṣād avikṛta-mahās te praveśāya puryā³¹⁰
niryāsyanti pravara-Yadavaḥ sammukhāḥ Śauri³¹¹-mukhyāḥ ।
yā kāle 'smin bhavana-śikharaiḥ³¹² prakṣarad-vāri dhatte
muktā-jāla-grathitam alakaṃ kāmīnīvābhra-vṛndam ॥*

De meest voortreffelijke Yādava's, de leiders van het Śauri-geslacht, zijn van nature luisterrijk. Precies zij zullen vol vreugde vertrekken naar Dvārikā om jou te verwelkomen. In het regenseizoen is deze stad wondermooi ! Dan draagt zij als het ware een wolkenmassa die water doet neerstromen langs de hoge daken van haar huizen, zoals een liefhebbende vrouw een haarlok draagt die met een snoer van parels is samengebonden.

De meest voortreffelijke afstammelingen van Yadu, de leiders van het Śauri-geslacht, die voorzien zijn van luister die [hun] natuurlijke staat is, zullen vol vreugde gericht naar die stad - dewelke [stad Dvārikā]³¹³ in dat seizoen³¹⁴ draagt een massa van wolken, die voorzien is van water dat naar beneden aan het stromen is langs³¹⁵ de hoge daken van de huizen, zoals een liefhebbende vrouw een haarlok [draagt], die is samengebonden met een ketting van parels - vertrekken, ter wille van het [er] binnentreden van jou.

³¹⁰ *Sammukha* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 340b.)

³¹¹ Dit is een patronymicum van Viṣṇu-Kṛṣṇa. (MW, p. 1093b.)

³¹² We interpreteren *śikhara* hier als 'hoog dak'. (Vergelijk noot 207, vers 63.)

³¹³ HC.

³¹⁴ Dit is uiteraard het regenseizoen.

³¹⁵ We zien *bhavana-śikharaiḥ* hier als een instrumentalis van de weg waarlangs. (Schp., p. 98, §344, 6.)

शश्वत्सान्द्रस्वतनुमहसं प्रोल्लसद्रत्नदीपा
मानप्रांशुं शिखरनिवहैर्व्योममार्गं स्पृशन्तः ।
गौरज्योत्स्नाविमलयशसं शुभ्रभासः सुधाभिः
प्रासादास्त्वां तुलयितुमलं यत्र तैस्तैर्विशेषैः ॥६८ ॥

*śaśvat-sāndra-sva-tanu-mahasaṃ prollasad-ratnadīpā³¹⁶
māna-prāṃśuṃ śikhara³¹⁷-nivahair vyoma-mārgaṃ spṛśantaḥ ।
gaura-jyotsnā-vimala-yaśasaṃ śubhra-bhāsaḥ sudhābhiḥ
prāsādās tvāṃ tulayitum alaṃ yatra tais tair viśeṣaiḥ ॥*

Op de hoge vorstelijke huizen ginds fonkelen juwelenlampjes. Hun hoge daken lijken het pad naar de hemel aan te raken, hoewel dat onmetelijk hoog is. Jouw luisterrijke lichaam is eindeloos zacht. Door je veelvuldige kwaliteiten is je faam net zo helder als het stralende maanlicht. Welnu, die huizen met hun prachtige schittering zijn dankzij hun comfort in staat om jou te evenaren.

In dewelke [stad Dvārikā] de hoge vorstelijke huizen - die, voorzien van fonkelende juwelenlampjes en van een schittering die prachtig is, door middel van [hun] massa hoge daken aan het aanraken zijn het pad naar de hemel dat hoog is in hoogte - door hun gerieflijkheden in staat zijn om jou te evenaren, jij die gekenmerkt bent door de luister van [jouw] eigen lichaam dat eindeloos zacht is en die door middel van deze en gene kwaliteiten voorzien bent van een faam die helder is als het stralende maanlicht.

³¹⁶ Zie noot 120, vers 40.

³¹⁷ Zie noot 224, vers 67.

यामुद्दामाखिलसुररिपून्माथिनो दानवारेः
साहाय्याय प्रथितमहसोऽध्यासते योधवर्गः ।
नानादैत्यप्रहरणभवैः संगरेषु स्वकीर्त्या
प्रत्यादिष्टाभरणरुचयश्चन्द्रहासव्रणाङ्कैः ॥६९॥

*yām uddāmākhila-suraripūnmāthino Dānavāreḥ
sāhāyyāya prathita-mahaso 'dhyāsate yodha-vargaḥ ।
nānā-daitya-praharaṇa-bhavaiḥ saṅgareṣu sva-kīrtyā
pratyaḍiṣṭābharaṇa-rucayaś candrahāsa-vraṇāṅkaiḥ ॥*

Kṛṣṇa, wiens vermogen om te helpen alom is bekend, vernietigt teugelloos alle vijanden van de goden. Zijn troepenmacht heerst over deze stad. Een aanval van veelsoortige demonen tijdens een conflict heeft littekens van wonden door zwaarden nagelaten op hun lichamen. Maar precies die glorie overtreft zelfs de luister van hun eretekens.

Over dewelke [stad] een schare krijgers van Kṛṣṇa³¹⁸, die teugelloos alle vijanden van de goden vernietigt en wiens vermogen om te helpen is gekend, heerst. Zij zijn voorzien van de luister van [hun] eretekens die overtroffen wordt door hun eigen glorie door de littekens van wonden door zwaarden die ontstaan zijn bij een aanval van veelsoortige demonen tijdens een conflict.

³¹⁸ *Dānavāri*, letterlijk ‘vijand van de demonen’, is een naam voor Indra of voor Śiva (MW, p. 474c.). Het HC heeft het evenwel over Kṛṣṇa. Aangezien het in het volgend vers duidelijk om Kṛṣṇa gaat, volgen we het HC.

व्याधिर्देहान्स्पृशति न भयाद्रक्षितुः शार्ङ्गपाणेर्
मृत्योर्वार्ता श्रवणपथगा कुत्रचिद्वासभाजाम् ।
कामक्रीडारससुखजुषां यच्छतामर्थिकामान्
वित्तेशानां न च खलु वयो यौवनादन्यदस्ति ॥७० ॥

*Vyādhir³¹⁹ dehān sprśati na bhayād rakṣituḥ Śārṅgapāṇer³²⁰
Mṛtyor³²¹ vārtā³²² śravaṇa-patha-gā kutra-cid vāsa-bhājām ।
kāma-kriḍā-rasa-sukha-juṣām yacchatām arthi-kāmān
vittēśānām na ca khalu vayo yauvanād anyad asti.*

Ginds raakt Ziekte de lichamen van de inwoners niet aan uit vrees voor Kṛṣṇa, de beschermer. De rijke heren van deze stad houden dan wel van het genot en de verrukking van het liefdesspel, maar komen toch de noden van de behoeftigen tegemoet. Wat men ook over de Dood beweert : voor hen is er geen andere leeftijd dan de jeugd.

Alwaar Ziekte de lichamen van [de mensen] die er leven in de woningen, niet aanraakt uit vrees voor Kṛṣṇa, de beschermer. Waar ook het verhaal over de Dood gaat naar het bereik van het gehoor, voor de heren van de rijkdom³²³ die houden van het genot en de verrukking van het spel van de liefde en die inwilligen de verlangens van de behoeftigen, is er voorwaar geen andere leeftijd dan de jeugd.

³¹⁹ Dit is Ziekte gepersonifieerd als een kind van Mṛtyu of de Dood. (MW, p. 1037a.)

³²⁰ Letterlijk 'hij die de Śārṅga-boog in de hand heeft'. Het is een epitheton voor Kṛṣṇa. (MW, p. 1066c.)

³²¹ Dit is de personificatie van de Dood. (MW, p. 827c.)

³²² We zijn van mening dat *vartā* hier staat voor *varttā*, wat wel in MW (p. 945a.) en in McD (p. 278a.) voorkomt.

³²³ *Vitteśa* is ook een naam voor Kubera. (McD, p. 282c.)

कर्णे जातिप्रसवममलं केतकं केशपाशे
कस्तूरीभिः कृतविरचनागल्लयोः पत्रवल्ली ।
कण्ठे माला ग्रथितकुटजा मण्डनं भावि काम्यं
सीमन्ते च त्वदुपगमजं यत्र नीपं वधूनाम् ॥७१ ॥

*karṇe jāti³²⁴-prasavam amalaṃ Ketakaṃ³²⁵ keśa-pāśe
Kastūrībhīḥ³²⁶ kṛta-viracanā gallayoḥ patravallī³²⁷ ।
kaṇṭhe mālā grathita-Kuṭajā³²⁸ maṇḍanaṃ bhāvi kāmyaṃ
sīmante ca tvad-upagama-jam yatra Nīpaṃ³²⁹ vadhūnām.*

Bij jouw aankomst zullen de jonge vrouwen zich opsmukken :
In de scheiding van hun haren dragen ze de zopas ontloken Nīpa-bloesems en om
hun hals een krans van samengebonden Kuṭaja-bloemen. Met muskus zullen ze
patravallī's aanbrengen op hun wangen. In hun weelderige haardos vlechten ze
Ketaka-bloesems en hun oren versieren ze met een stralende jasmijnbloem.

Waar er van de jonge vrouwen zal zijn een versiering voorzien van mooie Nīpa-bloemen die
geboren zijn uit de aankomst van jou in de scheiding van het haar³³⁰, een krans die voorzien is
van samengebonden Kuṭaja-bloesems om de hals, een *patravallī* die voorzien is van een
aanbrenging die gemaakt is met Muskus op de beide wangen, een Ketaka-bloem in de massa
van haar en een stralende Jasmijn-bloem in het oor.

³²⁴ Zie noot 32, vers 8.

³²⁵ Zie noot 137, vers 46.

³²⁶ Men geloofde dat muskus (MW, p. 266b.) werd uitgezweet uit de navel van een muskushert (Edg., p. 85.).

³²⁷ DM schrijft hier foutief *patravallī*, wat in KM wordt bevestigd. Dit is hetzelfde als *patrabhaṅgī* (MW, p. 581c.). Het zijn strepen, die geschilderd worden op het gelaat of op andere delen van het lichaam met muskus of andere zoetgeurende stoffen (McD, p. 151b.).

³²⁸ Zie noot 10, vers 4.

³²⁹ Zie noot 7, vers 3.

³³⁰ Als hun man afwezig is, dragen gehuwde vrouwen een scheiding in het haar. (Lo., p. 88.)

यस्यां रम्यं युवजनमनोहारिवारांगनानां
लास्यं तालानुगतकरणं भास्यति त्वत्प्रवेशे ।
वाञ्छन्तीनां तदवगमनानन्दभाजां प्रसादं
त्वद्गम्भीरध्वनिषु शनकैः पुष्करेष्वहाहतेषु ॥७२॥

*yasyāṃ ramyaṃ yuva-jana-manohāri vārāṅganānāṃ³³¹
lāsyāṃ tālānugata-karaṇaṃ bhāsyati tvat-praveśe ।
vāñchantīnāṃ tad-avagamanānanda-bhājāṃ prasādaṃ
tvad gambhīra-dhvaṇiṣu śanakaiḥ puṣkareṣv³³² āhateṣu ॥*

Bij jouw intrede zullen de courtesanes jouw welzijn nastreven en zich daarbij zelfs amuseren. Vrolijk zullen ze dansen onder begeleiding van de diepe klanken van de puṣkara-trommels die zachtjes worden bespeeld en zo het passende ritme aangeven. Hun schitterende dans zal de harten van de jongelui veroveren.

In dewelke [stad] bij jouw intrede zal schitteren een vrolijke dans van de courtesanes die streven naar het welzijn vanwege jou [en] die vreugde ervaren bij het uiten daarvan, die voorzien is van een ritme dat past bij de dans [en] die stelende is het hart van de jongelui, terwijl de puṣkara-trommels, gekenmerkt door diepe klanken, zachtjes worden bespeeld.

³³¹ Naar analogie met andere termen die bestaan uit *vara* + een woord voor vrouw of meisje - zoals *vara-kanyakā*, *vara-nārī* en *vara-yuvati* - die 'courtesane' betekenen (McD, p. 277c.), vertalen we hier *vara-anganā* als 'courtesane'. (Vergelijk noot 264, vers 76.)

³³² Zowel McD (p. 166a.) , als MW (p. 638c.) vertalen deze term als "the skin of a drum". Het HC heeft evenwel aan dat het over een tweeledige trom gaat. We argumenteren dan ook dat het hier gaat om een pars pro toto.

संसक्तानां नवरतरसे कामिभिः कुट्टिमानां
पृष्ठेष्वंतः कृतविरचना घर्मवार्यगनानाम् ।
यस्यां ग्रीष्मे शिशिरकिरणस्यांशुभिर्यामिनीषु
व्यालुम्पन्ति स्फुटजललवस्यंदिनश्चन्द्रकान्ताः ॥७३॥

*samsaktānāṃ nava-rata-rase kāmibhiḥ kuṭṭimānām
pṛṣṭheṣv antaḥ kṛta-viracanā gharma-vāryaṅganānām ।
yasyām grīṣme³³³ śīśirakiraṇasyāṃśubhir yāminīṣu
vyālumpanti sphuṭa-jala-lava-syandinaś candrakāntāḥ ॥*

Daar zijn er in de mozaïekvloeren op de platte daken van de huizen maanstenen ingelegd. In het hete seizoen zorgen de manestralen er 's nachts voor dat er heldere waterparels uit deze stenen wegvloeien om zo de zweetdruppels te stelen van de vrouwen die in een seksuele hereniging bekoord worden door hun minnaars.

In dewelke [stad] tijdens de nachten in het hete seizoen de maanstenen - die voorzien zijn van een gemaakte plaatsing op de platte daken van de huizen in het midden van de mozaïekvloeren en die doen neerdruppelen heldere druppels van water door middel van de stralen van de maan³³⁴ - wegnemen het zweet van de vrouwen die tijdens de bekoring van een nieuwe seksuele vereniging in contact komen met [hun] minnaars.

³³³ Dit wordt soms ook vertaald met 'zomer'. Voor een verdere specificatie, zie MW, p. 374b.

³³⁴ Zoals de vuursteen, blootgesteld aan het zonlicht, vonken uitwerpt, zo werpt volgens het Indische volksgeloof de maansteen, die in aanraking komt met het maanlicht, waterdruppels uit. Terwijl de zon, in het hete klimaat van Indië meer een vijand dan een vriend, in verband wordt gebracht met alles wat heet is en verzengt, is de maan van nature een vriend van de mensen en wordt zij geassocieerd met wat koel is en verfrissing brengt, dus ook met water (Lo., p. 86.). Dit wordt hier nog geaccentueerd door de gebruikte term voor 'maan' : *śīśira-kiraṇa* betekent letterlijk '[zij met haar] koude stralen' (McD, p. 314b.). De idee is dus dat maanstenen bevroren manestralen zijn en dat zij smelten wanneer de stralen van de maan op hen schijnen (Edg., p. 86 / MW, p. 386c.).

गत्वा यूनां रजनिसमये धूप्यमानेषु लीला-
वेश्मस्वन्तर्युवतिनिहितैरत्नदीपैर्निरस्ताः ।
जालैर्यत्रावतमसचयाः साध्वसेनेव भूयो
धूमोद्गारानुकृतिनिपुणाः जर्जरा निष्पतन्ति ॥७४ ॥

*gatvā yūnāṃ rajani³³⁵-samaye dhūpyamāneṣu līlā-
veśmasv antar yuvati-nihitai ratna-dīpair nirastāḥ ।
jālair yatrāvata-masacyāḥ sādhwase-neva bhūyo
dhūmodgārānukṛti-nipuṇāḥ jarjarā niṣpatanti ॥*

Bang zetten de jonge meisjes 's nachts de juwelenlampjes terug binnen om zo de wolken lichte duisternis te verdrijven uit de doorrookte huizen van plezier van de jongelui. Door de tralievensters zweven deze in flarden naar buiten. Wat zijn ze vaardig in het nabootsen van opstijgende rook !

Waar in de tijd van de nacht massa's lichte duisternis - die vaardig zijn in het nabootsen van het opstijgen van rook³³⁶ [en] die als het ware door angst worden verdreven door de juwelenlampjes³³⁷ die opnieuw binnen zijn neergezet door de jonge meisjes - na te zijn gegaan in de berookte huizen van plezier van de jongelui, door de tralievensters³³⁸ in flarden³³⁹ naar buiten vliegen.

³³⁵ Zie noot 119, vers 40.

³³⁶ *Dhūmodgāra* is gelijk aan *dhūmodgama*. (MW, p. 518a.)

³³⁷ Zie noot 120, vers 40.

³³⁸ De bovenste verdieping van de paleizen hadden meestal geen dak, maar waren omringd door traliewerk. (Edg., p. 86.)

³³⁹ De wolken nemen de vorm van flarden aan, omdat de openingen tussen de tralies van de vensters slechts klein zijn. (Lo., p. 86.)

रात्रौ यस्यामुपसखिभृशं गात्रसंकोचभाजां
 रागेणान्धैः शयनभवनेषूल्लसदीपवत्सु ।
 प्रेम्णा कान्तैरभिकुचयुगं हृद्यगन्धिर्वधूनाम्
 हीमूढानां भवति विफलः प्रेरितश्चूर्णमुष्टिः ॥७५॥

*rātrau yasyām upa-sakhi³⁴⁰-bhṛśaṃ gātra-saṃkoca-bhājāṃ
 rāgeṇāndhaiḥ śayana-bhavaneṣūllasad-dīpa-vatsu ।
 premṇā kāntair abhi kuca-yugaṃ Hr̥dya³⁴¹-gandhir vadhūnām
 hrī-mūdhānām bhavati viphalah preritaś cūrṇa-muṣṭiḥ ॥*

Ook in de slaapvertrekken zijn er 's nachts glinsterende lampjes. De jonge vrouwen staan er uitermate dicht bij hun vriendinnetjes. Zij zijn immers onzeker door schaamte en voelen hun lichaam samentrekken wanneer hun minnaars tegenover hen staan. Bij het zien van hun borsten, sturen ze die meisjes uit liefde een handvol zoetgeurend poeder dat ruikt naar komijn, om de lichtjes uit te doven en vergeten zo, verblind door passie, dat dit daar vruchteloos is.

In dewelke [stad] in de nacht in de slaapvertrekken die voorzien zijn van glinsterende lampjes een handvol zoetgeurend poeder, dat de geur heeft van witte komijn en dat uit liefde is gestuurd door de minnaars die verblind zijn door passie [wanneer ze staan] tegenover het borstenpaar van de jonge vrouwen die - onzeker door schaamte en voelende een samentrekking van [hun] lichaam - uitermate dicht bij hun vriendinnetjes [staan], vruchteloos wordt³⁴².

³⁴⁰ *Sakhi* staat hier ongetwijfeld metri causa voor *sakhī*.

³⁴¹ De witte komijn. (MW, p. 1303a)

³⁴² Aangezien de edelstenen volgens de traditie uit zichzelf licht verspreidden, konden zij niet gedoofd worden door een handvol geurend poeder, waarmee vroeger gewoonlijk de lampen werden uitgedaan. (Lo., p. 86.)

गायन्तीभिस्तदमलयशो वारसीमन्तिनीभिः
साकं वाद्यन्मधुरमुरजं तारनादान्यपुष्टम् ।
यस्यां रम्यं सुरभिसमये सोत्सवाः सीरिमुख्या
बद्धापानं बहिरुपवनं कामिनो निर्विशन्ति ॥७६ ॥

gāyantībhis tad-amala-yaśo vārasīmantiṇībhiḥ³⁴³
sākam vādyan³⁴⁴-madhura-murajam³⁴⁵ tāra-nāda-Anyapuṣṭam³⁴⁶ ।
yasyām ramyaṃ surabhi³⁴⁷-samaye sotsavāḥ Sīri³⁴⁸-mukhyā
baddhāpānaṃ bahir upavanaṃ kāmīno nirviśanti.

Tijdens de lente maken de minnaars : Balarāma enzo, buiten pret. Ze genieten van het drinkgelag ter gelegenheid van het lentefeest in de tuin die innemend is door de hoge tonen van een koekoek. De courtesanes bezingen ondertussen hun smetteloze faam onder begeleiding van de muraja-trommels die zachtjes worden bespeeld.

In dewelke [stad] in het seizoen van de lente de minnaars - te beginnen met Balarāma - die pret aan het maken zijn, behagen scheppen in de mooie tuin buiten die voorzien is van een [eraan³⁴⁹] verbonden drinkgelag³⁵⁰, die voorzien is van een koekoek met hoge tonen, die voorzien is van een muraja-trom³⁵¹ die zoetjes wordt bespeeld, terwijl op hetzelfde moment de courtesanes³⁵² de vlekkeloze faam van hen aan het bezingen zijn.

³⁴³ *Sākam* wordt hier met de instrumentalis geconstrueerd. (McD, p. 345b.)

³⁴⁴ Voor dit causatief passief participium van *vad.* willen we verwijzen naar Schp., §291, 4, p. 70.

³⁴⁵ DM schrijft hier foutief *maruja*, wat wordt bevestigd in KM.

³⁴⁶ De *Eudynamis scolopacea* (FF, p. 161.). Letterlijk ‘opgevoed door iemand anders’. Het is een naam voor de *Kokila* of Indische koekoek, van wie men gelooft dat hij wordt grootgebracht door de kraai (MW, p. 45b.).

³⁴⁷ Letterlijk ‘zoetgeurend’. Het is een naam voor de ‘lente’. (McD, p. 354c.)

³⁴⁸ Zie noot 127, vers 43. Vergelijk noot 210, vers 63.

³⁴⁹ *Sotsava* kan ook ‘een festival vierend’ betekenen. (MW, p. 1248c.) Misschien gaat het dan hier om een drinkgelag ter gelegenheid van het feest van de lente of van het feest van de liefde.

³⁵⁰ Balarāma werd beschouwd als een ruwe klant, verslaafd aan de wijn. (Lo., 82.)

³⁵¹ Zie noot 112, vers 38.

³⁵² We interpreteren *vāra-sīmantiṇī* (McD, p. 351a.) hier als ‘courtesane’ naar analogie met andere benamingen ervoor die eveneens bestaan uit *vāra*, gecombineerd met een woord dat ‘vrouw’ betekent (MW, pp. 943c. en 944a.). (Vergelijk noot 243, vers 72.)

उद्यत्कामालसयुवतिभिः सेव्यमानैः सरोजोद्-
गन्धान् यस्यां सुमधुररसानैक्षिवानापिबद्भिः ।
निर्गम्यन्ते शरदि यदुभिः सद्मपृष्ठेषु कीर्त्या
नित्यज्योत्स्नाः प्रतिहततमोवृत्तिरम्याः प्रदोषाः ॥७७॥

*udyat-kāmālasa-yuvatibhiḥ sevyamānaiḥ Sarojod-
gandhān yasyāṃ su-madhura-rasān aikṣivān³⁵³ āpibadbhiḥ ।
nirgamyaṃte śaradi³⁵⁴ Yadubhiḥ sadma-pṛṣṭheṣu kīrtyā
nitya-jyotsnāḥ³⁵⁵ pratihata-tamo-vṛtti-ramyāḥ pradoṣāḥ ॥*

Wat zijn de avonden er in de herfst aangenaam ! Het aanhoudende maanlicht weert namelijk de duisternis af. De Yādava's brengen die dan ook roemrijk door op de daken van de huizen : ze drinken uiterst zoete drankjes die uit suikerriet zijn gebrouwen en naar lotusbloemen geuren. En ondertussen krijgen ze talrijke bezoekjes van jonge meisjes die gedwee zijn door de opwellende passie.

In dewelke [stad] tijdens de herfst de avonden, die aangenaam zijn voor het gemoed door een afgeweerde duisternis [doordat ze] voorzien zijn van bestendig maanlicht, luisterrijk worden doorgebracht op de daken van de huizen door de afstammelingen van Yadu, die aan het drinken zijn zeer zoete drankjes die gemaakt zijn van suikerriet en die gekenmerkt worden door de sterke geur van een lotusbloem³⁵⁶ en die worden opgezocht door de jonge meisjes die gedwee zijn ingevolge de opwellende passie.

³⁵³ Hoewel we het woord niet zo hebben teruggevonden, is *aikṣiva* wellicht (Voor het suffix *-va* met bindvocaal *a*, *i* of *ī* , zie SGW, §1190a, p. 451.) net als *aikṣava* ('gemaakt uit suikerriet'), afgeleid van *ikṣu*, 'suikerriet' (MW, p. 163c.). Ook het HC heeft het over *ikṣu*, wat 'suikerriet' betekent (McG, p. 109b.). De *Ikṣu* is de *Saccharum officinarum* (FF, p. 42.).

³⁵⁴ *Śarad* wordt gewoonlijk vertaald met 'herfst'. Meer specifiek gaat het om de twee zwoele maanden, die volgen op het regenseizoen. (MW, p. 1057b)

³⁵⁵ DM schrijft foutief *jyotsnā* , wat in KM wordt bevestigd.

³⁵⁶ *Saraja* betekent letterlijk 'gemaakt of gevonden in een poel'. Het is een naam voor een lotus. (MW, p. 1183a.)

कौन्दोत्तंसास्तुहिनसमये कुंकुमालिप्तदेहाः
सान्द्रच्छाये शुचिनि तरुभिर्गोमतीरम्यतीरे ।
रूपोल्लासाद्विजितरतयः कन्दुकाभैः सलीलं
संक्रीडन्ते मणिभिरमरप्रार्थिता यत्र कन्याः ॥७८ ॥

*kaundottaṃsās tuhina-samaye Kuṃkumālipta-dehāḥ
sāndra-cchāye śucini tarubhir Gomatī-ramya-tīre ।
rūpollāsād vijita-ratayaḥ kandukābhaiḥ salilam
saṃkrīḍante maṇibhir amara-prārthitā yatra kanyāḥ ॥*

Ginds spelen de jonge meisjes in het koude seizoen op kokette wijze samen op de mooie oever van de Gomatī-rivier in de milde schaduw van de bomen. Hun sieraden dienen als speelballetjes. Ze dragen een kroontje van jasmijnbloesems op het hoofd. Hun lichamen zijn ingewreven met saffraan. Door de pracht van hun lichaamsschoonheid worden zij geen ogenblik met rust gelaten.

Zelfs de goden begeren hen !

Waar in het koud seizoen³⁵⁷ de jonge meisjes - die begeerd zijn door de goden, die voorzien zijn van een krans gedragen op hun hoofd gemaakt van jasmijnbloesems³⁵⁸ op hun kruin, die voorzien zijn van een lichaam dat is ingewreven met saffraan³⁵⁹, die voorzien zijn van een rust die is verslagen ingevolge de pracht van hun lichaamsschoonheid³⁶⁰ - op kokette wijze samenspelen met hun sieraden die voorzien zijn van het voorkomen van kanduka's³⁶¹, op de mooie oever van de Gomatī-rivier³⁶² in een glimmende schaduw die mild is door de bomen.

³⁵⁷ Het HC verwijst hiernaar als *hemant*, wat vaak wordt vertaald door 'winter' (McG, p. 1079b.). Vergelijk noot 279, vers 80.

³⁵⁸ *Kaunda* is afgeleid van *Kunda* (MW, p. 316b.). Dit is de *Jasminum multiflorum* of *Pubescens*, die door de vrouwen werd gebruikt om hun haren mee te versieren (FF, p. 53.).

³⁵⁹ *Kuṃkuma* is de *Crocus sativus* (FF, p. 52.), saffraan (MW, p. 287c.).

³⁶⁰ Wellicht bedoelt de auteur hier dat die meisjes zo mooi zijn dat ze geen seconde meer met rust worden gelaten.

³⁶¹ MW beschrijft (p. 250a) de term als 'houten balletjes om mee te spelen'.

³⁶² Zie noot 211, vers 64.

यस्यां पुष्पोपचयममलं भूषणं सीधुहृद्यं
गन्धद्रव्यं वसननिवहं सूक्ष्ममिच्छानुकूलम् ।
न्यस्तः प्रीत्या त्रिदशपतिना वासुदेवस्य वेश्मन्यु
एकः सूते सकलमबलामण्डनं कल्पवृक्षः ॥७९॥

*yasyām puṣpopacayam amalaṁ bhūṣaṇaṁ sīdhu³⁶³-hr̥dyaṁ
gandhadraṅgyaṁ vasana-nivahaṁ sūkṣmam icchānukūlam ।
nyastaḥ prītyā Tridaśapatina³⁶⁴ Vāsudevasya³⁶⁵ veśmany
ekaḥ sūte sakalam abalā-maṇḍanaṁ kalpavṛkṣaḥ³⁶⁶ ॥*

Indra heeft Kṛṣṇa ooit een plezier gedaan door een wensboom neer te planten in zijn woning. In Dvārikā creëert die éne boom dan ook alles : juwelen voor de vrouwen, massa's kleren, subtiele dingen naar wens, zoetgeurende substanties die geliefd zijn als likeur, glinsterende sieraden, bossen bloemen, enzovoort.

In dewelke [stad] één wensboom - die met plezier door Indra is geplaatst in de woonst van Kṛṣṇa - alles voortbrengt : een juweel voor een vrouw, een hoop van kleren, iets subtiels in overeenstemming met een wens, een zoetgeurende substantie die geliefd is als likeur, een glinsterend sieraad, een hoeveelheid bloemen, [enz...] .

³⁶³ Dit is een sterk alcoholische drank, die gedistilleerd is uit een dikke stroop die bij de suikerbereiding overblijft (melasse) of die bereid is uit het sap van suikerriet (rum). (MW, p. 1218c.)

³⁶⁴ Letterlijk 'heer van de drie maal tien', of dus 'heer van de goden' (MW, p. 358c.), een epitheton voor Indra.

³⁶⁵ Dit is een naam voor Kṛṣṇa. (MW, p. 948b.)

³⁶⁶ Dit is één van de vijf bomen van *Svarga* of het paradijs van Indra, die alle wensen zou vervullen, vandaar de naam 'wensboom' of 'boom van overvloed'. (MW, p. 262c.)

एणांकाश्मावनिषु शिशिरे कुंकुमाद्रैः पदाङ्कैः
 शीतोत्कम्पाद्गतिविगलितैर्वालकैः केशपाशात् ।
 भ्रष्टैः पीनस्तनपरिसराद्रोध्रमाल्यैश्च यस्यां
 नैशो मार्गः सवितुरुदये सूच्यते कामिनीनाम् ॥८० ॥

eṅāṅkāśmāvaniṣu śisīre³⁶⁷ Kuṅkumādrāiḥ padāṅkaiḥ
śītokampād gati-vigalitair vālakaiḥ keśa-pāśāt ।
bhraṣṭaiḥ pīna-stana-parisarād Rodhra³⁶⁸-mālyaiś ca yasyām
naiśo mārgaḥ savitur udaye sūcyate kāmīnīnām ॥

In het koud seizoen wordt het nachtelijk pad van de verliefde meisjes bij het opkomen van de zon verraden door hun voetsporen, die vochtig zijn door de saffraan, op de vloeren die met maanstenen zijn geplaveid. Maar ook de kransen van Rodhra-bloesems die van hun volle boezems zijn gegleden en de vālaka-juwelen die uit hun weelderige haren zijn gevallen, tonen de weg die zij hebben gevolgd. En als je goed kijkt, dan zie je zelfs het uitslippen van hun pas door het rillen van kou.

In dewelke [stad] in het koud seizoen het nachtelijke pad van de liefhebbende meisjes bij het opkomen van de zon wordt aangeduid door [hun] voetsporen die vochtig zijn door de saffraan³⁶⁹ op de plaatsen met maanstenen³⁷⁰, door de kransen van Rodhra-bloesems die gevallen zijn uit de omgeving van [hun] ronde borsten, door de vālaka³⁷¹-juwelen [die gevallen zijn] uit [hun] massa van haar en door het uitslippen³⁷² van hun gang ingevolge het rillen van de koude.

³⁶⁷ Dit is het koud seizoen. Het duurt ongeveer van midden januari tot midden maart (MW, p. 1076a.). McD (p. 314b.) noemt het daarnaast, als één van de zes Indische seizoenen, de ‘eerste lente’. Deze zes seizoenen in Indië zijn herfst, winter, koud seizoen, lente, zomer en het regenseizoen (Edg., p. 86.). Vergelijk noot 269, vers 78.

³⁶⁸ Dit is hetzelfde als *Lodhra* (McD, p. 258b.), de *Symplocos racemosa*. Het stuifmeel van deze bloem wordt door vrouwen gebruikt als een cosmeticum, voornamelijk als poeder voor het gezicht (FF, p. 55.).

³⁶⁹ Zie noot 271, vers 78. Vergelijk beide verzen ook inhoudelijk.

³⁷⁰ Zie noot 246, vers 73. De hier gebruikte term voor de maan vertaalt MW (p. 231b.) als “deer-marked” [(waarin) een hert merkbaar (is)]. Een *eṅa* is net als een *hariṇa* een hert. (FF, pp. 136, 141.)

³⁷¹ MW (p. 946b.) geeft als mogelijke vertalingen o.a. een armband, een ring, een soort oorsieraad. Hier gaat het blijkbaar om een ander soort juweel, dat de vrouwen in hun haren droegen.

³⁷² We interpreteren het verbaaladjectief van *gal.*, *vi*^o in deze context als gesubstantiveerd.

बाणस्याजौ हरविजयिनो वासुदेवस्य यस्यां
 प्राप्यासत्तिं चरति गतभीः पुष्पचापो निरस्त्रः ।
 यस्माद्धेलाकृतयुवमनोमोहनातिप्रकर्षैस्
 तस्यारम्भश्चतुरवनिताविभ्रमैरेव सिद्धः ॥८१॥

*bāṇasyājau Hara³⁷³-vijayino Vāsudevasya³⁷⁴ yasyāṃ
 prāpyāsattiṃ carati gata-bhīḥ Puṣpacāpo³⁷⁵ nirastraḥ ।
 yasmād dhelā-kṛta-yuva-mano-mohanāpti-prakarṣais
 tasyārambhaś catura-vanitā-vibhramair eva siddhaḥ.*

In deze stad heeft de god van de liefde Śiva overwonnen in een gevecht. De onderneming van zijn pijl is er voltooid : met hun gestoei en andere amoureuze handelingen betoveren de vindingrijke meisjes de geesten van de jongelui. Ongewapend kan Kāma er ronddartelen en zeker wanneer hij in Kṛṣṇa's buurt vertoeft, hoeft hij niet meer bang te zijn.

In dewelke [stad] de liefdesgod, na de omgeving van Kṛṣṇa te hebben bereikt, ongewapend en zonder angst³⁷⁶ wandelt, aangezien de onderneming van de pijl van deze [liefdesgod] die Śiva heeft overwonnen in een gevecht³⁷⁷ - precies door de amoureuze handelingen van de vindingrijke vrouwen die in hoge mate hebben bereikt een verblindings van de geest van de jongelui, gemaakt door hun gestoei - is vervuld.

³⁷³ Zie noot 26, vers 7.

³⁷⁴ Zie noot 277, vers 79.

³⁷⁵ Letterlijk 'een boog van bloemen'. Het is een naam voor Kāma. (MW, p. 639b.) (Zie ook Dws., p. 146.)

³⁷⁶ Kāma kan zijn angst loslaten eens hij vertoeft in de buurt van Kṛṣṇa, die in dit verhaal wordt beschouwd als de beschermheer van de stad Dvārikā. (Zie vers 70.)

³⁷⁷ Het traditionele verhaal wil dat Kāma, de god van de liefde, bang is voor Śiva omdat hij hem eens stoorde in zijn ascese. Op het ogenblik dat Kāma Śiva wou doorboren met zijn pijl, werd hij getroffen door Śiva's derde oog, waardoor hij tot as verteerde. Hoewel Kāma later zijn lichaam terugkreeg, wordt hij sindsdien vaak *anaṅga* (letterlijk 'lichaamsloze', McD, p. 11b.) genoemd (Lo., p. 86.). Blijkbaar geldt dit niet in deze stad, waar de liefde alles, zelfs Śiva, overwint.

यायास्तस्मादथ परिवृतस्त्वं प्रवेशाय तस्यां
तत्प्राचीनं पुरि हरिमुखैर्गोपुरं यादवेन्द्रैः ।
यत्राशोकः कलयति नवस्तोरणाभां तथान्यो
हस्तप्राप्यस्तबकनमितो बालमन्दारवृक्षः ॥८२॥

*yāyās tasmād atha parivṛtas tvaṃ praveśāya tasyāṃ
tat prācīnaṃ puri Hari³⁷⁸-mukhair gopuraṃ Yādavendraini ।
yatra Aśokaḥ³⁷⁹ kalayati navas toraṇābhāṃ tathānyo
hasta-prāpya-stabaka-namito bāla-Mandāra³⁸⁰-vṛkṣaḥ ॥*

Je zou dan tot bij haar eeuwenoude toegangspoort kunnen gaan. De prinsen van de Yādava's, met Kṛṣṇa aan het hoofd, zullen jou vergezellen bij je intrede. Deze poort is prachtig door de slingerende takken van een jonge Aśoka-boom ! Ernaast bloeit een jeugdige koraalboom die neergebogen is door een wolk van bloemen.

Je kunt ze zo plukken met de hand.

Vervolgens zou jij, omringd door de prinsen van de afstammelingen van Yadu - van wie Kṛṣṇa de leider is - van daaruit met het oog op de intrede in die stad kunnen gaan naar de aloude toegangspoort, waar een jonge Aśoka-boom de pracht van de gefestonneerde versierselen³⁸¹ weerspiegelt. Evenzo [is er] daar een andere jonge koraalboom, die neergebogen is door de massa bloemen die bereikt kunnen worden met de hand.

³⁷⁸ Dit is een naam voor Kṛṣṇa. (MW, p. 1289c.)

³⁷⁹ De *Jonesia asoca* (FF, p. 31.). Het is een boom van middelbare grootte, met zeer mooie oranje en rode bloemen (Lo., p. 87.).

³⁸⁰ De *Erythrina indica* (FF, p. 57.). Deze koraalboom wordt ook beschouwd als één van de vijf bomen van Svarga of het paradijs (MW, p. 788b.). (Vergelijk noot 278, vers 79.)

³⁸¹ MW beschrijft (p. 456a.) *toraṇa* o. a. als gefestonneerde (i. e. met slingers versierde) versierselen over deuropeningen (bijvoorbeeld d. m.v. grote takken van bomen).

उद्यद्वालव्यजनमनिलोल्लासिकाशप्रसूनाः
 श्वेतच्छत्रं विकसितसिताम्भोजभाजो विलोक्य ।
 तस्यां पौरा विशदयशासं न श्रियः शारदीना
 नाध्यास्यन्ति व्यपगतशुचस्त्वामपि प्रेक्ष्यहंसाः ॥८३॥

*udyad-vālavvyajanam³⁸² anilollāsi-Kāśa³⁸³-prasūnāḥ
 śveta-cchatraṃ³⁸⁴ vikaṣita-sitāmbhoja³⁸⁵-bhājo vilokya ।
 tasyāṃ paurā viśada-yaśasaṃ na śriyaḥ śāradīnā³⁸⁶
 nādhyāsyanti vyapagata-śucas tvām api prekṣya haṃsāḥ³⁸⁷ ॥*

Wat is je roem vlekkeloos ! Wanneer de burgers van die stad jou zien, zullen ze hun verdriet laten varen. Hoe mooi de herfst ook is : haar schitterende zwanen, de prachtige Kāśabloesems en de ontloken sneeuw witte lotussen raken hen zelfs niet, eens ze jouw vliegenverjager en jouw witte parasol hebben aangeblijkt.

De burgers in deze [stad zullen] voorzien zijn van verdriet dat verdwenen is na jou te hebben gezien, jij die gekenmerkt bent door roem die vlekkeloos is. Na ook te hebben aangeblijkt [jouw] vliegenverjager die niet oprijst en [jouw] witte parasol, raken de schoonheden van de herfst - gekenmerkt door zwanen en door Kāśabloemen die dansen door de wind, gecombineerd met ontloken witte lotussen - [hen] niet.

³⁸² Dit is hetzelfde als een *cāmara*, een vliegenverjager, gemaakt van het haar van de Yak (*Bos grunniens*) (McD, p. 278b.). Het is een instrument om vliegen mee te verjagen, niet om ze dood te slaan, integendeel, het is een symbool voor het niet-doden. Daarnaast symboliseert het ook de volgzaamheid van de discipel, aangezien het gemaakt is van het haar van een hertenbok, die dan gelijkgesteld wordt aan bijvoorbeeld Boeddha - of hier dus aan de 22ste *tīrthāṅkara* - die gevolgd wordt door de rest van de kudde. Het verjaagt ook de obstakels op de weg naar de Verlossing/Verlichting.

³⁸³ DM schrijft hier *kāsa*. MW zegt (p. 281c.) dat dit staat voor *kāśa*, wat ook in KM - die we hier volgen - voorkomt. Het is de *Saccharum spontaneum*. Haar bloemen zijn erg wit. (FF, p. 49.)

³⁸⁴ DM schrijft hier foutief *cchatraṃ*, wat wordt bevestigd in KM. Een parasol is één van de onderscheidingsteken van de koninklijke status. (MW, p. 404a.)

³⁸⁵ Zie noot 37, vers 9.

³⁸⁶ Dit is een afleiding van *śarad* (MW, p. 1066b.). (Vergelijk noot 266, vers 77.)

³⁸⁷ Zie noot 39, vers 11.

पुष्पाकीर्णं पुरि सह तदा यस्त्वया राजमार्गं
यास्यत्युद्यद्ध्वजनिवसनं चन्दनांभश्छटांकम् ।
शौरि पीताम्बरधरमनु क्षमाधरे मेघमेनं
प्रेक्ष्योपान्तस्फुरिततडितं त्वां तमेव स्मरामि ॥८४॥

*puṣpākīrṇaṃ puri saha tadā yas tvayā rāja-mārgaṃ
yāsyaty udyad-dhvajanivasanaṃ Candanāmbhaś-chaṭāṅkam ।
Śauriṃ³⁸⁸ pītāmbara-dharam anu kṣmādhare megham enaṃ
prekṣyopānta-sphurita-taḍitaṃ tvāṃ tam eva smarāmi ॥*

Ik herinner mij exact Kṛṣṇa met z'n geel gewaad in de stad naast jou. Hij aanschouwde de bliksemschichten in de wolk op de bergtop. Samen met jou zal hij wandelen op de koninklijke weg die bij jouw intrede met bloemen is bestrooid, waarlangs de opgerezen wimpels wapperen en waar het geurt naar het schitterend parfum van sandelhout.

Ik herinner mij precies deze Kṛṣṇa, die dragende is een geel gewaad, in de stad naast jou, dewelke - na te hebben aanschouwd op de berg die wolk die voorzien is van flitsende bliksemschichten bij de top - samen met jou zal gaan op de weg van de koning die op dat moment³⁸⁹ met bloemen is bestrooid, die voorzien is van een oprijzende vlag³⁹⁰ en die voorzien is van het kenmerk van de schittering van sandal³⁹¹-water.

³⁸⁸ Zie noot 223, vers 67.

³⁸⁹ Dit is bij de intrede van Nemi.

³⁹⁰ *Nivasana* betekent letterlijk 'stof' (MW, p. 559a.). We beschouwen *dhvaja-nivasanaṃ* hier dan ook naar analogie van *dhvaja-paṭa*, als een samenstelling die 'vlag' betekent (MW, p. 522a.).

³⁹¹ *Candana* is de *Sirium myrtifolium*. De term duidt of op het hout, of op de olieachtige bereiding van het hout, die als parfum zeer hoog wordt geacht. (MW, p. 386b.)

यान्तं तस्यां पुरि हरिबलावुत्सवैः कामिनौ त्वां
हर्षोत्कर्षं नरपतिपथे नेष्यतस्तौ ययोस्तु ।
स्त्रीणामेको रमयति शतान्यङ्गनां पाययित्वा
काङ्क्षत्यन्यो वदनमदिरां दोहदच्छद्मनास्याः ॥८५॥

*yāntaṃ tasyāṃ puri Hari³⁹²-Balāv³⁹³ utsavaiḥ kāmīnau tvāṃ
harṣotkarṣaṃ narapati-pathe neṣyatas tau yayos tu ।
strīṇām³⁹⁴ eko ramayati śatāny aṅganāṃ pāyayitvā³⁹⁵
kāṅkṣaty anyo vadana-madirāṃ dohadā³⁹⁶-cchadmanāsyāḥ.*

Op feestdagen verlustigt Kṛṣṇa gewoonlijk honderden vrouwen.
Balarāma doet een vrouw eerst drinken en verlangt daarna onder het mom van een
zwangerschapsverlangen naar de wijn uit haar mond. Maar in deze stad zullen die
twee galante hofmakers jou met uitermate veel plezier
begeleiden langs de koninklijke weg.

In deze stad zullen die beide galante Kṛṣṇa en Balarāma jou met een overvloed aan vreugde
begeleiden, jij die aan het wandelen bent op de weg van de koning. De ene³⁹⁷ van deze
beiden verheugt echter tijdens feestdagen honderden vrouwen. De ander³⁹⁸ - na een vrouw te
hebben doen drinken - verlangt onder het mom van een zwangerschapsverlangen naar de
wijn van de mond van haar.

³⁹² Zie noot 290, vers 82.

³⁹³ Naast Balarāma, Baladeva en Balabhadra, is ook dit een naam voor één van de oudere broers van Kṛṣṇa (MW, p. 722c.). Zie ook noot 127, vers 43.

³⁹⁴ Śata wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 306c.)

³⁹⁵ Voor de -i- in dit causatief absolutivum, zie SGW, § 991, p. 356.

³⁹⁶ Hiermee wordt gewoonlijk verwezen naar de ongewone of soms ziekelijke verlangens van een zwangere vrouw. (MW, p. 499a.)

³⁹⁷ Kṛṣṇa. (Zie HC.)

³⁹⁸ Balarāma (Zie HC.). Rekening houdend met de opmerking in noot 262, vers 76, is het niet verwonderlijk dat net hij ook hier in verband wordt gebracht met wijn.

सौधश्रेणीर्विततविलसत्तोरणान्तर्व्यतीत्य
स्वावासं तं मणिचयरुचा भासुरं प्राप्स्यसि त्वम् ।
यस्मिन्कस्मै भवति न मुदे साग्रभूमिर्घनानां
यामध्यास्ते दिवसविगमे नीलकण्ठः सुहृद्वः ॥८६॥

*saudha-śreṇīr vitata-vilasat-toraṇāntar vyatitya
svāvāsaṃ taṃ maṇi-caya-rucā bhāsuraṃ prāpsyasi tvam ।
yasmin kasmai bhavati na mude sāgrabhūmir ghanānāṃ
yām³⁹⁹ adhyāste⁴⁰⁰ divasa-vigame nīlakaṇṭhaḥ⁴⁰¹ suhr̥d vaḥ ॥*

De stralen die van deze gewelfde toegangspoort uitgaan, reiken tot ver. Wandel eronder door, ga voorbij aan de rijen van huizen en je zult je eigen huis bereiken dat schittert door de fonkeling van de duizenden edelstenen. Zie hoe je vriend, de pauw, die ook bevriend is met de wolken, zich bij het vallen van de avond vestigt op het dak.

Na door het midden van de gewelfde toegangspoort die tot ver schijnend is te zijn gegaan voorbij de rijen van huizen, zal jij bereiken dat eigen huis dat stralend is door het licht van de massa edelstenen, op hetwelke die bovenste verdieping er niet is met het oog op de vreugde voor [eender] wie, [maar] op dewelke [precies] de pauw - die de vriend is van U [en] van de wolken⁴⁰² - zich bij het heengaan van de dag vestigt.

³⁹⁹ Hier wordt *ās.* , *adhi*^o met de accusatief geconstrueerd. (McD, p. 43c.)

⁴⁰⁰ We volgen KM. DM schrijft *ādhyāste*.

⁴⁰¹ Letterlijk 'voorzien van een blauwe nek'. Het is een naam voor een pauw (MW, p. 566a.)

⁴⁰² Zie noot 6, vers 3.

नत्वा पूर्वं पितृमुखगुरुन् तान्विसृज्यान्यबन्धून्
सौधं मां च द्वयमपि ततोऽलंकुरुष्वार्द्रचित्तः ।
यन्निःश्रीकं हरति न मनस्त्वां विना यादवेन्दो
सूर्यापाये न खलु कमलं पुष्यति स्वामभिख्याम् ॥८७॥

*natvā pūrvaṃ piṭṛ-mukha-gurūn tān viśṛjyānya-bandhūn
saudhaṃ māṃ ca dvayam api tato 'laṃ-kuruṣvārdra-cittaḥ ।
yan niḥśrikaṃ harati na manas tvāṃ vinā Yādavendo
sūryāpāye na khalu Kamalaṃ⁴⁰³ puṣyati svām abhikhyām ॥*

Vonk van de Yādava's ! Voorheen nam je vol respect afscheid van je ouders en van je andere verwanten. Ik weet dat je warmhartig bent. Maak daarom zowel mij, als ons huis, terug mooi. Van hun schoonheid beroofd, zijn deze twee niet in staat de geest van hun geliefde te betoveren. Een lotus onthult haar schoonheid evenmin bij het ondergaan van de zon.

O, Vonk van Yadu's nageslacht! Na voorheen te hebben gebogen naar de respectabele mensen, te beginnen met je ouders [en] na vervolgens de andere verwanten te hebben verlaten jij, die voorzien bent van een warm hart, versier [nu] twee dingen : mij en [ons] huis, dewelke [twee] zonder jou - beroofd van hun schoonheid - niet stelen de geest [van een geliefde]. Bij het vertrek van de zon onthult een lotus voorwaar de eigen schoonheid niet.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Zie noot 153, vers 52.

⁴⁰⁴ Hier wordt de smeekbede van Rājīmatī tot de berg beëindigd.

इत्युक्तेऽस्या वचनविमुखं मुक्तिकान्तानुरक्तं
दृष्ट्वा नेमिं किल जलधरः सन्निधौ भूधरस्थः ।
तत्कारुण्यादिव नवजलाश्राणुविद्धां स्म धत्ते
खद्योतालीविलसितनिभां विद्युदुन्मेषदृष्टिम् ॥८८ ॥

*ity ukte 'syā vacana-vimukhaṃ Mukti-kāntānuraktaṃ
dṛṣṭvā Nemiṃ kila jaladharaḥ saṃnidhau bhūdhara-sthaḥ ।
tat-kāruṇyād iva nava-jalāśraṇuviddhāṃ sma dhatte
khadyotālī-vilasita-nibhāṃ vidyud-unmeṣa-dṛṣṭim ॥*

Op de berg bevond zich in de nabijheid van Nemi een wolk. Deze zag dat Nemi niet eens geïnteresseerd was in de liefdesverklaring van deze vrouw, maar wel verknocht was aan z'n nieuwe geliefde, die de vorm had aangenomen van de Verlossing. Als het ware uit medelijden met Rājīmatī creëerde hij met ogen vol jonge traandruppels een blik van flitsende bliksemschichten, die leek op een zwerm glimmende vuurvliegjes.

Na te hebben gezien - bij het aldus gesproken [zijn] van deze [vrouw]⁴⁰⁵ - dat Nemi die verknocht is aan z'n geliefde Mukti⁴⁰⁶, niet geïnteresseerd is in [haar] woorden, creëerde een wolk die zich op de berg bevond in [zijn]⁴⁰⁷ nabijheid - als het ware uit medelijden met haar - een blik van flitsende bliksemschichten, die lijkt op een glimmende zwerm vuurvliegjes⁴⁰⁸, [maar] die gevuld is met tranen⁴⁰⁹ van jong water.

⁴⁰⁵ Rājīmatī. (HC.)

⁴⁰⁶ De Verlossing. (McD. , p. 230a.)

⁴⁰⁷ In de nabijheid van Nemi. (HC.)

⁴⁰⁸ De *khadyota* is het vuurvliegje, dat licht-producerende organen heeft op het achterlijf (FF, p. 186.). De vuurvliegjes wekken een prachtig beeld op doordat hun zachte fonkelende licht in contrast staat met de dichte schaduw van de bossen, waarin ze in grote getallen kunnen worden gezien tijdens het regenseizoen (Wil., p. 75.). Hier wordt hun licht vooral gecontrasteerd met de donkere kleur van de donderwolk zelf.

⁴⁰⁹ *Aśra* is gelijk aan *asra*. (MW. , p. 114b.)

तत्सख्यूचे तमथवचनं वाञ्छितं साधयास्या
बालामेनां नय निजगृहं शैलशृङ्गं विहाय ।
त्वत्संयोगान्ननु धृतिसमेतानवद्यांगयष्टिर्
या तत्र स्याद्युवतिविषये सृष्टिराद्येव धातुः ॥८९॥

*tat sakhy ūce tam atha vacanaṃ vāñchitaṃ sādhayāsyā
bālām enāṃ naya nija-gṛhaṃ śaila-śṛṅgaṃ vihāya ।
tvat-samyogān nanu dhṛti-sametānavadyāṅgayaṣṭir
yā tatra syād yuvati-viṣaye sṛṣṭir ādyeva Dhātuḥ⁴¹⁰ ॥*

Toen begon de vriendin van Rājīmatī tot Nemi te spreken :

“Verlaat de bergtop en vervul de wens van deze jonge vrouw. Leid haar naar huis. Ze zou zo gelukkig zijn eens ze met jou is herenigd. Zie je dan niet hoe betoverend mooi zij is !? Met haar perfecte, feeachtige lichaam zou je denken dat ze het allereerste meisje is dat de Schepper ooit creëerde.

Vervolgens heeft [haar⁴¹¹] vriendin deze woorden tot hem⁴¹² gesproken : “Na te hebben achtergelaten de top van de berg, vervul de wens van deze [vrouw] en leid die jonge vrouw naar het eigen huis, dewelke [vrouw] die voorzien is van een feeachtige gedaante die zonder fouten is - als was het de eerste creatie van de Schepper voor wat de jonge meisjes betreft - daar voorwaar voorzien zou zijn van vreugde ingevolgd de vereniging met jou.

⁴¹⁰ *Dhātṛ* is een naam voor Brahmā of de Schepper (MW, p. 514a.). Aangezien de jains niet geloven in één scheppende God (P. S. Jaina, p. 375.), is het eigenaardig dat deze term toch in een jainistisch kader wordt gehanteerd. (Vergelijk noot 17, vers 5; noot 23, vers 6 en noot 45, vers 13.) (Zie inleiding, pp. ix en x.)

⁴¹¹ Rājīmatī. (HC)

⁴¹² Dit is Nemi. (HC.)

अस्वीकारात्सुभग भवतः क्लिष्टशोभां कियद्भिर्
मृद्धीमन्तर्विरहशिखिना वासरैर्दह्यमानाम् ।
एनाम् शुष्यद्वदनकमलां दूरविध्वस्तपत्रां
जातां मन्ये तुहिनमथितां पद्मिनीं वान्यरूपाम् ॥९० ॥

*asvīkārāt subhaga bhavataḥ kliṣṭa-śobhāṃ kiyadbhir
mṛdṅvīm antar viraha-śikhinā vāsarair dahyamānām ।
enām śuṣyad-vadana-Kamalāṃ⁴¹³ dūra-vidhvasta-patrāṃ⁴¹⁴
jātāṃ manye tuhina-mathitāṃ Padminīṃ⁴¹⁵ vānya-rūpām ॥*

Gezegende, deze tengere vrouw wordt binnenin verteerd door het vuur van de scheiding ! Ik merk dat haar gedaante sinds enkele dagen is veranderd doordat jij haar nog steeds niet aanvaardt. Haar schoonheid is getaand en haar lotusgezichtje is aan het wegwijnen zoals ook de blaadjes van een lotus helemaal verwelken, eens zij door de vorst is verwoest.

O, Gezegende, ik neem waar dat deze tengere [vrouw] die innerlijk wordt verteerd door het vuur van de scheiding sinds zoveel dagen ingevolge het niet aanvaarden van U, edele voorzien is van een ontstane andere gedaante die gekenmerkt wordt door een schoonheid die verflauwd is en door een lotusgezicht⁴¹⁶ dat aan het wegwijnen is, als was het een lotus die voorzien is van blaadjes die grondig zijn vernield en die verwoest is door het vriezen⁴¹⁷.

⁴¹³ Zie noot 153, vers 52.

⁴¹⁴ DM schrijft hier foutief *patrāṃ*, wat wordt bevestigd in KM.

⁴¹⁵ Ook dit zou gaan om de *Nelumbium speciosum*, een lotus (MW, p. 585b.). (Vergelijk noot 153, vers 52.)

⁴¹⁶ We interpretern *vadana-kamala* hier als een samenstelling, die 'lotusgezicht' betekent naar analogie met *vadana-paṅka-ja* of *vadana-kaṅja*. (MW. , p. 916b.)

⁴¹⁷ Vergelijk de verwijzingen naar het koud seizoen in de verzen 78 en 80 en ook het beeld van het ondergaan van de zon in vers 87.

आकांक्षन्त्या मृदुकरपरिष्वंगसौख्यानि सख्याः
पश्यामुष्या मुखमनुदितं म्लानमस्मेरमश्रि ।
उद्यत्तापात्कुमुदमिव ते कैरविण्या वियोगाद्
इन्दोर्देन्यं त्वदनुसरणक्लिष्टकान्तेर्बिभर्ति ॥९१॥

*ākāṁkṣantīyā mṛdu-kara-pariṣvaṅga-saukhyāni sakhyāḥ
paśyāmuṣyā mukham anuditaṁ mlānam asmeram⁴¹⁸ Aśrī⁴¹⁹ ।
udyat-tāpāt Kumudam⁴²⁰ iva te Kairaviṅyā⁴²¹ viyogād
indor dainyaṁ tvad-anusaraṇa-kliṣṭa-kānter bibharti.*

Mijn vriendin verlangt zo naar het genot van een aanraking van jouw zachte hand. Bij het volgen van jou is haar schoonheid getaand. Godin van de Ellende, aanschouw nu toch haar naar de grond gericht gelaat ! Het draagt de droeve staat van de maan. Het is als een witte nachtlotus, die niet alleen door de rijzende hitte is verwelkt, maar die doordat ze van haar Kairaviṅī-plant is gescheiden gewoon niet bloeien kan.

O, Godin van de Ellende, aanschouw het niet opgeheven gelaat dat niet glimlachend is van die vriendin⁴²² die verlangende is naar de genietingen van een aanraking van de zachte hand van jou en die voorzien is van een schoonheid die is getaand bij het volgen van jou. Het draagt de droeve staat van de maan, als was het een Kumuda-bloem die ingevolge de rijzende hitte verwelkt en ingevolge het gescheiden zijn van de Kairaviṅī niet bloeiend is.

⁴¹⁸ We beschouwen *smera* hier als een *śleṣa*. Het betekent immers zowel ‘bloeiend’, als ‘glimlachend’ (McD, p. 369a.). *Asmeram* vertalen we dan enerzijds als ‘niet glimlachend’ bij het gelaat van Rājīmatī en anderzijds als ‘niet bloeiend’ bij de *Kumuda*-bloem.

⁴¹⁹ Dit is het ongeluk, gepersonifieerd als een godin. (MW, p. 114c.)

⁴²⁰ Dit is de witte nachtlotus zelf. (McD, p. 70b.) (FF, p. 53.)

⁴²¹ Dit is de plant van de witte lotus. (McD, p. 74c.)

⁴²² Rājīmatī. (HC.)

शय्योत्संगे निशि पितृगृहे प्राप्य निद्रां पुरासौ
त्वं क्व स्वामिन् ब्रजसि सहसेति ब्रुवाणा प्रबुद्धा ।
ऊचेऽस्माभिर्न खलु नयनेनापि येनेक्षितासीः
कच्चिद्भर्तुः स्मरसि रसिके त्वं हि तस्य प्रियेति ॥९२ ॥

*śayyotsaṅge⁴²³ niśi pitṛ-gr̥he prāpya nidrām purāsau
tvam kva svāmin vrajasi sahaseti bruvāṇā prabuddhā ।
ūce 'smābhir na khalu nayanenāpi yenekṣitāsīḥ
kaccid bhartuḥ⁴²⁴ smarasi rasike tvam hi tasya priyeti ॥*

Op een nacht was zij in slaap gevallen in haar bed in de ouderlijke woning.
Plots werd ze wakker en riep : “Heer, waar ga je heen ? ”.
Wij hebben haar toen gezegd : “Emotioneel meisje, denk je nu weer aan je man ? Jij
was zijn geliefde en toch gunt hij je geen blik. Waarom zie jij hem dan
zelfs in je dromen ? ”

Deze [vrouw] na eerst de slaap te hebben bereikt in de nacht in het bed in het huis van [haar]
ouders, was plots wakker geworden, sprekende aldus : “O, heer, waar ga je heen ? ”. Door
ons⁴²⁵ is gezegd : “O, emotionele vrouw, denk je aan je man, door dewelke jij zelfs niet met
het oog wordt gezien ? Immers, jij voorwaar was zijn geliefde . ”

⁴²³ Dit is gelijk aan *śayyāntare*, ‘in bed’. (MW, p. 1056a.)

⁴²⁴ *Smṛ* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 368c.)

⁴²⁵ De vriendinnen van Rājīmatī. (HC.)

एतद्दुःखापनयरसिके प्राक् सखीनां समाजे
गायत्यासां किमपि मधुरं गीतमादाय वीणाम् ।
त्वद्घ्यानेनापहतहृदया गातुकामा ललज्जे
भूयो भूयः स्वयमपि कृतां मूर्च्छनां विस्मरन्ती ॥९३॥

*etad-duḥkhāpanaya-rasike prāk sakhinām samāje
gāyaty⁴²⁶ āsām kim api⁴²⁷ madhuraṃ gītam ādāya vīṇām⁴²⁸ ।
tvad-dhyānenāpahṛta-hṛdayā gātu-kāmā lalajje
bhūyo bhūyah svayam api kṛtām mūrccchanām vismarantī ॥*

Vroeger was zij zo gek op zingen ! Toen wij meisjes samenkwamen om ons verdriet met elkaar te delen, nam ze haar luit en zong ze welluidende liedjes. Nu bloost ze steeds meer van schaamte, wanneer ze, doordat haar hart gestolen is door de gedachte aan jou, telkens opnieuw de melodie vergeet, hoewel ze die zelf heeft geschreven.

Vroeger zong zij veel meer een melodieuze lied voor deze [meisjes] na de luit te hebben genomen in een vergadering van vriendinnen die toegewijd was aan het wegnemen van de pijn van hen. Zij die voorzien is van liefde voor het lied en die voorzien is van een hart dat gestolen is door de gedachte aan jou, is beschaamd geworden, terwijl ze telkens opnieuw de melodie vergeet, hoewel ze die zelf heeft gemaakt.

⁴²⁶ We interpreteren dit hier als een historisch presens.

⁴²⁷ We volgen KM. DM schrijft ter hoogte van syllabe drie t.e.m. zeven *eṣā kitava*.

⁴²⁸ De *vīṇā* is de Indische luit. (MW, p. 1005a.)

त्वत्प्राप्त्यर्थं विरचितवती तत्र सौभाग्यदेव्याः
पूजामेषा सुरभिकुसुमैरेकचित्ता मुहूर्तम् ।
दैवज्ञान् वा नयति निपुणान् स्म क्षणं भाषयन्ती
प्रायेणैते रमणविरहेष्वंगनानां विनोदाः ॥९४ ॥

*tvat-prāpty-arthaṃ viracitavatī tatra Saubhāgya-devyāḥ
pūjām eṣā surabhi-kusumair ekacittā muhūrtam ।
daivajñān vā nayati nipuṇān sma kṣaṇaṃ bhāṣayantī
prāyeṇaite ramaṇa-viraheṣu aṅganānāṃ vinodāḥ⁴²⁹ ॥*

Met het vooruitzicht op jouw aankomst, bracht zij haar tijd net zo door als alle andere vrouwen van wie hun echtgenoot een periode weg is van huis. Nu eens was ze een poosje geconcentreerd bezig met het offeren van zoetgeurende bloemen ter ere van de Godin van de voorspoed, dan weer was ze een praatje aan het maken met de slimme astrologen.

Deze [vrouw] bracht daar met het oog op de aankomst van jou een ogenblik door, voorzien van een gerichte geest hebbende gemaakt het dienstbetoon aan de Godin van de Voorspoed⁴³⁰ door middel van zoetgeurende bloemen of [bracht] een ogenblik [door] al pratend tot de slimme astrologen. Dit [is] hoofdzakelijk het tijdverdrijf voor vrouwen in afwezigheid van [hun] echtgenoot.

⁴²⁹ We beschouwen zowel *ete vinodāḥ*, als *viraheṣu* hier als een collectivum.

⁴³⁰ Vergelijk noot 331, vers 91.

याते पाणिग्रहणसमयेऽद्रिं विहाय त्वयीमां
त्यक्त्वा माल्यं सपदि रचिता यानया विप्रयोगे ।
तामेवैषा वहति शिरसा स्वे निधाय प्रदेशे
गल्लाभोगात् कठिनविषमामेकवेणीं करेण ॥९५ ॥

*yāte pāṇigrahaṇa-samaye 'driṃ vihāya tvayīmāṃ
tyaktvā mālyaṃ⁴³¹ sapadi racitā yānaya viprayoge⁴³² ।
tām evaiṣā vahati śirasā sve nidhāya pradeśe
gallābhogāt kaṭhina-viṣamām ekaveṇīṃ⁴³³ kareṇa ॥*

Jij hebt haar op het moment van het huwelijk achtergelaten. Onmiddellijk heb je de bruidskrans verwijderd en ben je naar de berg gegaan.

Maar zij heeft op het ogenblik van de scheiding eigenhandig die ene haarvlecht gevlochten die ze, hoewel die ondertussen hard en ruw geworden is, sindsdien niet eens heeft losgemaakt.

Terwijl jij bent gegaan naar de berg, na haar op het moment van het huwelijk te hebben achtergelaten⁴³⁴ en na onmiddellijk de bruidskrans te hebben verwijderd, draagt deze [vrouw] langs het hoofd, na te hebben geplaatst op het eigen lichaam vanuit de omgeving van de wangen met de hand die ene haarvlecht, die hard en ruw is [en] dewelke precies in de scheiding door haar is gemaakt.⁴³⁵

⁴³¹ Het HC wijst erop dat het hier om een *jayamālā* gaat, een krans die door de bruid rond de hals van de bruidegom werd gelegd. (McG, p. 360a.)

⁴³² Hier volgen we KM. DM schrijft vanaf de elfde syllabe *yā tvayā prāg viyoge*.

⁴³³ Deze haardracht is een teken van rouw (MW, p. 229b.). (Vergelijk cfr. infra noot 347.)

⁴³⁴ Zie inleiding, p. ix.

⁴³⁵ Wanneer de echtgenoot bijvoorbeeld op reis gaat, is de vrouw gewoon al haar sieraden af te leggen en haar haren tot één haarvlecht samen te binden. Haar man moet deze dan bij zijn terugkomst losknopen (Lo., p. 88). Dit hele vers wijst duidelijk op de tegengestelde houding van Nemi en Rājīmatī. Nemi geeft van bij het begin geen enkel teken van verbintenis tussen hen, terwijl Rājīmatī in al haar gedachten, woorden en daden, handelt alsof ze gehuwd zijn.

गीताद्यैर्वा श्रुतिसुखकरैः प्रस्तुतैर्वा विनोदैः
पौराणीभिः कृशतनुमिमां त्वद्वियोगात्कथाभिः ।
तुष्टिं नेतुं रजनिषु पुनर्नालिवर्गः क्षमोऽभूत्
तामुन्निद्रामवनिशयनां सौधवातायनस्थः ॥९६ ॥

*gītādyair vā śruti-sukhakaraiḥ prastutair vā vinodaiḥ
paurāṇībhīḥ kṛśa-tanum imāṃ tvad-viyogāt kathābhīḥ ।
tuṣṭiṃ netuṃ rajaniṣu⁴³⁶ punar nāli-vargah kṣamo 'bhūt
tām unnidrām avani-śayanāṃ saudha-vātāyana-sthaḥ.*

Haar lichaam is zwak geworden door het gescheiden zijn van jou. 's Nachts ligt ze alsmaar slapeloos te woelen op het dakterras. Haar vriendinnen kunnen haar op geen enkele manier tevreden stellen, niet door verhaaltjes over vroeger, noch door spelletjes om de tijd mee te verdrijven en zelfs niet door het zingen van liedjes die een streling zijn voor het oor.

De schare vriendinnen, die zich bevond op het dakterras van het huis, was opnieuw niet in staat om haar, deze [vrouw] die slapeloos op de grond lag [en] die voorzien was van een lichaam dat zwak is ingevolge de scheiding van jou door middel van verhalen die betrekking hebben op het verleden of door spelletjes om de tijd mee te verdrijven⁴³⁷ te beginnen met liederen die werden gezongen en die vreugde bewerkstelligen voor het oor, tijdens de nachten te leiden naar tevredenheid.

⁴³⁶ Zie noot 119, vers 40.

⁴³⁷ Dit is een omschrijving van het begrip *vinoda* (McD, p. 285b.). (Vergelijk noot 341, vers 94.)

या प्रागस्याः क्षणमिव नवैर्गीतवात्ताविनोदैर्
आसीच्छय्यातलविगलितैर्गल्लभागैर्विलङ्घ्य ।
रात्रिं संवत्सरशतसमां त्वत्कृते तप्तगात्री
तामेवोष्णैर्विरहजनितैरश्रुभिर्यापयन्ती ॥९७ ॥

*yā prāg asyāḥ kṣaṇam iva navair gīta-vārttā⁴³⁸-vinodair
āsīc chayyā⁴³⁹-tala-vigalitair galla-bhāgair⁴⁴⁰ vilanḡhya ।
rātriṃ saṃvatsara-śata-samāṃ tvat-kṛte tapta-gātrī
tām evosṇair viraha-janitair aśrubhir yāpayantī ॥*

Vroeger waren de nachten voor haar als één ogenblik door de steeds weer nieuw bedachte spelletjes om de tijd mee te verdrijven, door de opgediste verhalen en door de zelfgemaakte liedjes.

Nu zijn zij door de hete tranen die ter wille van jou zijn ontstaan door de scheiding en die stromen langs haar wangen om neer te vallen op de bodem van het bed, voor haar een ware kwelling geworden, die honderd volle jaren lijkt te duren.

Zij die voorzien is van een lichaam dat wordt gekweld terwijl ze doorbrengt die nacht die lijkt op honderd volle jaren door de hete tranen ter wille van jou, die ontstaan zijn door de scheiding en die, na te zijn gepasseerd langs de plaatsen van de wangen, neergevallen zijn op de bodem van het bed, dewelke [nacht] vroeger voor haar was als één ogenblik door het nieuwe verdrijven van de tijd⁴⁴¹, de verhalen en de liederen.

⁴³⁸ Zie noot 234, vers 70.

⁴³⁹ DM schrijft foutief *asīt śayyā*, wat in KM wordt bevestigd.

⁴⁴⁰ Hier volgen we KM. DM schrijft *bhāgo*.

⁴⁴¹ Zie noot 341, vers 94. Vergelijk ook noot 349, vers 96.

पश्यन्ती त्वन्मयमिव जगन्मोहभावात्समग्रं
ध्यायन्ती त्वां मनसि निहितं तत्क्षणं तद्विरामे ।
मूर्तिं भित्तावपि च लिखितामीक्षितुं ते पुरस्ताद्
आकांक्षन्ती नयनसलिलोत्पीडरुद्धावकाशाम् ॥९८ ॥

*paśyanti tvan-mayam iva jagan moha-bhāvāt samagraṃ
dhyāyanti tvāṃ manasi nihitaṃ tat-kṣaṇaṃ tad-virāme ।
mūrtiṃ bhittāv api ca likhitām īkṣitum te purastād
ākāṃkṣanti nayana-salilotpīḍa-ruddhāvakaśām ॥*

Door geestesverblindings is het alsof haar hele wereld slechts uit jou bestaat. Van het eigenste ogenblik dat ze een heldere kijk heeft, begint ze terug aan jou te denken.

Jij bent waarlijk in haar hart verankerd ! Hoewel ze verlangt naar een gelegenheid waarop haar tranenvloed eens zal worden belemmerd, zou ze eigenlijk op de muur tegenover haar een geschilderde afbeelding van jou willen om naar te kijken.

Zij die ingevolge de toestand van verblindings als het ware de hele wereld aan het zien is als bestaande uit jou, zij die bij het ophouden daarvan⁴⁴² onmiddellijk aan het denken is aan jou - jij die in [haar] hart bent vastgehecht - zij die bovendien verlangende is om te zien een geschilderde afbeelding van jou op de muur tegenover [haar] en ook naar een gelegenheid tot een belemmerde uitbarsting van tranen.

⁴⁴² Van die verblindings. (HC.)

अन्तर्भिन्ना मनसिजशरैर्मीलिताक्षी मुहूर्त
लब्ध्वा संज्ञां दिशिदिशि मुहुर्वीक्ष्यमाणार्तिदीना ।
शय्योत्संगे नवकिसलयाग्रेऽपि भद्रं न लेभे
साभ्रेऽह्नीव स्थलकमलिणी न प्रबुद्धा न सुप्ता ॥९९॥

*antar bhinnā Manasija⁴⁴³-śarair mīlitākṣī⁴⁴⁴ muhūrtaṃ
labdhvā sañjñāṃ⁴⁴⁵ diśi diśi muhur vīkṣyamāṇārti-dīnā ।
śayyotsaṅge⁴⁴⁶ nava-kisalayāgre 'pi bhadrāṃ na lebhe⁴⁴⁷
sābhre 'hnīva Sthalakamaliṇī⁴⁴⁸ na prabuddhā na saptā ॥*

Iedereen ziet hoe de pijn haar kwelt. Kāma's pijlen hebben haar innerlijk verscheurd. Haar geest is wel eens één ogenblik terug helder geworden, maar nog vond ze geen welzijn in haar bed. Toch waren haar ogen toen half open. Ze leek op een hibiscus op een bed van jonge scheutjes die op een bewolkte dag niet geopend, noch gesloten was.

Zij die door pijn wordt gekweld, die doorboord is vanbinnen door de pijlen van Kāma, die langs alle kanten wordt bekeken, heeft - hoewel ze, na plots te hebben verworven een helderheid van geest, voorzien was van ogen die gedurende één ogenblik half geopend waren, als was het een hibiscus op een oppervlak van jonge scheutjes op een bewolkte dag, die niet geopend, noch gesloten was - [toch] geen geluk gevonden in [haar] bed.

⁴⁴³ Zie noot 18, vers 6.

⁴⁴⁴ DM schrijft hier foutief *mīlitakṣī*, wat in KM wordt bevestigd.

⁴⁴⁵ We interpreteren dit hier als antoniem van *moha* uit het vorige vers.

⁴⁴⁶ Zie noot 335, vers 92.

⁴⁴⁷ We volgen hier de tweede en derde pāda van KM.

⁴⁴⁸ De *Hibiscus mutabilis*. (MW, p. 1262a.)

वृत्तान्तेऽस्मिंस्तदनु कथिते मातुरस्यास्तयैतद्
वृत्तं ज्ञातुं निशि सह मया प्रेषितः सौविदल्लः ।
सख्याः पश्यन्नयमपि दशां तां तदोचे च जातं
प्रत्यक्षंते निखिलमचिराद् भ्रातरुक्तं मया यत् ॥१०० ॥

*vṛttānte*⁴⁴⁹ 'smiṃs'⁴⁵⁰ tadanu kathite mātur asyās tayaitad
vṛttam jñātuṃ niśi saha mayā preṣitaḥ sauvidallaḥ ।
*sakhyāḥ*⁴⁵¹ paśyann ayam api daśāṃ tāṃ tadoce ca jātam
*pratyakṣam te nikhilam acirād bhrātar*⁴⁵² *uktaṃ mayā yat ॥*

Uiteindelijk vertelde ik dat verhaal aan haar moeder. Zij beval de harembediende om 's nachts samen met mij die gebeurtenis uit te pluizen. Terwijl we keken naar de toestand van mijn vriendin, zei ik tot hem : “Broer, al wat ik je heb verteld, is ook voor jou maar al te gauw duidelijk geworden hé !?”.

Wanneer dat verhaal werd verteld aan de moeder van haar⁴⁵³, werd deze harembediende daarna door haar bevolen om samen met mij in de nacht die gebeurtenis te leren kennen en kijkend naar die toestand van [mijn] vriendin, heb ik dan gezegd : “Broer, al wat gezegd is door mij, is ook voor jou gauw duidelijk geworden”.

⁴⁴⁹ DM schrijft hier foutief *vṛtānte*, wat in KM wordt bevestigd en wat bovendien metrisch niet correct is.

⁴⁵⁰ Hier volgen we KM. DM schrijft 'smin tadanu zonder sandhi.

⁴⁵¹ Hier volgen we KM. DM schrijft *sakhyā*.

⁴⁵² Dit wordt vaak gebruikt als een term voor een vriendelijke aanspreking of om een dichte verwant of een intieme vriend aan te wijzen. (MW, p. 770b.)

⁴⁵³ Van Rājīmatī. (HC.)

प्रेक्ष्यैतस्मिन्नपि मृगदृशस्तामसह्यामवस्थाम्
अस्या याते कथयति पुरो विस्तरादेतदेव ।
दृग्भ्यां दुःखाद्दुहितुरसृजद्वाष्पमच्छिन्नधारं
प्रायः सर्वो भवति करुणावृत्तिराद्रान्तरात्मा ॥१०१॥

*prekṣyaitasminn api mṛga⁴⁵⁴-dṛśas tām asahyām avasthām
asyā yāte kathayati puro vistarād etad eva ।
dṛgḥbyām duḥkhād duhitur asṛjad bāṣpam acchinna-dhāraṃ
prāyaḥ sarvo bhavati karuṇā-vṛttir ādrāntarātmā.*

Ook de harembediende zag dat de toestand van die vrouw met haar reennogen ondraaglijk was. Hij keerde terug en vertelde alles in detail aan haar moeder. Door het leed van haar dochter plengde zij tranen die in een ononderbroken stroom uit haar ogen naar beneden vloeiden. Wordt niet ieder mens met een teder hart in zo'n situatie overmand door medelijden ?

Wanneer deze [harembediende] is teruggekeerd, na ook te hebben gezien die ondraaglijke toestand van deze [vrouw] die voorzien is van de ogen van een hert, vertelt hij precies dat in detail [aan die moeder]. Ingevolge het leed van [haar] dochter, liet zij een traan vloeien die in een ononderbroken stroom naar beneden kwam uit [haar] beide ogen. Bijna iedereen die voorzien is van een teder hart wordt [in zo'n situatie] gekenmerkt door een gedrag vol medelijden.

⁴⁵⁴ Zie noot 84, vers 30.

आहूयैनामवददथ सा निर्दयो योऽत्यजत्त्वाम्
इत्थं मुग्धे कथय किमियद्वायते तस्य दुःखम् ।
त्यक्त्वा लोलं नयनयुगलं तेऽरुणत्वं रुदत्या
मीनक्षोभाच्चलकुवलयश्रीतुलामेष्यतीति ॥१०२ ॥

*āhūyainām avadad atha sā nirdayo yo 'tyajat tvām
itthaṃ mugdhe kathaya kim iyad dhāryate⁴⁵⁵ tasya duḥkham ।
tyaktoā lolaṃ nayana-yugalaṃ te 'ruṇatoaṃ rudatyā
mīna⁴⁵⁶-kṣobhāc cala-Kuvalaya⁴⁵⁷-śrī-tulām eṣyatīti.*

Toen begon haar moeder tot haar als volgt te spreken :

“Jij dwaze meid, zeg me nu eens waarom je nog steeds zo droevig bent voor hem?!
Die wreedaard heeft jou verlaten ! Je tranende oogjes zijn er rood van geworden.
Stop nu maar met huilen, meisje. Het trillen van je ogen zal dan opnieuw de pracht
van de blauwe waterlelies die wiegen door het spelen van de mīna-visjes, evenaren.

Vervolgens sprak deze [moeder] tot haar⁴⁵⁸, nadat ze haar bij zich had geroepen : “Dwaas
[meisje], vertel, waarom wordt er zoveel verdriet behouden voor hem, dewelke wreedaard jou
op die manier verliet ? Het trillende oogpaar van jou, jij die aan het wenen bent, zal - na te
hebben opgegeven de rode kleur - bereiken een gelijkenis met de pracht van de blauwe
waterlelies die trillen ingevolge het heen en weer bewegen van de mīna-visjes.

⁴⁵⁵ Hier volgen we KM. DM schrijft *dhāryante*.

⁴⁵⁶ De term verwijst o. a. naar de *Wallago*, de *Mystus* en de *Pangasius*. Het woord wijst op de gracieuze
beweging van deze visjes. (FF, pp. 180-1.)

⁴⁵⁷ Zie noot 115, vers 39.

⁴⁵⁸ Rājīmatī. (HC.)

अन्तस्तापान् मृदुभुजयुगं ते मृणालस्य दैन्यं
म्लानं चैतन्मिहिरकिरणक्लिष्टशोभस्य धत्ते ।
प्लुष्टः श्वासैर्विरहशिखिना सद्वितीयस्तवायं
यास्यत्यूरुः सरसकदलीस्तम्भगौरश्चलत्वम् ॥१०३॥

*antas-tāpān mṛdu-bhuja-yugaṃ te Mṛṇālasya⁴⁵⁹ dainyaṃ
mlānaṃ caitan mihira-kiraṇa-kliṣṭa-śobhasya dhatte ।
pluṣṭaḥ śvāsair⁴⁶⁰ viraha-śikhinā sa⁴⁶¹ dvitīyas tavāyaṃ
yāsyaty ūruḥ sarasa-Kadali⁴⁶²-stambha-gauras̄ calatvam.*

Meisje toch, je zachte borsten zijn van hun schoonheid beroofd en trillen doordat je door je innerlijke kwelling naar adem snakt. Je rechterdij die elegant was als de stam van een weegbree, heeft nu, verschroeid door het vuur van de scheiding, een rode tint. Hij lijkt op een lotusstengel die door de zonnestrallen van z'n schoonheid is beroofd en trilt door het hevig kloppen van het bloed.

Dat zachte borstenpaar van jou dat voorzien is van een afwezigheid van schoonheid, zal door het snakken naar adem ingevolge de pijn vanbinnen gaan naar een toestand van trillen. Die rechterdij⁴⁶³ van jou die roodachtig is als de stam van een elegante weegbree, draagt - verbrand door het vuur van de scheiding - de ellendige toestand van een lotusstengel die voorzien is van een luister die is aangetast door de stralen van de zon [en] zal onder begeleiding van het hevig kloppen van het bloed gaan naar een toestand van trillen.

⁴⁵⁹ De *Esculent tubular* (McD, p. 234a.). Het zachte lichaam van een vrouw wordt vergeleken met de stengel van een lotus. Lotusvezels werden door vrouwen gedragen als kransen tussen hun borsten (FF, p. 59.).

⁴⁶⁰ We beschouwen *śvāsair* als een *śleṣa*. Het betekent namelijk zowel 'het hevig kloppen van het bloed', als 'het snakken naar adem, hijgen'.

⁴⁶¹ Hier is dit gelijk aan *saha* + instrumentalis. (HC / MW, p. 1111b.)

⁴⁶² De *Musa sapientum*. De dij van een mooie vrouw wordt er vaak mee vergeleken (FF, p. 45.). Zijn zachte stam is een symbool voor broosheid (MW, p. 248a.).

⁴⁶³ Er staat letterlijk 'tweede dij'. Rekening houdend met noot 80, vers 29, menen we dat het hier om haar rechterdij gaat.

वत्से शोकं त्यज सृज पुनः खच्छतां मृष्टवाणीं
यच्छस्वैनं प्रयतमनसानुग्रहं मे कुरुष्व ।
भर्तुर्भूयो न भवति रहः संगतायास्तथा ते
सद्यः कण्ठच्युतभुजलताग्रन्थि गाढोपगूढम् ॥१०४ ॥

*vatse śokaṃ tyaja sṛja punaḥ khacchatāṃ mṛṣṭa-vāṇīṃ
yacchasvainam prayata-manasānugrahaṃ me kuruṣva ।⁴⁶⁴
bhartur bhūyo na bhavati rahaḥ-saṃgatāyās tathā te
sadyaḥ kaṇṭha-cyuta-bhujalatā-granṭhi gāḍhopagūḍham.*

M'n lief kind, laat je verdriet los. Uit opnieuw heldere, doordachte woorden.
Gehoorzaam en plezier mij met een plichtsbewuste geest. Zo zal het je geen tweede
keer overkomen dat je intiem bent met je echtgenoot en dat hij plots
twijfelt en z'n ranke armen van je nek laat glijden ! ”

Mijn lief kind, geef je verdriet op, uit opnieuw doordachte woorden die helder zijn.
Gehoorzaam en doe mij aldus een plezier met een plichtsbewuste geest. Zo wordt de stevige
omhelzing van jou - jij die gekenmerkt wordt door een intimiteit in de afzondering met [je]
echtgenoot - niet opnieuw plots gekenmerkt door twijfel [en dus] door het feit dat [zijn] ranke
armen afgevallen zijn van jouw nek. ”⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ We volgen KM, voor wat de eerste twee pāda's betreft.

⁴⁶⁵ Dit is het einde van de woorden van de moeder die de vriendin van Rājīmatī vanaf vers 102 citeert.

आरोप्यांके मधुरवचसाश्वासितेत्थं जनन्या
तत्याजाधिं क्षणमपि न या त्वद्वियोगात्कृशांगी ।
संप्रत्येषा विसृजति तनुं कोमलाङ्गी यथा नो
वक्तुम् धीरस्तनितवचनैर्मानिनीं प्रक्रमेथाः ॥१०५ ॥

*āropyānke madhura-vacasāśvāsitetthaṃ jananyā
tatyājādhiṃ kṣaṇam api na yā tvad-viyogāt kṛśāṅgī ।
sampraty eṣā visrjati tanuṃ komalāṅgī yathā no
vaktum dhīra-stanita-vacanair māninīṃ prakramethāḥ.*⁴⁶⁶

Haar lichaam is zo mager sinds ze van jou gescheiden is. Ook al nam haar moeder haar bij zich en troostte ze haar met zoete woordjes, toch heeft zij zelfs geen ogenblik haar zielestrijd gestaakt. Nu verwaarloost ze zelfs haar lichaam dat vroeger zo zacht was. Misschien zou jij kunnen beginnen te spreken tot onze droevige vriendin met woorden die zachtaardig klinken.

⁴⁶⁷Dewelke [vrouw] die voorzien is van een mager lichaam ingevolge het gescheiden zijn van jou en die na door haar moeder op de schoot te zijn geplaatst, met een lief woord aldus was getroost - heeft zelfs niet gedurende één ogenblik de zielestrijd opgegeven. Zo geeft deze [vrouw], die voorzien was van een zacht lichaam, nu [haar] lichaam op. Jij zou kunnen beginnen te spreken tot [deze] droevige [vriendin] van ons met woorden die zachtaardig klinken.

⁴⁶⁶ We volgen KM, voor wat de laatste twee pāda's betreft.

⁴⁶⁷ De vriendin van Rājīmatī zet opnieuw zelf het verhaal verder. (Vergelijk vers 89 en vers 119.)

मातुः शिक्षाशतमलमवज्ञाय दुःखं सखीनाम्
अन्तश्चित्तेष्वजनयदियं पाणिपंकेरुहाणि ।
हस्ताभ्यां प्राक् सपदि रुदती रुन्धती कोमलाभ्यां
मन्द्रस्निग्धैर्ध्वनिभिरबलावेणिमोक्षोत्सुकानि ॥१०६ ॥

*mātuḥ śikṣā-śata-malam avajñāya duḥkhaṃ sakhīnām
antaś cittaṣv ajanayad iyaṃ pāṇi-Paṅkeruhāṇi⁴⁶⁸ ।
hastābhyāṃ prāk sapadi rudatī rundhatī komalābhyāṃ
mandra-sniḡdhair dhvanibhir abalā-veṇi-mokṣotsukāni.*

Zij verachtte niet alleen de honderden onzuivere raadgevingen van haar moeder, maar deed ook pijn ontstaan in de harten van haar vriendinnen door hen te verhinderen om met hun zachte lotushanden haar vlecht vroeger los te maken, terwijl ze met diepe, maar toch zachte geluidjes bleef wenen.

Deze [vrouw] die - na te hebben veracht de onzuiverheid van de honderden raadgevingen van haar moeder - verhinderend was de lotushanden⁴⁶⁹ van [haar] vriendinnen, die voorzien waren van het verlangen naar het vroeger losmaken van de haarvlecht⁴⁷⁰ van de jonge vrouw met hun beide tedere handen en die op hetzelfde ogenblik aan het huilen was onder begeleiding van diepe, [maar toch] zachte geluidjes, deed pijn ontstaan in de harten [van haar vriendinnen].

⁴⁶⁸ Letterlijk 'groeïend in de modder'. Het is een lotus. (MW, p. 574c.)

⁴⁶⁹ Naar analogie met *mukha-kamala*, 'lotusgezicht' (MW, p. 819c.), vertalen we hier 'hand' (*pāṇi*) + 'lotus' (*Paṅkeruha*) als lotushand.

⁴⁷⁰ Vergelijk noot 347, vers 95.

वृद्धः साध्व्या सुभग तव यः प्रेशितोऽभूत्प्रवृत्तिं
 ज्ञातुं तस्मात्कुशलिनमियं रैवताद्रौ द्विजातेः ।
 त्वामाकर्ण्योच्छ्वसितहृदयासीत्क्षणं सुन्दरीणां
 कान्तोदन्तः सुहृदुपगतः संगमात् किञ्चिदूनः ॥१०७॥

*vṛddhaḥ sādhyā Subhaga tava yaḥ preṣito ' bhūt pravṛttiṃ
 jñātuṃ tasmāt kuśalinam iyaṃ Raivatādrau⁴⁷¹ dvijāteḥ ।
 tvām ākarṇyocchvasita-hṛdayāsīt kṣaṇaṃ sundarīṇāṃ
 kāntodantaḥ suhṛd-upagataḥ saṅgamāt kiṃcid ūnaḥ.*

Gezegende, die brahmaan werd dus door die trouwe, deugdzame vrouw gestuurd om jouw activiteiten te leren kennen. Toen zij van deze oude, wijze man had vernomen dat jij gezond en wel bent op de Raivata-berg, herleefde haar hart eindelijk voor een tijdje. Voor de mooie vrouwen is het nieuws van hun geliefde, gebracht door een vriend, nu eenmaal bijna net zo goed als een ontmoeting.

O, Gezegende ! Deze [vrouw] was, na van die brahmaan - dewelke wijze oude man⁴⁷² door [deze] trouwe, deugdzame vrouw⁴⁷³ was gestuurd om te [leren] kennen de bedrijvigheid van jou - te hebben vernomen dat jij gezond en wel⁴⁷⁴ bent op de Raivata-berg⁴⁷⁵, gedurende een ogenblik voorzien van een oplevend hart. Voor de mooie vrouwen⁴⁷⁶ [immers] is het nieuws van [hun] geliefde gebracht door een vriend een beetje minder dan een ontmoeting.

⁴⁷¹ Hier volgen we KM. DM schrijft *Revatādrau*.

⁴⁷² *Vṛddhaḥ*.

⁴⁷³ *Sādhyā*.

⁴⁷⁴ *Kuśalin*.

⁴⁷⁵ De Raivata is hetzelfde als Raivatāka, de berg gelegen bij Kuśasthalī, de hoofdstad van het land Ānarta (MW, p. 888b.). Het HC verwijst terug naar de Rāmagiri-berg (Zie noot 2, vers 1.).

⁴⁷⁶ *Sundarīṇāṃ*.

इत्थं कृच्छ्रे विधुरवपुषो वासरान् वर्षतुल्यांस्
तस्याः सख्या जनकसदने त्वद्वियोगान्नयन्त्याः ।
अन्तश्चित्ते त्वयि सुखलवः स प्रपेदे प्रवेशं
संकल्पैस्तैर्विंशति विधिना वैरिणा रुद्धमार्गः ॥१०८ ॥

*itthaṃ kṛcchre vidhura-vapuṣo vāsarān varṣa-tulyāṃs
tasyāḥ sakhyā janaka-sadane tvad-viyogān nayantyaḥ ।
antaś citte tvayi sukha-lavaḥ sa prapede praveśaṃ⁴⁷⁷
saṃkalpais tair viśati vidhinā vairiṇā ruddha-mārgaḥ.*

Zo had dus toch een fractie geluk een toegang gevonden naar het hart van onze vriendin, die de dagen doorbracht in het huis van haar ouders alsof het jaren waren doordat ze van jou gescheiden was en wiens lichaam er beroerd uitzag in de ellendige toestand. Helaas belemmert een vijandig lot haar vreugde. Doordat ze zo vastberaden is in haar intenties hoort zij niettemin klaarblijkelijk thuis bij jou.

Op die manier had deze fractie geluk een intrede gewonnen in het hart van deze vriendin - die de dagen aan het doorbrengen is in het huis van haar vader als waren het jaren ingevolge het gescheiden zijn van jou [en] die voorzien is van een lichaam dat beroerd is in de ellendige toestand - [maar] werd het gekenmerkt door een weg, versperd door een vijandig lot. Door deze vastberaden intenties behoort zij toe aan jou.

⁴⁷⁷ We volgen KM, voor wat de derde pāda betreft.

प्राप्यानुज्ञामथ पितुरियं त्वां सहास्माभिरस्मिन्
सम्प्रत्यद्रौ शरणमबला प्राणनाथं प्रपन्ना ।
अर्हस्येनाम् विषमविशिखाद्रक्षितुं त्वं हि कृच्छ्रे
पूर्वाभाष्यं सुलभविपदां प्राणिनामेतदेव ॥१०९॥

*prāpyānujñām atha pitur iyaṃ tvāṃ sahāsmābhir asmin
sampraty adrau śaraṇam abalā prāṇanāthaṃ prapannā ।
arhasy⁴⁷⁸ enām Viṣamaviśikhād⁴⁷⁹ rakṣituṃ tvaṃ hi kṛcchre
pūrvābhāṣyaṃ su-labha-vīpadāṃ prāṇinām etad eva ॥*

Nu heeft deze vrouw de toestemming gekregen van haar vader om samen met ons te komen naar de berg tot bij jou om bescherming. Jij bent haar echtgenoot. Acht het alstublieft niet beneden je waardigheid om haar te beschermen. Het is de god van de liefde die haar in een ellendige toestand leidde. Is dit niet een ongeluk dat de levende wezens zo gemakkelijk te beurt kan vallen ?!
Toe, beloof me nu dat je haar zal beschermen.

Nu is deze vrouw - na vervolgens de toestemming van haar vader te hebben gekregen - samen met ons op die berg genaderd tot jou, jij die [haar] echtgenoot bent, om bescherming. Jij, acht het niet beneden je waardigheid om deze [vrouw], die [zich] door de liefdesgod in een ellendige toestand [bevindt] en die gekenmerkt wordt door tegenspoed dat voor de levende wezens gemakkelijk te bekomen is, te beschermen. Dit precies is wat eerst moet worden beloofd.

⁴⁷⁸ Deze presensvorm in de tweede persoon singularis van het werkwoord *arh.*, gecombineerd met een infinitief wordt vaak gebruikt om een verzacht bevel uit te drukken. (MW, p. 93c.)

⁴⁷⁹ Letterlijk 'hij met de vijf pijlen'. Het is een naam voor Kāma (MW, p. 997a.)

धर्मज्ञस्त्वं यदि सहचरीमेकचित्तां च रक्तां
किं मामेवं विरहशिखिनोपेक्ष्यसे दह्यमानाम् ।
तत्स्वीकारात्कुरु मयि कृपां यादवाधीश बाला
त्वामुत्कण्ठाविरचितपदं मन्मुखेनेदमाह ॥११० ॥

*dharma-jñas tvaṃ yadi saha-carīm eka-cittāṃ ca raktāṃ
kiṃ mām evaṃ viraha-sikhinopekṣyase dahyamānām ।
tat-svīkārāt kuru mayi kṛpāṃ Yādavādhiśa bālā
tvām utkaṅṭhā-viracita-padaṃ man-mukhenedam āha ॥*

Heer van de Yādava's, toon mededogen ten opzichte van mij en aanvaard haar. Dit jonge meisje heeft uit verlangen naar jou poëzie geschreven en heeft me gevraagd jou deze mooi gemodelleerde woorden te citeren :

“Indien jij weet wat juist is, waarom laat je dan oogluikend toe dat ik, die je vrouw ben, die alleen denk aan jou en die slechts aan jou ben toegewijd, word verteerd door het vuur van de scheiding ?

O heer der afstammelingen van Yadu, maak ingevolge het aanvaarden van haar mededogen tegenover mij. Het jonge meisje heeft deze poëzie, van dewelke de woorden gemodelleerd zijn⁴⁸⁰ ingevolge het verlangen [naar jou], tot jou gezegd door middel van mijn gelaat :⁴⁸¹ “Indien jij weet wat juist is, waarom laat je dan oogluikend toe⁴⁸² dat ik - die je vrouw ben, die alleen denk [aan jou] en die [aan jou] ben toegewijd - word verteerd door het vuur van de scheiding ?

⁴⁸⁰ *Viracitapadam.*

⁴⁸¹ Hier begint Rājīmatī 's vriendin haar te citeren.

⁴⁸² *Kim upekṣyase.*

दुर्लघ्यत्वं शिखरिणि पयोधौ च गाम्भीर्यमुर्व्या
स्थैर्यं तेजः शिखिनि मदने रूपसौन्दर्यलक्ष्मीम् ।
बुद्धिं क्षान्तिं नृवर कलयामीति वृन्दं गुणानां
हन्तैकस्थं क्वचिदपि न ते भीरुसादृश्यमस्ति ॥१११॥

*durlaṅghyatvaṃ śikhariṇi payodhau ca gāmbhīryam urvyāṃ
sthairyam tejaḥ Śikhini⁴⁸³ Madane⁴⁸⁴ rūpa-saundarya-lakṣmīm ।
buddhiṃ⁴⁸⁵ kṣāntiṃ nṛvara kalayāmīti⁴⁸⁶ vṛndaṃ guṇānāṃ
hantaika-sthaṃ kvacidapi na te bhīru-sādrśyam asti.*

Koning, in de berg herken ik de toestand van het moeilijk over te steken zijn, in de oceaan de diepte, in de aarde de stabiliteit, in de god van het vuur de gloed en in de god van de liefde de pracht en schoonheid van vorm. Helaas, niet ergens is er een hoeveelheid van kwaliteiten, intelligentie en geduld die op één plaats is gebundeld en dus ook maar een beetje lijkt op jou.

O, koning, ik herken in de berg de toestand van het moeilijk over te steken zijn, in de oceaan de diepte, in de aarde de stabiliteit, in de god van het vuur de gloed en in de god van de liefde de pracht en schoonheid van vorm. Ah, niet ergens is er een hoeveelheid van kwaliteiten, intelligentie en geduld samengevoegd, die voorzien is van een bescheiden gelijke van jou.

⁴⁸³ *Śikhin* is een naam voor Agni of de god van het vuur. (MW, p. 1071a.)

⁴⁸⁴ Passie, gepersonifieerd als een godheid. (MW, p. 778b.)

⁴⁸⁵ Hier volgen we KM. DM schrijft *buddhe*.

⁴⁸⁶ *Iti* wordt hier gebruikt om een opsomming af te sluiten. (McD, p. 45b.)

एतानीत्थं विधुरमनसोऽस्वीकृतायास्त्वया मे
दुःखार्तायाः क्षितिभृति दिनानीश कल्पोपमानि ।
आसन्नस्मिन्मदनदहनोद्दीपनानि प्रकामं
दिवसंसक्तप्रविरलघनव्यस्तसूर्यातपानि ॥११२॥

*etānīttthaṃ vidhura-manaso 'svī-kṛtāyās tvayā me
duḥkhārtāyāḥ kṣitibhṛti dinānīśa kalpopamāni ।
āsann asmin madana-dahanoddīpanāni prakāmaṃ
dik-saṃsakta⁴⁸⁷-pravirala⁴⁸⁸-ghana-vyasta-sūryātapāni ॥*

Op die berg verdreven enkele dikke wolken de zonnestralen. Ze leken de hemelrichtingen aan te raken. Op zo'n dagen ontvlamde het vuur van mijn passie. Heer, jij aanvaardde me niet. M'n hart was eenzaam. Ik werd door lijden gepijnigd. Is het dan echt vreemd dat ik de dagen die ik op die berg doorbracht ervaren heb alsof het kalpa's waren ?

O heer, op die manier waren deze dagen - die voorzien zijn van de stralen van de zon die verdreven zijn door enkele dikke wolken, die de hemelrichtingen aanraken en die ontvlammen het vuur van de passie - op die berg voor mij, ik die niet werd aanvaard door jou, die voorzien ben van een eenzaam hart en die gekweld wordt door lijden, inderdaad voorzien van een gelijkenis met een *kalpa*⁴⁸⁹.

⁴⁸⁷ We beschouwen dit verbaal-adjectief van *sañj*. als een *śleṣa*. Het betekent namelijk zowel 'dik, dicht', als 'aanrakend'.

⁴⁸⁸ Hier volgen we KM. DM schrijft *pravirasa*.

⁴⁸⁹ Dit is een fabelachtige tijdsperiode, die een dag en een nacht van Brahmā of duizend *yuga*'s, omvat. Dit zou een periode zijn van 4 320 000 000 menselijke jaren. (MW, p. 262c.)

रात्रौ निद्रां कथमपि चिरात् प्राप्य यावद्भवन्तं
लब्ध्वा स्वप्ने प्रणयवचनैः किञ्चिदिच्छामि वक्तुम् ।
तावत्तस्या भवति दुरितैः प्राकृतैर्मे विरामः
कूरस्तस्मिन्नपि न सहते संगमं नौ कृतान्तः ॥११३॥

*rātrau nidrām katham api cirāt prāpya yāvad bhavantaṃ
labdhvā svapne prañaya-vacanaiḥ kiñcid icchāmi vaktum ।
tāvāt tasyā bhavati dūritaiḥ prakṛtair me virāmaḥ
krūras tasminn api na sahate saṅgamaṃ nau kṛtāntaḥ ॥*

En de nachten ? Wel, 's nachts kon ik de slaap bijzonder moeilijk vatten. Maar toen ik na een hele tijd eindelijk toch in slaap gevallen was, ontmoette ik jou wel in m'n dromen. Helaas, het gevolg van de zonden die ik vroeger heb begaan is dat ik telkens opnieuw precies op het moment dat ik je iets wou zeggen met liefdevolle woorden, wakker werd. Het wrede lot verdraagt echt geen vereniging van ons beiden, zelfs niet in een droom.

Van zodra ik - na in de nacht met moeite [en] na lange tijd slaap te hebben bereikt en na U edele in een droom te hebben ontmoet - verlang om iets te zeggen met woorden van liefde, op dat moment is er een einde van deze [slaap] door de zonden van mij, die vroeger zijn gedaan. Het wrede lot verdraagt niet een vereniging van ons beiden, zelfs niet in deze [droom].

मन्नाथेन ध्रुवमवजितो रूपलक्ष्म्या तपोभिस्
तद्वैरान्मामिषुभिरबलां हन्त्यशक्तो मनोभूः ।
दृग्भ्यां तप्तेष्विति मम निशि स्रस्तरे चिन्तयन्त्या
मुक्तास्थूलास्तरुकिसलयेष्वश्रुलेशाः पतन्ति ॥११४ ॥

*man-nāthēna⁴⁹⁰ dhruvam avajito rūpa-lakṣmyā tapobhis
tad-vairān mām iṣubhir abalāṃ hantya aśakto Manobhūḥ⁴⁹¹ /
dṛgbhyāṃ taptēṣv iti mama niśi srastare cintayantya
muktā-sthūlās taru-kisalayeṣv aśru-leśāḥ patanti ॥*

Hoewel hij geenszins opgewassen is tegen mijn heer die hem door ascetische praktijken in luister en schoonheid heeft overwonnen, treft Kāma mij met z'n pijlen en ik was al zo zwak door m'n vijandschap ten opzichte van hem. Traandruppels, groot als parels, stromen 's nacht uit m'n ogen terwijl ik op m'n bed, als op een bed van gloeiende boomtakken, aan het piekeren ben.

Kāma, die zeker niet opgewassen is tegen mijn heer en [door hem] is overwonnen met ascetische praktijken, luister en schoonheid, treft mij - ik die zwak ben ingevolge de vijandschap ten opzichte van hem - aldus met zijn pijlen. Druppels tranen, groot als parels, vallen uit de beide ogen van mij, ik die tijdens de nacht op het bed aan het nadenken ben als op [een bed van] gloeiende boomtakken.

⁴⁹⁰ Śak. wordt hier in de betekenis van 'opgewassen zijn tegen' geconstrueerd met de instrumentalis. (McD, p. 305b.)

⁴⁹¹ Letterlijk 'hij die wordt geboren in de geest'. Het is een naam voor de liefdesgod. (MW, p. 785b.)

अस्मिन्नेते शिखरिणि मया यादवेशान्तिकात्ते
जीमूताम्भःकणचयमुचः सञ्चरन्तः पुरस्तात् ।
संसेव्यन्ते विषमविशिखोत्तप्तया नीपवाताः
पूर्वं स्पृष्टं यदि किल भवेदंगमेभिस्तवेति ॥११५ ॥

*asminn ete śikhariṇi mayā Yādaveśāntikāt te
jīmūtāmbhaḥ-kaṇa-caya-mucaḥ sañcarantaḥ purastāt ।
saṁsevyante Viṣamaviśikhottaptayā nīpavātāḥ⁴⁹²
pūrvam sprṣṭam yadi kila bhaved aṅgam ebhis taveti ॥*

Van op die berg waaien er zoetgeurende winden weg van jou. Onderweg bevrijden ze massa's waterdruppels uit de wolken. Heer van de Yādava's, ik word zo gekweld door Kāma dat ik zelfs hen begin te strelen met de gedachte dat zij misschien jouw lichaam hebben aangeraakt.

O heer der Yādava's, deze zoetgeurende winden, die bevrijden een massa druppels water uit de wolken [en] die vanuit de nabijheid van jou op die berg verder aan het bewegen zijn, worden voorwaar gestreeld door mij - ik die gepijnigd word door Kāma⁴⁹³ - met de gedachte: "...indien jouw lichaam voorheen zou zijn aangeraakt door deze [winden]..."

⁴⁹² Aangezien Nīpa (zie noot 7, vers 3.) hetzelfde is als Kadamba (FF, p. 62.) en ook *vāta* 'wind' betekent, kunnen we *nīpa-vāta* gelijkstellen aan *kadamba-nīla*, wat 'een zoetgeurend briesje' betekent. (MW, p. 247c.)

⁴⁹³ Zie noot 391, vers 109.

संचिन्त्यैवं हृदि मयि दयां धारयन् तत्प्रसीद
स्वामिन्निर्वापय वपुरिदं स्वांगसङ्गामृतेन ।
यत्सन्तप्यानिशमतितरां प्राणलावण्यशेषं
गाढोष्माभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः ॥११६॥

*saṃcintyaivaṃ hṛdi mayi dayāṃ dhārayan tat prasīda
svāmin nirvāpaya vapur idaṃ svāṅga-saṅgāmṛtena ।
yat santapyāniśam atitarāṃ prāṇa-lāvaṇya-śeṣaṃ
gāḍhoṣmābhiḥ kṛtam aśaraṇaṃ tvad-viyoga-vyathābhiḥ.*

Het gescheiden zijn van jou is een foltering die uitermate brandt. Sinds jij er niet meer bent, is m'n lichaam onbeschermd. De vroegere schoonheid en levensadem is door het ononderbroken en buitengewoon lijden verdwenen. Heer, overweeg dit alles eens. Wees mij alstublieft goedgunstig. Heb medelijden met me en besprenkel mijn lichaam met de nectar die een aanraking met jouw eigen lichaam is...

O heer, daarom, na [dit alles] aldus in [uw] geest te hebben overwogen, wees dan, terwijl je medelijden hebt, goedgunstig ten opzichte van mij en besprenkel dat lichaam - dat onbeschermd werd gemaakt door de folteringen, gekenmerkt door een intense hitte, van het gescheiden zijn van jou en hetwelk, na ononderbroken [en] buitengewoon te hebben geleden gekenmerkt wordt door een vernietiging van de schoonheid en levensadem - met de nectar, die is een aanraking met het eigen lichaam ...

दुःखं येनानवधि बुभुजे त्वद्वियोगादिदानीं
संयोगात्तेऽनुभवतु सुखं तद्वपुर्मे चिराय ।
यस्माज्जन्मान्तरविरचितैः कर्मभिः प्राणभाजां
नीचैर्गच्छत्युपरि च दशा चक्रेनेमिक्रमेण ॥११७ ॥

*duḥkhaṃ yenānavadhi bubhuje tvad-viyogād idānīm
saṃyogāt te⁴⁹⁴ 'nubhavatu sukhaṃ tad vapur me cirāya ।
yasmāj janmāntara-viracitaiḥ karmabhiḥ prāṇabhājāṃ
nīcair gacchaty upari ca daśā cakra-nemi-krameṇa ॥*

...waardoor dat lichaam van me, dat nu genoeg grenzeloze pijn geleden heeft door het gescheiden zijn van jou, eindelijk eens voor lange tijd geluk zou kunnen ervaren dankzij het verenigd zijn met jou. De omstandigheden van de levende wezens bewegen waarlijk op- en neerwaarts zoals de velgen van een wiel, door de daden gesteld in vroegere existenties.

... waardoor dat lichaam van mij - dat grenzeloos lijden heeft ervaren ingevolge het gescheiden zijn van jou - nu voor lange tijd geluk ervaar ingevolge de vereniging met jou. Immers, de toestand van de levende wezens beweegt door de daden gesteld in vroegere existenties opwaarts en neerwaarts op de wijze van de velgen van een wiel.

⁴⁹⁴ *Samgama* wordt hier met de genitief geconstrueerd. (McD, p. 328b.)

प्रावृट् प्रान्तं प्रियतम गता दुर्दशा दुःखदेव
प्रायोऽन्योन्यै रतिकरमितः सांप्रतं संगमाय ।
भोगानेकोत्सवमुखसुखानिच्छया मन्दिरे स्वे
निर्वेक्ष्यावः परिणतशरच्चन्द्रिकासु क्षपासु ॥११८ ॥

*prāvṛṭṣṭ⁴⁹⁵ prāntaṃ priyatama gatā durdaśā Duḥkha-deva
prāyo 'nyonyai⁴⁹⁶ ratikaram itaḥ sāmprataṃ saṃgamāya⁴⁹⁷
bhogān ekotsava-mukha-sukhān icchayā mandire sve
nirvekṣyāvah pariṇata-śaraś-candrikāsu kṣapāsu ॥*

Allerliefste, het regenseizoen is verstreken ! God van het Lijden, de ellendige toestand is voorbij ! Dit einde veroorzaakt overvloedig vreugde doordat het onze hereniging aankondigt. Vanaf nu zullen wij tweeën tijdens de nachten waarin het licht van de volle herfstmaan is te zien, in ons eigen huis naar believen genieten van de genoeglijke geneugten die een aanleiding zijn voor een feest. ”

O allerliefste, het regenseizoen is voorbij, God van het Lijden, de ellendige toestand is voorbij. [Dit] einde is overvloedig vreugde veroorzakend met het oog op een vereniging met elkaar. Daarom zullen wij beiden thans tijdens de nachten die voorzien zijn van het volle maanlicht van de herfst, naar wens in de eigen woonst genieten van de geneugten die aangenaam zijn en die een reden zijn voor een feest. ”⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ Zie noot 30, vers 8.

⁴⁹⁶ *Samgama* wordt hier met de instrumentalis geconstrueerd. (McD, p. 328b.)

⁴⁹⁷ We volgen KM, voor wat de eerste twee pāda's betreft.

⁴⁹⁸ Zie noot 266, vers 77.

⁴⁹⁹ De boodschap van Rājīmatī die door haar vriendin aan Nemi wordt geciteerd vanaf vers 110, wordt beëindigd.

इत्येतस्याः सफलय चिरात् वाक्यमासाद्य सद्यः
स्वं वेश्मैनां नय नवरसैः स्वस्थचित्तां कुरुष्व ।
तल्पे प्राक् त्वां निशि वदति या स्मेक्षमाणेव मोहाद्
दृष्टः स्वप्ने कितव रमयन् कामपि त्वं मयेति ॥११९॥

*ity etasyāḥ saphalaya cirāt vākyaṃ āsādya sadyaḥ
svaṃ veśmaināṃ naya nava-rasaiḥ⁵⁰⁰ svastha-cittāṃ kuruṣva ।
talpe prāk tvāṃ niśi vadati yā smekṣamāṇeva mohād
dṛṣṭaḥ svapne kitava ramayan kām api tvāṃ mayeti ॥*

Vervul het verzoek van deze vrouw. Wanneer je haar na zo'n lange tijd hebt teruggezien, leid haar dan meteen naar jullie eigen huis. Voorheen zag zij 's nachts in haar bed door haar verblinding jou als het ware in haar dromen en sprak : "Jij schurk, ik heb je wel gezien hoor, terwijl jij je aan het amuseren was met de één of andere vrouw ! ". Maak haar geest opnieuw gezond door middel van nieuwe bekoringen.

⁵⁰¹Maak aldus het woord van deze [vrouw] vruchten dragend. Na [haar] na [zo'n] lange tijd te hebben ontmoet, leid haar [dan] meteen naar het eigen huis. Maak haar - zij die voorheen in bed in de nacht ingevolge verdwazing jou als het ware zag in een droom en aldus sprak : "Jij, o schurk, bent gezien door mij, terwijl jij je aan het amuseren was met de één of andere [vrouw.]" - [opnieuw] voorzien van een gezonde geest door middel van nieuwe bekoringen.

⁵⁰⁰ Hier volgen we KM. DM schrijft *nava-rata-rasaiḥ*.

⁵⁰¹ De vriendin van Rājīmatī zet hier opnieuw zelf het verhaal verder. (Vergelijk noot 379, vers 105.)

त्वत्संयोगाकुलितहृदयोत्कण्ठया राजपुत्री
त्वामेषा चा त्वरयति चिरात् स्नेहपूर्णा प्रयातुम् ।
प्रायेणैताः प्रियजनमनोवृत्तयोऽप्राप्तिभावाद्
इष्टे वस्तुन्युपचितरसाः प्रेमराशीभवन्ति ॥१२० ॥

*tvat-samyogākulita⁵⁰²- hṛdayotkaṅṭhayā rāja-putrī
tvām eṣā ca⁵⁰³ tvarayati cirāt sneha-pūrnā prayātum ।
prāyenaītaḥ priyajana-manovṛttayo 'prāpti-bhāvād
iṣṭe vastuny upacita-rasāḥ prema-rāśī-bhavanti ॥*

Haar onthutste hart is vol verlangen naar een vereniging met jou. Vervuld van genegenheid, verzoekt die prinses jou dringend om na zo'n lange tijd naar de gewenste plaats te gaan. Meestal worden vrouwen die fantaseren over hun geliefde omdat die niet bereikbaar is, doordat hun verlangens zo alleen maar toenemen, stapelverliefd.

Deze koningsdochter die vervuld is van genegenheid en vol verlangen is in [haar] onthutste hart naar een vereniging met jou, verzoekt jou dringend om na [zo'n] lange tijd te gaan in de gevraagde plaats⁵⁰⁴. Deze [vrouwen] die gekenmerkt zijn door een fantasie over [hun] geliefden ingevolge de toestand van het niet bereiken [en] die voorzien zijn van toegenomen verlangens, worden over het algemeen een stapel van liefde.

⁵⁰² Hier volgen we KM. DM schrijft *tvatsamyogādākulita*.

⁵⁰³ Hier volgen we KM. DM schrijft *eṣāvāṃ*.

⁵⁰⁴ Dit is hun eigen huis. Ze vraagt hem naar huis te komen.

तस्माद्बालां स्मरशरचयैर्दुःसहैर्जर्जराङ्गीं
सम्भाव्यैनां नय निजगृहान् सत्वरं यादवेन्द्र ।
प्रीत्या चास्या मधुरवचनाश्वासनाभिः कृपार्द्रः
प्रातः कुन्दप्रसवशिथिलं जीवितं धारयेथाः ॥१२१॥

*tasmād bālāṃ Smara⁵⁰⁵-śara-cayair duḥsahair jarjarāṅgīṃ
sambhāvyaīnāṃ naya nija-gṛhān satvaram Yādavendra ।
prītyā cāsyā madhura-vacanāśvāsanābhiḥ kṛpārdraḥ
prātaḥ Kunda⁵⁰⁶-prasava-sīthilam jīvitam dhārayethāḥ ॥*

Leider van de Yādava's, leid deze jonge vrouw daarom onmiddellijk naar jullie eigen huis. Haar lichaam is gebroken door de ondraaglijke pijlenregen van Kāma. Haar leven is broos als een bloesem van de Kunda-jasmijn bij dageraad. Jij hebt een warm hart. Jij bent medevoelend. Met genegenheid en troost door zoete woorden zou jij haar het leven kunnen terugschenken.

O leider van de Yādava's, daarom, na [dit alles] te hebben overwogen, leid [dan] onmiddellijk deze jonge vrouw - die voorzien is van een lichaam dat gebroken is door de ondraaglijke massa's pijlen van Kāma - naar de eigen woonst. Jij, die warm[hartig] en medelijdend bent, zou door middel van genegenheid en troost met lieflijke woorden kunnen terugschenken het leven van haar dat broos is als de bloesem van een Kunda-jasmijn bij dageraad.

⁵⁰⁵ Letterlijk 'herinnering' of 'seksuele liefde'. Het is een naam voor Kāmadeva of de god van de liefde. (MW, p. 1272a.)

⁵⁰⁶ Zie noot 270, vers 78.

त्वामर्थेऽस्याः किमिति नितरां प्रार्थये नाथ भूयो
यस्मादीदृग्जगति महतां लक्षणं सुप्रसिद्धम् ।
स्नेहादेते न खलु मुखरा याचिताः सम्भवन्ति
प्रत्युक्तं हि प्रणयिषु सतामीप्सितार्थक्रियैव ॥१२२॥

*tvām arthe 'syāḥ kimiti nitarāṃ prārthaye nātha bhūyo
yasmād idṛg jagati mahatāṃ lakṣaṇaṃ suprasiddham ।
snehād ete na khalu mukharā yācitāḥ sambhavanti
pratyuktaṃ hi praṇayiṣu satām īpsitārtha-kriyāiva ॥*

Heer, ik weet dat ik je blijf met aandrang smeken uit naam van deze vrouw, maar het is nu eenmaal overal ter wereld bekend dat het de kwaliteit is van de groten om uit minzaamheid helemaal niet praatzaam te zijn wanneer men hen iets verzoekt, maar dat precies de uitvoering van de gewenste zaak het antwoord is van de goeden ten opzichte van hun smekelingen.

O heer, waarom verzoek ik jou opnieuw uitdrukkelijk uit naam van deze [vrouw] ? Omdat de kwaliteit van de groten in de wereld zo bekend is. Dezen zijn immers ingevolge minzaamheid helemaal niet praatzaam [wanneer] ze worden verzocht. Precies de uitvoering van de gewenste zaak is het antwoord van de goeden ten opzichte van [hun] smekelingen.

गत्वा शीघ्रं स्वपुरमतुलं प्राप्य राज्यं त्रिलोक्यां
कीर्तिं शुभ्रां वितनु सुहृदां पूरयाशां च पित्रोः ।
राजीमत्या सह नवघनस्येव वर्षासु भूयो
मा भूदेवं क्षणमपि च ते विद्युता विप्रयोगः ॥१२३॥

*gatvā śīghraṃ sva-puram atulaṃ prāpya rājyaṃ tri-lokyāṃ
kīrtiṃ śubhrāṃ vitanu suhr̥dāṃ pūrayāśāṃ ca pitroḥ ।
Rājīmatyā saha nava-ghanasyeva varṣāsu⁵⁰⁷ bhūyo
mā bhūd evaṃ kṣaṇam api ca te vidyutā viprayogaḥ ॥*

Ga snel naar je eigen stad, neem het weergaloze koningschap op je, verspreid de smetteloze faam in de drie werelden en vervul zo de wens van je ouders en vrienden. Wees niet opnieuw gescheiden van Rājīmatī, zelfs niet voor één ogenblik, zoals ook een jonge wolk niet mag worden gescheiden van de bliksem in het regenseizoen. ”

Na snel naar de eigen stad te zijn gegaan en na het weergaloze koningschap te hebben verworven, verspreid dan de smetteloze faam in de drie werelden⁵⁰⁸ en vervul de wens van [je] ouders en vrienden. Aldus weze er niet opnieuw een scheiding van jou met Rājīmatī, zelfs niet voor één ogenblik, zoals er ook [niet een scheiding weze] van een jonge wolk met de bliksem in het regenseizoen. ”⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ *Varṣā*, ‘regen’, is vooral in het pluralis een naam voor het regenseizoen. (MW, p. 927b.)

⁵⁰⁸ Dit is de hemel, de lucht of lagere sferen en de aarde. (McD, p. 113c.)

⁵⁰⁹ Hier worden de woorden van de vriendin van Rājīmatī beëindigd.

तत्सख्योक्ते वचसि सदयस्तां सतीमेकचित्तां
सम्बोधेशः सभवविरतो रम्यधर्मोपदेशैः ।
चक्रे योगान्निजसहचरीं मोक्षसौख्यासिहेतोः
केषां न स्यादभिमतफला प्रार्थना ह्युत्तमेषु ॥१२४ ॥

*tat-sakhyokte vacasi sadayas tāṃ satīm eka-cittāṃ
sambodhyeśaḥ sa-bhava-virato ramya-dharmopadeśaiḥ ।
cakre yogān nija-sahacarīṃ Mokṣa-saukhyāpti-hetoḥ
keṣāṃ na syād abhimata-phalā prārthanā hy uttameṣu ॥*

Als gevolg van zijn meditatie en yoga-oefeningen is die medevoelende heer door onderricht in de mooie dharma ontwaakt en heeft hij uit verlangen om de gelukzaligheid van de Verlossing te bereiken, de wereld opgegeven. Wanneer die woorden werden uitgesproken door haar vriendin, heeft hij deze trouwe, deugdzame vrouw tot eigen volgeling gemaakt. Welke smeekbede gericht tot de hoogsten wordt immers niet voorzien van het gewenste resultaat ?

Wanneer die woorden werden gesproken door de vriendin van haar, heeft de medelijdende heer, hij die ingevolge het motief van het bereiken van de gelukzaligheid van de Verlossing de wereld heeft opgegeven door middel van zijn meditatie na ingevolge de yoga te zijn ontwaakt door middel van onderricht in de mooie dharma, deze trouwe, deugdzame vrouw, gemaakt tot eigen volgeling. De smeekbede van welke [mensen] [die gericht is] tot de hoogsten is immers niet voorzien van het gewenste resultaat ?

श्रीमान् योगादचलशिखरे केवलज्ञानमस्मिन्
नेमिर्देवोरगनरगणैः स्तूयमानोऽधिगम्य ।
तामानन्दं शिवपुरि परित्याज्य संसारभाजां
भोगानिष्ठानभिमतसुखं भोजयामास शश्वत् ॥१२५ ॥

*śrīmān yogād acala-śikhare Kevala-jñānam⁵¹⁰ asmin
Nemir devoraga-nara-gaṇaiḥ stūyamāno 'dhigamya ।
tām ānandaṃ śiva-puri parityājya saṃsāra-bhājāṃ
bhogān iṣṭān abhimata-sukhaṃ bhojayām āsa śaśvat ॥*

De roemrijke Nemi heeft door zijn meditatie op die bergtop de Kevala-kennis verkregen. Massa's mensen, Nāga's en goden prijzen hem. Hij heeft deze vrouw de geliefde geneugten van de saṃsāra doen opgeven en ervaart nu het eeuwige, zuivere geluk en de verlangde vreugde in de heilzame stad.

Na op die top van de berg ingevolge de meditatie de Kevala-kennis te hebben bereikt, heeft de roemrijke Nemi die wordt geprezen door scharen van mensen, Nāga's⁵¹¹ en goden, na deze [vrouw] te hebben doen opgeven de geliefde genietingen die behoren tot de wereldlijke illusie, het eeuwige, zuivere geluk ervaren dat gepaard gaat met de verlangde vreugde in de heilzame stad.

⁵¹⁰ Dit is de hoogst mogelijke kennis volgens de jains. (MW, p. 310a.)

⁵¹¹ *Uraga's* of *Nāga's* zijn halfgoddelijke slangen die gewoonlijk worden voorgesteld met menselijke gelaten. (MW, p. 217b.)

सद्भूतार्थप्रवरकविना कालिदासेन काव्याद्
अन्त्यं पादं सुपदरचितान् मेघदूताद् गृहीत्वा ।
श्रीमन्नेमेश्वरितविशदं साङ्गणस्याङ्गजन्मा
चक्रे काव्यं बुधजनमनःप्रीतये विक्रमाख्यः ॥१२६ ॥

*sadbhūtārtha-pravara-kavinā Kālidāsenā kāvyād
antyaṃ pādaṃ su-pada-racitān Meghadūtād gṛhītva ।
śrīman-Nemeś carita-viśadaṃ Sāṅgaṇasyāṅgajanmā
cakre kāvyāṃ budha-jana-manah-prītaye Vikramākhyah ॥*

De zoon van Sāṅgaṇa, Vikrama genaamd, nam telkens de laatste pāda uit de poëtische “Wolkenbode”, die met schitterende verzen is geschreven door Kālidāsa, de meest uitmuntende dichter in de ware betekenis van het woord en heeft dan ter wille van de liefde in de harten van goden en mensen een gedicht geschreven dat prachtig is door de handelingen van de luisterrijke Nemi.

Na te hebben genomen de laatste pāda uit de dichterlijke Meghadūta, die met schitterende verzen is gemaakt door Kālidāsa, de meest uitmuntende dichter in de ware betekenis [van het woord], heeft de zoon⁵¹² van Sāṅgaṇa - die voorzien is van de naam Vikrama - ter wille van de liefde in de harten van mensen en goden, een gedicht gemaakt dat prachtig is door de handelingen van de luisterrijke Nemi.

⁵¹² *Janmā* is als nominatief mannelijk singularis een bahuvrihi bij een verzwegen [sa..., yah...]. Naar analogie met *aṅga-ja* (MW, p. 7c.) en *aṅga-jāta* (McD, p. 4a.), vertalen we *aṅga-janman* als ‘zoon’.

Index van de Sanskritwoorden

akarna, 9
akṣi, 38; 53; 99
akhaṇḍa, 23
akhila, 23; 69
agra, 19; 36; 49; 56; 62; 64; 99
agra-bhūmi, 86
agram, 34
aṅka, 22; 45; 69; 84; 105
aṅkaya., 36
aṅga, 5; 15; 18; 20; 22; 33; 37; 39; 105;
 115; 116
aṅga-janman, 126
aṅganā, 17; 73; 85; 94
aṅga-yaṣṭi, 89
aṅgī, 121
aṅgī + kṛ., 23
acala, 53; 125
acira, 100
acetana, 5
ajana, 11
ajasra, 46
añjana, 11; 50
aṭṭahāsa, 62
atitarām, 116
atidūra, 50
atula, 123
atyāditya, 47
atyugra, 35
adri, 4; 9; 16; 27; 48; 58; 59; 95; 107; 109
adhama, 6
adhas, 27; 32
adhas + kṛ., 39
adhiguṇa, 6
adhīna, 6; 8
adhīsa, 110
adhunā, 15
an-agma, 52
analpa, 43
an-avadya, 89
anavadhi, 117
an + i. , ud°, 91
animiṣa, 2; 50
anila, 83
aniśa, 116
anukūla, 79
anukṛti, 74
anugraha, 104
anujñā, 109
anunaya, 5
anupama, 19; 32; 33; 38
an-eka, 36
anta, 13
antar, 7; 8; 20; 27; 28; 29; 36; 53; 73; 74;
 86; 90; 99; 103; 106; 108
antarātman, 101
antah-pura, 22
antika, 115
antya, 126
andha, 75
anya, 70; 82; 85; 87; 90
Anya-puṣṭa, 76
anyonya, 118
apaṅga, 29
apanaya, 93
apara, 59
aprāpti, 120
abala, 114
abalā, 79; 106; 109
Abja, 25
abda, 8; 52
abhi, 75
abhikhyā, 87
abhijñā, 35
abhidhāna, 49; 51
abhinna, 11; 15
abhimukham, 42
abhirati, 64
abhirāma, 15; 55

abhyasūya, 43
abhra, 67
ama, 30
amara, 78
amala, 15; 71; 76; 79
amṛta, 116
ambara, 11; 84
ambā, 31
ambu-rāśi, 65
ambhas, 84; 115
Ambhoja, 9; 29; 83
ambhoda, 3
ari, 52
aruṇatva, 102
Arjuna, 24; 66
artha, 42; 60; 64; 122; 126
artha-pradāna, 57
artham, 26; 94
arthaya. , *pra*°, 78; 122
arthin, 41; 57; 70
arthe + genitief, 122
arth. , *sam*°, *abhi*°, 6
ardha, 45
arh., 109
alaka, 67
Alakā, 7
alam, 8; 68
alam + kr., 87
alasa, 29; 77
ali, 66
av., 6; 26
avakāśa, 98
avagamana, 72
avatamasa, 74
avani, 32; 80; 96
avalepa, 14
avaśeṣa, 34
avasthā, 101
a-vikala, 38
avikṛta, 67

aśaraṇa, 116
aśeṣa, 61
Aśoka, 82
aśman, 65
Aśrī, 91
aśru, 97
aśru-leśa, 114
as., 3; 8; 15; 20; 29; 36; 43; 55; 58; 60; 61;
 62; 63; 70; 89; 92; 97; 107; 111; 112;
 124
asakṛt, 45
asādhyā, 47
asita, 19; 40
Asurāri, 14
asthāna, 55
as. , *ni*°, 2; 63; 79
as. , *nis*°, 74
a-smera, 91
asra, 88
as. , *vi*°, 112
a-svī-kāra, 90
a-svī-kṛta, 112
ah., 110
ahan, 99
aṁśu, 49; 62; 73
aṁsa, 63

ā-karṇaya., 107
ākāśa, 10; 20; 51; 61
ākulaya., 120
ākhyā, 126
āgantū, 35
ācāra, 13
āji, 81
ātaṅka, 22
ātapa, 9; 112
ātāmra, 58
ātmajā, 1

ādyā, 30; 38; 42; 89
ādhi, 105
ānanda, 72; 125
ānandin, 60
āp., 122
āpaṇa, 51
āpāna, 76
āpti, 81; 124
āp., *pra*°, 17; 23; 35; 40; 64; 81; 82; 86;
 92; 109; 123
āp., *vi*°, 61
ābharāṇa, 69
ābhā, 9; 15; 25; 78; 82
ābhoga, 95
āmandra, 38
āmōda, 4; 46; 60
ārambha, 58; 81
ārohaṇa, 64
ārta, 112
ārṭi, 31; 57; 99
ārdra, 18; 80; 87; 101; 121
āla, 7; 16
āli, 4; 96
āliṅgita, 23
ālī, 88
āvalī, 20
āvāsa, 86
āvis, 10; 30
āsā, 7; 11; 123
āśu, 24
āsrama, 1
āsleṣa, 3
āsṵvāsanā, 121
ās., 21; 65
āsatti, 81
ās., *adhi*°, 69; 83; 86
āsāra, 4; 46
ās., *upa*°, 38
āsya, 25
āsṵvāda, 45; 66
ās., *sam*°, 2

āhāra, 13; 31

i., 102
i., *abhi*°, 22
i., *abhi*°, *ud*°, 61
i., *abhi*°, *upa*°, 42
i., *ati*°, 32
i., *ā*°, 7; 18; 26
i., *ud*°, 29; 30; 56; 77; 83; 84; 91
i., *upa*°, 41
i., *upa*°, *ā*°, 43
icchā, 33; 79; 118
itas, 118
ittham, 102; 108; 112
idānīm, 18; 117
indu, 54; 87; 91
indra, 82
Indra, 14; 20
indranīla, 50
iyat, 102
i., *vi*°, *ati*°, 62; 86
iṣ., 120; 125
iṣu, 114
iṣ., *pra*°, 42; 100; 107
i., *sam*°, *ā*°, 89

īkṣ., 92; 98; 119
īkṣ., *ud*°, *vi*°, 3
īkṣ., *nis*°, 38
īkṣ., *pra*°, 2; 83; 84; 101
īkṣ., *vi*°, 10; 47; 50; 53; 54; 61; 99
īkṣ., *upa*°, 110
īdrś, 122
īr., *pra*°, 9; 75
īrṣyā, 54
īśa, 2; 21; 35; 51; 112; 124

ugra, 19
Ugrasena, 1
uccais, 2; 17; 46; 50
Ujjayantī, 33; 37
utka, 24
utkaṅṭha, 23; 53
utkaṅṭhā, 110; 120
utkampa, 80
utkarṣa, 85
utkallola, 49
uttama, 57; 124
uttareṇa, 16
uttaṁsa, 78
utpīḍa, 98
utsaṅga, 63
utsarga, 41
utsava, 85; 118
utsāha, 25
utsuka, 20; 106
udadhi, 48
udanta, 107
udaya, 80
Udumbara, 46
udgandha, 77
udgāra, 28; 74
udgārin, 24
uddāma, 10; 27; 69
uddīpana, 112
uddhūta, 49
udyāna, 7; 14; 28; 37; 64
udvartana, 44
udvega, 40
unnidra, 24; 66; 96
unmada, 60
unmāthin, 24; 69
unmādin, 14
unmeṣa, 88
upa, 75
upakāra, 18
upagama, 71

upagūḍha, 104
upacaya, 32; 79
upacāra, 36
upadeśa, 124
upamā, 112
upameya, 56
upari, 117
upala, 41
upavana, 76
upahāra, 28; 43
upānta, 66; 84
uraga, 125
urvī, 111
ullāsa, 29; 78
ullāsin, 44; 83
uṣṇa, 12; 97
uṣman, 116

ūna, 107
ūru, 103
ūrmi, 54

r. , ā°, 3; 4; 5; 6; 28
rte, 10

eka, 21; 32; 50; 79; 85
eka-citta, 94; 110; 124
eka-veṇī, 95
eka-stha, 111
eṅāṅkāśma, 80

aikya, 40
aikṣiva, 77

kaṭākṣa, 39
kaṭhina, 95
kaṇa, 37; 115
kaṇṭha, 3; 71; 104
katipaya, 25
kathaya., 100; 101; 102
kathā, 96
Kadalī, 103
kanduka, 78
kanyā, 78
Kamala, 52; 87
kara, 43; 65; 91; 95
karāṇa, 72
karuṇā, 101
karnā, 29; 71
karnāya. , *ā°*, 58
karman, 117
kal., 7; 82; 111
kalāpa, 30
kaluṣa, 25
kaluṣatā, 52
kalpa, 112
kalpa-vṛkṣa, 79
kavi, 126
Kastūrī, 71
kas. , *vi°*, 8; 37; 46; 83
kāṅkṣ., 85
kāṅkṣ. , *ā°*, 91; 98
kāñcī, 30
kānana, 46
kānta, 53; 75; 107
kāntā, 27; 88
kānti, 55; 91
kānti-mat, 32
kāma, 1; 5; 6; 10; 36; 70; 77; 93
kāmin, 44; 73; 76; 85
kāminī, 44; 67; 80
kāmya, 16; 71
kāruṇya, 88
kārśya, 31

kāla, 8; 10; 17; 67
kālakūṭa, 47
Kālidāsa, 126
kāvya, 126
Kāśa, 83
kitava, 119
Kinnarī, 65
kimiti, 122
kiyat, 90
kiraṇa, 103
kisalaya, 99; 114
kiṃcid, 107
kiṃ punar, 17
kīrti, 49; 69; 77; 123
kuca, 30
kuca-yuga, 75
Kuṭaja, 4; 71
kuṭṭima, 73
Kunda, 121
Kumuda, 91
Kuvalaya, 39; 102
kuśalin, 107
kusuma, 94
Kuṃkuma, 78; 80
kṛ., 1; 17; 24; 30; 31; 36; 41; 52; 54; 57; 64;
 71; 73; 81; 93; 104; 116; 119; 124; 126
kṛcchra, 108; 109
kṛtārtha, 57
kṛte, 97
kṛtyā, 42
kṛpaṇa, 5
kṛpā, 121
kṛpām kṛ. + *locatief*, 110
kṛśa, 96; 105
kṛṣṇa, 53
kṛṣ. , *sam°*, *ni°*, 48
kṛ. , *ā°*, 52; 84
kḷp. , *sam°*, 59
kekā, 60; 66
keki, 3

Ketaka, 46; 71
Ketakī-ka, 66
keli, 54
keli-śaila, 64
Kevala-jñāna, 125
keśa, 54
keśa-pāśa, 71; 80
Keśava, 42
Kairaviṇī, 91
komala, 105; 106
kautūhala, 51
kaunda, 78
kram., 62
krama, 117
kramaṇa, 46
kram., ā°, 8
kram., pra°, 105
kram., sam°, 55
kriyā, 122
krīdā, 2; 18; 37; 65; 70
krīdā-śaila, 27
krīd., sam°, 22; 78
krodha, 58
kliś., 90; 91; 103
kvacid, 111
kvaṇita, 60
kṣaṇa, 28; 38; 44; 45; 50; 63; 64; 94; 97;
 105; 107; 123
kṣatriya, 6; 13
kṣapā, 118
kṣama, 96
kṣar., pra°, 67
kṣānti, 111
kṣi., 13
kṣiti, 3
kṣiti-bhṛt, 112
kṣiti-ruha, 56
kṣobha, 102
kṣmā-dhara, 84

kha, 9
khac., 104
khaṇḍa, 32
khadyota, 88
khan., ud°, 56
kheda, 36; 46

ga, 6; 70
gaja, 2; 20
gaṇa, 59; 125
gati, 16; 80
Gandha, 53
gandha-dravya, 79
gandhi, 75
gam., 20; 24; 31; 44; 52; 61; 74; 81; 117;
 118; 123
gam., adhi°, 17; 125
gamana, 25
gam., anu°, 4; 72
gam., ā°, 32; 43; 45; 51
gam., upa°, 29; 55; 57; 63; 107
gam., nis°, 77
gambhīra, 72
gam., vi°, apa°, 83
garjita, 38; 48; 65
gal., 27
galla, 71; 95; 97
gal., vi°, 80; 97
gā., 3
gāḍha, 104
gātu, 93
gātra, 75; 97
gāmbhīrya, 111
gāh., 116
gāh., vi°, 33
giri, 7; 13; 62
gīta, 60; 93; 96; 97
guñjana, 60

guṇa, 50; 111
guru, 48; 58; 87
gr̥ha, 20; 40; 89; 92; 121
gai., 65; 76; 93
gopa, 15
gopura, 82
Gomatī, 64; 78
Govinda, 12
gaura, 49; 68; 103
gaurava, 21
grath., 67; 71
gran̥thi, 104
grah., 16; 126
grahaṇa, 48; 54
grāma, 62
grāmya, 41
grīṣma, 25; 73

ghana, 15; 55; 86; 112; 123
gharma-vāri, 73

cakra, 41
cakra-nemi, 117
caṭula, 44
catura, 81
Candana, 84
candra, 9
candra-kānta, 73
candra-hāsa, 69
candrikā, 7; 118
caya, 11; 15; 51; 56; 61; 74; 86; 115; 121
car., 16; 81
car., *sam*^o, 27; 115
cara, 28; 48
carita, 126
cal., 33
cala, 102
calatva, 103

calormi, 26
cāṭu-kāra, 33
cāpa, 20
cāru, 14; 60
ci., 28; 52
ci., *upa*^o, 53; 120
citta, 16; 19; 87; 106; 108; 119
cint., 114
cint., *sam*^o, 116
ci., *pari*^o, 28
cira, 12; 18; 21; 23
cirāt, 119; 120
cirāya, 117
cūrṇa, 75
cetana, 5
ceṣṭa, 66
cyu., 104

chaṭā, 84
chattrā, 83
chad., *ā*^o, 11
chadman, 85
chavi, 44
chāya, 78
chāyā, 1; 28; 55
chid., 101

ja, 9; 12; 29; 41; 46; 65; 71
jagat, 47; 98; 122
jaḡhana, 45
jan., 12; 47; 90; 100; 106
jana, 3; 8; 13; 25; 35; 51; 58; 126
janaka, 108
jananī, 105
janita, 46; 97
janmāntara, 117
Jambū, 56

jarjara, 74; 121
jala, 15; 22; 47; 88
jalada, 2; 11; 20; 24; 66
jala-dhara, 10; 88
jaladhi, 26; 43
jala-nidhi, 44
jala-bhṛt, 61
jala-lava, 73
Jahnu, 54
jāgr., 8
Jāti, 8; 66; 71
jāla, 8; 62; 67; 74
jālaka, 37
ji. , *ava*°, 114
ji. , *nir*°, 14
ji. , *vi*°, 78
jihvā, 22
jīmūta, 17; 115
jīva, 26
jīvita, 8; 121
jīvita-īśa, 10
juṣ, 70
jñā., 45; 100; 107
jñā. , *ava*°, 106
jyā, 58
 jyotsnā, 68; 77

taṭa, 15; 37; 46; 48; 64
taḍit, 8; 84
tati, 40
tat-kṣaṇa, 98
tanu, 5; 25; 50; 68; 96; 105
tan. , *vi*°, 8; 86; 123
tap., 97; 114
tapas, 13; 35; 114
tap. , *ud*°, 115
tap. , *sam*°, 116
tamas, 11; 77
tarala, 8

taru, 1; 28; 78; 114
tala, 3; 97
talpa, 119
tāpa, 91; 103
tāra, 76
tārunya, 13; 18
tāla, 72
tikta, 37
timira, 40
tīra, 33; 43; 78
tuṅga, 7; 23; 56
tul., 68
tulā, 102
tulya, 38; 108
tuṣ., 28
tuṣṭi, 96
tuhina, 78; 90
tṛṇa, 52
tṛ. , *ud*°, 50; 51
tejas, 47; 111
toya, 34; 37; 41; 44; 55
toya-āśaya, 25; 52
toraṇa, 82; 86
tyaj., 14; 23; 31; 95; 102; 104; 105
tyaj. , *pari*°, 125
tyaj. , *sam*°, 19
trāṇa, 1
tri, 25
Tridaśa-pati, 79
Tri-nayana, 56
Tri-pura-jayin, 54
tri-lokī, 123
Try-ambaka, 62
tvad-anya, 20
tvar., 17; 42; 120

dakṣa, 47
dakṣiṇa, 62
dayā, 116

dal., 46
dal. , *vi*^o, 33
dala, 39
Daśapura, 51
daśā, 100; 117
Daśārṇa, 25
dah., 8; 90; 110
dahana, 112
dā. , *ā*^o, 43; 93
dāna, 28
dānava, 35
Dānava-ari, 27; 69
dāruṇa, 58
dāha, 47
dig-vibhāga, 51
diñ-nāga, 14
dina, 25; 112
divasa, 86
diś, 62; 99; 112
diś. , *ud*^o, 45
diś. , *prati*^o, *ā*^o, 69
dīna, 31; 57; 99
dīpa, 75
dīrgha, 39
du., 6
durita, 59
durga, 16; 52
durdaśā, 118
dur-laṅghya-tva, 111
duhitṛ, 101
duḥkha, 3; 4; 16; 93; 101; 102; 106; 112;
 117
Duḥkha-deva, 118
duḥsaha, 121
dūra, 3; 48; 90
drś, 30; 101; 114
drś., 2; 9; 17; 20; 27; 29; 32; 34; 40; 41; 44;
 45; 48; 62; 64; 88; 91; 98; 100; 119
drṣṭi, 88
deva, 38; 59; 125

devī, 54
deśa, 51
deha, 70; 78
dehalī, 34
daitya, 69
dainya, 91; 103
daiṅva-jña, 94
doṣa, 2
dohada, 85
dauḥsthya, 57
dyu, 32; 40; 64
dyut., 7; 19
dyut. , *pra*^o, 40
dyu-loka, 14
dru., 5; 57
dru. , *abhi*^o, 58
dvaya, 87
Dvārikā, 12; 14; 18
dvijāti, 107
dvitīya, 103

dhara, 84
dharma, 6; 26; 124
dharma-jña, 110
dhā., 54; 64; 67; 88; 103
Dhātṛ, 89
dhā. , *ni*^o, 74; 95; 98
dhāra, 101
dhārāpāta, 52
dhāv., 7
dhā. , *vi*^o, 11; 36; 43
dhā. , *sam*^o, 30
dhīra, 105
dhū., 24
dhū. , *ā*^o, 37
dhū. , *nis*^o, 2
dhūpaya., 74
dhūma, 74
dhṛ., 13; 56; 102; 116; 121

dhyti, 89
dhyāna, 2; 59; 93
dhyai., 98
dhruva, 114
dhvaja-nivasana, 84
dhvani, 48; 72; 106
dhvaṃs., *vi*°, 90

naga, 3; 14; 21
nagarī, 16; 31; 36
nagendra, 66
nand., 42
nabhas, 11
nam., 9; 82; 87
nam., *pari*°, 2; 46; 49; 56; 118
nayana, 2; 9; 31; 92
nayana-yugala, 102
nayana-viṣaya, 49
nayana-salila, 98
nara, 125
nara-pati, 85
nava, 10; 15; 52; 53; 55; 61; 73; 82; 88; 97;
 99; 119; 123
nākin, 32
nātha, 7; 13; 19; 21; 38; 114; 122
nāda, 3; 4; 9; 66; 76
nānā, 51; 53; 66; 69
nābhi, 30
nāman, 47
nārī, 3
nāsā, 2
nikhila, 100
nija, 12; 21; 89; 124
nitarām, 122
nitya, 77
nidrā, 92
ninada, 38; 60
nināda, 58
nipuṇa, 74; 94

nibha, 61; 88
niyamana, 61
nir-astra, 81
nirupama, 29
nirdaya, 102
nivaha, 51; 68; 79
nivāsa, 36
niś, 92; 100; 114; 119
niścala, 65
niṣphala, 58
niḥśrīka, 87
nī., 14; 36; 85; 89; 94; 96; 108; 119; 121
nī., *upa*°, *ā*°, 28
nīcais, 117
Nīpa, 3; 60; 71
nīpa-vāta, 115
nīra, 50
nīla, 8; 48; 63
nīla-upala, 15; 61
nīla-kaṇṭha, 86
nṛt., 3; 48; 66
nṛtya, 60
nṛ-vara, 36; 111
netra, 22; 51
Nemi, 1; 5; 48; 88; 125; 126
naiśa, 80
nyāsa, 4

paṅka, 52; 56
paṭala, 20
pat., 114
pati, 4
pattra, 90
patravallī, 71
pat., *nis*°, 74
patha, 85
pathika, 9
pada, 4; 58; 59; 126
pad., *ā*°, 57

padāṅka, 80
pad. , *upa*°, 31
pad. , *pra*°, 108; 109
Padminī, 90
pad. , *sam*°, 11; 25
panthan, 14; 31; 41; 42; 61
payas, 13; 26
payoda, 9; 63
payodhi, 111
parijana, 1
paribhava, 58
parimala, 24; 28
parilaghu, 13
pariṣvaṁga, 91
parisara, 64; 80
paruṣa, 65
Paśu-pati, 60
paścāt, 16; 48
pā., 45; 85
pā. , *ā*°, 77
pāṇi-grahaṇa, 95
pāṇi-Parṅkeruha, 106
pāṇḍu, 19
pātin, 10
pātra + kṛ., 51
pāda, 36; 61; 126
pādāravinda, 59
pāntha, 17; 24
Pārijāta, 14
pālaya., 23
pitṛ, 25; 42; 87; 92; 109; 123
pī., 29
pīta, 84
pīna, 80
puṭa, 33
Puṇḍarīka, 63
punya, 32; 59
putrī, 2; 54
punar, 53; 58; 104
pur, 19; 21; 32; 82; 84; 85; 125

pura, 25; 43; 51; 64; 123
puras, 47; 53; 101
purastāt, 98; 115
purā, 47; 92
puri, 62; 67
purī, 7; 12; 18; 24; 26
pulina, 49
pulinā, 32
puṣ., 28; 87
puṣkara, 72
puṣpa, 3; 28; 79; 84
Puṣpa-cāpa, 81
puṣpa-lāva, 28
pū., 4
pūjā, 36; 38; 94
pūrṇatā, 21
pūrva, 45; 53; 54; 87; 109
pūrvam, 18; 21; 115
pr., 51; 120; 123
prṣṭha, 73; 77
paura, 36; 41; 51; 83
paura-nārī, 39
paurāṇa, 96
pra-anta, 26; 118
prakara, 34
prakarṣa, 81
prakāmam, 112
prakṛti, 5
praṇaya, 23; 30
praṇayin, 3; 10; 122
prati-patham, 27
pratirava, 58
pratyakṣa, 100
pratyāsatti, 63
pratyukta, 122
prath., 27; 38; 57; 69
pradeśa, 95
pradoṣa, 77
prabhā, 55; 63
pramukha, 4

prayāna, 60
pravana, 1
pravara, 36; 67; 126
pravāha, 50; 55
pravirala, 112
pravṛtti, 107
praveśa, 67; 72; 82; 108
praśamana, 57
prasava, 66; 71; 121
prasāda, 72
prasūna, 83
prastha, 11
prasthita, 49
praharaṇa, 69
prāk, 15; 35; 52; 93; 97; 106; 119
prācīna, 82
prājya, 23
prāṇa, 26; 116
prāṇa-nātha, 5; 109
prāṇa-bhāj, 117
prāṇin, 1; 109
prātar, 39; 121
prāpti, 59; 94
prāya, 94; 120
prāyas, 101; 118
prārthanā, 33; 124
prāvṛṣ, 8; 118
prāsāda, 34; 38; 68
prāṃśu, 30; 68
priya, 23; 30
priya-jana, 120
priyatama, 33; 118
priyā, 92
prī, 4; 42
prīti, 4; 14; 79; 121; 126
prekṣita, 44
prema, 120
preman, 75
pluṣ, 103

phal., 18
phala, 38; 56; 57; 124

bandin, 57
bandh., 76
bandhu, 1; 23; 35; 42; 87
barha, 15
barhin, 60
bala, 43
Bala, 85
balāka, 20
balākā, 9
Bali, 61
bahis, 76
bāṇa, 81
bāla, 82
bālā, 89; 110; 121
bāṣpa, 12; 101
bāhya, 7
br̥hat, 56
buddhi, 111
budha, 126
budh. , *pra*°, 92; 99
budh. , *sam*°, 124
brū., 92

bhakti, 40
bhacticcheda, 20
bhaṅga, 26
bhadra, 99
Bhadrā, 49
bhaya, 70
bhaya-kṛt, 47
bharṭṛ, 92; 104
bhava, 59; 69; 124
bhavat, 6; 9; 11; 24; 31; 32; 40; 61; 90

bhavana, 7; 67
Bhavānī, 54
bhavya, 18
bhā, 15
bhā., 15; 72
bhāga, 54; 56; 63; 97
bhāj, 50; 54; 59; 70; 72; 75; 83; 125
bhāva, 10; 11; 98; 120
bhā., *vi*°, 61
bhāvin, 52; 60; 71
bhāvinī, 12
bhāṣ., 6; 94
bhāṣ., *ā*°, 109
bhās, 68
bhāsura, 27; 86
bhāsvat, 56
bhid., 9; 99
bhid., *ud*°, 15
bhinna, 50
bhitti, 98
bhī, 81
bhī., 65
bhīru, 111
bhuj., 32; 117; 125
bhujaga, 35
bhujā-yuga, 103
bhujā-latā, 104
bhuj., *upa*°, 13
bhuvana, 35; 47
bhuṣ., 66
bhū, 13; 17; 19; 37; 49; 50; 55
bhū., 19; 21; 41; 53; 75; 86; 96; 101; 104;
 107; 115; 123
bhū., *anu*°, 12; 23; 117
bhūti, 20
bhū-dhara, 88
bhūmi, 34; 66
bhūyas, 16; 74; 93; 104; 122; 123
bhūṣ., 18
bhūṣaṇa, 15; 27; 79

bhū., *sam*°, 121; 122
bhr., 91
bhr̥śa, 75
bhr̥., *sam*°, 47
bhoga, 1; 18; 23; 32; 118; 125
bhraṃś., 80
bhrātr̥, 100
bhrū, 26

maṇi, 19; 27; 34; 55; 56; 64; 78; 86
maṇḍana, 71; 79
matsya, 44
mad., 4; 17; 66
madana, 112
Madana, 111
madirā, 85
madhukara, 39
madhukarī, 60
madhukṛt, 29
madhura, 48; 60; 76; 93; 105; 121
madhya, 19; 50
man., 12; 16; 26; 43; 90
man., *abhi*°, 124; 125
manas, 21; 29; 39; 81; 87; 98; 104; 112;
 126
manasi-ja, 30
Manasi-ja, 6; 39; 99
manāk, 7
Manobhū, 114
mano-vṛtti, 120
manohārin, 63; 72
mantrin, 43
manth., 90
mandāya., 42
Mandāra, 82
mandira, 118
mandra, 106
maya, 19; 34; 56; 61; 62; 98
mayūra, 17; 48

marakata, 34
marut, 9; 24; 37
mala, 106
maha, 67
mahat, 18; 122
mahas, 68; 69
mahiman, 38
mātr, 100; 106
mātra, 34; 53
Mādana, 53
māna, 68
mānava, 59
māninī, 105
mā. , *nis*°, 34
mārga, 22; 32; 37; 40; 46; 68; 80; 108
mārgaṇa, 52
māla, 8
Mālatī, 37
mālā, 71
mālya, 80; 95
mitra, 17
miṣ. , *pra*°, *ud*°, 3; 66
mihira, 103
mīna, 102
mīl., 99
muktā, 34; 50; 67; 114
Mukti, 88
mukha, 26; 28; 42; 45; 47; 52; 58; 82; 87;
 91; 110; 118
mukhara, 41; 66; 122
mukhya, 67; 76
mugdha, 102
muc, 22; 115
muc., 12; 22; 31
muc. , *ā*°, 39
mud, 86
mud., 21
muni, 2; 13; 35
muraja, 38; 60; 76
Mura-ripu, 65

muṣ., 33
muṣṭi, 75
muh., 75
muhur, 99
muhūrta, 28; 65; 94; 99
mūrccchanā, 93
mūrti, 49; 98
mūla, 9
mṛga, 30; 101
Mṛṇāla, 103
Mṛtyu, 70
mṛdu, 16; 90; 91; 103
mṛś., 104
megha, 48; 84
Meghadūta, 126
mecaka, 63
medura, 3; 65
mokṣa, 106
Mokṣa, 1; 124
mogha, 6
mogha + kṛ., 44
moha, 98; 119
mohana, 81
mlā., 25
mlāna, 91; 103

yatas, 31
yatna, 58
Yadu, 22; 27; 42; 64; 67; 77
Yadu-jana, 14
Yadu-pati, 10
Yadu-vara, 12
yam., 70; 104
Yamunā, 55
yam. , *pra*°, 104
yaśas, 57; 65; 68; 76; 83
yā., 7; 41; 49; 53; 82; 84; 85; 95; 97; 101;
 103
yā. , *ā*°, 42; 48; 57

yāc., 5; 31; 57; 122
yācñā, 6
Yādava, 21; 82; 87; 110
Yādava-indra, 50; 121
Yādava-īśa, 6; 115
yā. , *nis*°, 67
yā. , *pra*°, 39; 120
yā. , *prati*°, *ud*°, 24
yāminī, 11; 73
yāyin, 64
yukta, 21
yuj. , *vi*°, 25
yuva-jana, 72
yuvati, 37; 41; 74; 77; 89
yuvan, 14; 74; 81
Yūthikā, 8
yoga, 2; 124; 125
yodha, 58; 69
yoṣit, 10
yauvana, 27; 70

rakṣ., 6; 70; 109
rakṣā, 26
rac., 7; 34; 95; 126
rac. , *vi*°, 20; 26; 54; 94; 117
rajanī, 40; 74; 96
rajas, 66
rañj., 110
rañj. , *anu*°, 88
rata, 3; 73
rata-rasa, 27
rati, 78
rati-kara, 118
ratna, 7; 53
ratna-dīpa, 40; 68; 74
Ratnākara, 47
ratha, 41; 42; 65
ratha-stha, 44; 50
Rantideva, 49

ram., 29; 35; 85; 119
ramaṇa, 26; 94
ram. , *upa*°, 45
ram. , *ni*°, 37
ramya, 16; 23; 41; 46; 51; 53; 60; 72; 76;
 77; 78; 124
ram. , *vi*°, 124
rava, 58
rasa, 18; 29; 30; 70; 73; 77; 119; 120
rasika, 93
rasikā, 92
rahas, 104
rātri, 75; 97
rāśi, 46
rāśi + bhū., 62; 120
rāga, 36; 75
rāja, 5
rājahaṃsa, 11
rāja-mārga, 39; 84
rājan, 2
rāja-putrī, 120
Rājimatī, 123
rājya, 12; 23; 123
Rāmagiri, 1
ric., 21
ruc, 11; 55; 86
ruci, 15; 50; 69
rucira, 20
rud., 102; 106
rudh, 43
rudh., 10; 98; 106; 108
ruh. , *ā*°, 15; 55; 105
rūpa, 29; 39; 78; 90; 111; 114
rekhā, 32
Raivata, 107
Rodhra, 80

lakṣaṇa, 122
lakṣmī, 21; 111; 114

lakṣ. , *sam*^o, 34
lakh., 61
lagna, 54
laḡhu, 16; 21
laṅgh. , *vi*^o, 97
lajj., 93
labh., 6; 35; 38; 99
lamb. , *ā*^o, 8
lalita, 33; 36; 66
lava, 22; 108
laṣ. , *sam*^o, *abhi*^o, 5; 57
las. , *ud*^o, 75
las. , *pra*^o, 68
las. , *vi*^o, 15; 55; 63; 86; 88
laharī, 46
lāvanya, 116
lāsya, 72
likh., 98
liṅg. , *ā*^o, 45
lip. , *ā*^o, 78
lih., 22
līlā, 29
līlā-veśman, 74
lup. , *vi*^o, *ā*^o, 73
loka, 40
lok. , *ā*^o, 8; 20
lok. , *vi*^o, 83
locana, 29
lola, 29; 65; 102

vac., 88; 89; 92; 100; 105; 124
vacana, 4; 30; 88; 89; 105; 121
vacas, 16; 105; 124
vañc., 29
vatsā, 104
vad., 10; 76; 102; 119
vadana, 9; 85
vadana-Kamala, 90
vadhū, 51; 71; 75

vana, 13; 14; 30; 48
vanitā, 36; 81
vand., 59
vanya, 13
vapus, 10; 16; 108; 116; 117
vap. , *nis*^o, 116
vapra, 2; 19; 26; 62
vayas, 13; 18; 70
vayasya, 17
vara, 6; 28; 35; 40; 42
varga, 1; 23; 69; 96
varṇa, 53
vartman, 52; 64
varṣa, 108
varṣā, 123
valī, 30
vallī, 15
vas., 19
vasati, 1; 11
vas. , *adhi*^o, 51
vasana, 79
vastu, 120
vas. , *ni*^o, 47; 59
vah., 95
vah. , *pra*^o, 9
vākya, 119
vāñch., 72
vāñchita, 89
vāṇī, 104
vāta, 33; 49
vātāyana, 96
vānara, 58
vāma, 54; 56
Vāmana, 32; 34; 35
vāyu, 46
vār, 46
vāra-aṅganā, 72
vāra-nārī, 33
vāra-sīmantinī, 76
vāri, 64; 67

vāridhi, 45
vāri-vāha, 38
vārṭtā, 70; 97
vālaka, 80
vālavyajana, 83
vāsa, 26; 35; 70
vāsara, 11; 90; 108
vāsas, 63
Vāsudeva, 79; 81
Vikrama, 126
viklava, 41
viṣama, 86
viṣraha, 35
vicitra, 30
vijayin, 81
vitteśa, 70
vid., 21
vidyut, 20; 88; 123
vidruma, 34
vidhi, 31; 108
vidhura, 5; 108; 112
vinā, 87
vinoda, 94; 96; 97
vipadā, 109
vipula, 37; 49
viprayoga, 10; 22; 95; 123
viphala, 75
vibhā, 15
vibhu, 17; 22; 59
vibhrama, 30; 81
vimala, 27; 36; 45; 55; 68
vimukha, 1; 17; 88
vimukhaya., 58
viyat, 62
viyoga, 31; 91; 96; 105; 108; 116; 117
viracana, 71; 73
viracita-pada, 110
viraha, 5; 8; 12; 90; 94; 97; 103; 110
virahin, 9; 24
virāma, 98
viruta, 48
vilamba, 31
vilāsa, 29; 30
vividha, 28; 34
viś., 108
viśada, 62; 63; 83; 126
viśeṣa, 68
viś., *nis*^o, 66; 76; 118
viśrāma, 64
viṣama, 32; 95
Viṣama-viśikha, 109; 115
viṣaya, 1; 53
viṣaye, 89
Viṣṇu, 15; 61
vistara, 101
vistāra, 19
vismaya, 39
vihvala, 10
vīkṣitṛ, 61
vīci, 45; 64
vīṇā, 93
vṛkṣa, 82
vṛtta, 100
vṛttānta, 100
vṛtti, 8; 77; 101
vṛt., *pari*^o, 82
vṛt., *prati*^o, *ā*^o, 43
vṛddha, 107
vṛdh., 25
vṛnda, 67; 111
vṛ., *vi*^o, 45
vṛṣa, 56
vṛṣ., *abhi*^o, 52
veṇi, 106
veṇu, 60
Veṇu, 61
Vetravatī, 26
velā, 26; 45
velā-taṭa, 44
veśman, 24; 33; 51; 79; 119

veṣa, 15
vaira, 114
vairin, 108
vyakti, 12
vyath., 10
vyathā, 19; 116
vyadh. , *anu*°, 88
vyāja, 30
Vyādhi, 70
vyāpin, 35
vyoman, 40; 50; 68
vraṇa, 69
vraj., 12; 16; 40; 47; 92
vraja, 3; 57
vrata, 16

śak., 44; 114
śata, 85; 97; 106
śanakais, 72
Śaphara, 44
śabda, 41; 65
śam., 40
śama, 3
śam. , *ni*°, 42
Śambhu, 54
śaya, 43
śayana, 36; 96
śayana-bhavana, 75
śayyā, 97
śayyotsaṃga, 92; 99
śara, 6; 99; 121
śaraṇa, 6; 109
śarad, 77; 118
śaśa-aṅka, 49
śaśvat, 68; 125
śākhā, 30
śāradīna, 83
Śārṅga-pāṇi, 70

śikṣā, 106
śikhara, 53; 63; 67; 68; 125
śikharin, 2; 23; 111; 115
śikhin, 66; 90; 103; 110
Śikhin, 111
śithila, 121
śiras, 5; 7; 95
śilā-veśman, 27
śiva, 125
śisīra, 4; 80
śisīra-kiraṇa, 73
śisū, 22
śī. , *ud*°, 61
śīghra, 18; 123
śīta, 80
śuc, 83
śucin, 78
śudh., 53
śubh., 62
śubhra, 56; 68; 123
śuṣ., 90
śṛṅga, 7; 16; 23; 56; 89
śeṣa, 19; 32; 116
śaila, 5; 11; 19; 55; 61; 89
śobha, 103
śobhā, 7; 56; 63; 90
śoka, 3; 104
Śauri, 67; 84
śyā., 46
śyāma, 10; 11; 19; 61
śyāmala, 2; 39; 56
śrad-dadhāna, 59
śrama, 28
śrama-jala, 37
śravaṇa, 65
śravaṇa-patha, 70
śri., 21
śri. , *sam*°, 13
śrī, 41; 83; 102
śrīmat, 1; 125; 126
śru., 38; 43; 57; 65

śruti, 65; 96
śru. , *vi*°, 36
śreṇi, 39; 53
śreṇī, 7; 86
śrotra, 60
śvas. , *ā*°, 4; 105
śvas. , *ud*°, 107
śvāsa, 103
śveta, 83
śveta-bhānu, 55

sa, 124
sakala, 35; 79
sakāśa, 58
sakha, 18
sakhī, 75; 89; 91; 93; 100; 106; 108; 124
saṅga, 5; 116
saṅgama, 12; 17; 55
saṅgīta, 60
sa-jala, 2; 31
sañj. , *ā*°, 2
sañj. , *sam*°, 73; 112
sat, 122
satī, 124
sat-kriya, 43
satvaram, 121
sat-sahāya, 12
sadana, 35; 108
sadaya, 124
sad. , *ā*°, 11; 12; 36; 119
sa-dāra, 13
sad. , *pra*°, 116
sadbhāva, 18
sadbhūta, 126
sadman, 77
sadyas, 10; 104; 119
sapatnī, 54
sapadi, 31; 95; 106
saphalaya., 18; 119

sabhā, 21
sama, 97
samagra, 1; 18; 60; 98
samanta, 37
samam, 12
samaya, 17; 74; 76; 78; 95
samartha, 45
samāja, 93
samādhi, 22
samīra, 4
sampad, 57
samprati, 21; 22; 56; 63; 105; 109
sambhrama, 23; 29
sammukha, 67
sammoha, 5
sarasa, 103
sarit, 44; 45; 50
Saroja, 77
sarva, 21; 101
salila, 4; 45; 49
salila-nidhi, 34
salīla, 39; 78
savitṛ, 80
sa-sura, 14
sah., 101
sahacarī, 23; 110; 124
sahasā, 92
sahāya, 11
saṁkalpa, 108
saṁkāśa, 44
saṁkoca, 75
saṁgata, 104
saṁgama, 107; 118
saṁgara, 69
saṁgha, 62; 64
saṁjñā, 99
saṁdarśana, 24
saṁmidhi, 88
saṁyoga, 89; 117; 120
saṁvatsara, 97

samsāra, 125
samstha, 3; 56
sākam, 42; 76
Sāṅgaṇa, 126
sādṛśya, 111
sādh., 89
sādhvasa, 74
sādhvī, 4; 107
sānu, 61
sāndra, 33; 48; 56; 66; 68; 78
sābhra, 99
sāmya, 7
sāra, 4; 13; 28
sāraṅga, 22
sārtha, 24; 41
sā. , *vi*°, *ava*°, 24
sāhāyya, 69
sāṃpratam, 118
sita, 83
sita-maṇi, 62
siddhi, 5; 35
sidh., 81
sindhu, 49
Siprā, 33
sikara, 46
sīdhu, 79
sīmanta, 71
Sīrin, 43; 76
su, 126
su-āgata, 4
sukha, 3; 12; 18; 65; 70; 108; 117; 118; 125
sukha-kara, 96
sudhā, 68
sudhī, 13
sundarī, 107
su-prakāsa, 20
subhaga, 9; 90
Subhaga, 107
su-madhura, 77
sura, 26; 59

surata, 33
surabhi, 76; 94
surabhita, 66
sura-ripu, 69
su-labha, 109
su- + sidh. , *pra*°, 122
su-hṛd, 42; 86; 107; 123
sū., 79
sūkṣma, 79
sūcaya., 22; 80
sūrya, 112
sūrya-apāya, 87
sṛ. , *anu*°, 91
sṛj., 101; 104
sṛj. , *vi*°, 87; 105
sṛp. , *ud*°, 64
sṛ. , *pra*°, 9
sṛṣṭi, 89
sev., 9; 13; 21; 33; 37; 77
sevā, 59
sev. , *sam*°, 115
sainya, 42
sotsava, 76
sopāna-tva, 64
saukhya, 91; 124
saudha, 19; 36; 62; 86; 87; 96
saundarya, 39; 111
Saubhāgya-devī, 94
sauvidalla, 100
sauhṛda, 42
skhal., 41; 65
stana, 19; 29; 80
stanita, 41; 105
stabaka, 82
stambha, 34; 103
stimita-nayana, 40
stu., 125
stu. , *pra*°, 96
stu. , *sam*°, 48
str. , *ā*°, 36

strī, 30; 85
stha, 38; 88; 96
Sthalakamalinī, 99
sthā., 7; 22; 28; 65
sthā. , *adhi*°, 5
sthā. , *ā*°, 41
sthāyin, 25
Sthira, 59
sthūla, 14; 50; 114
sthairya, 111
snāna, 37
snigdha, 1; 11; 63; 106
sneha, 12; 120; 122
sprś., 40; 51; 68; 70; 115
sprś. , *sam*°, 24
sphaṭika, 55
sphuṭ., 4
sphuṭa, 73
sphur., 15; 20; 26; 84
sphur. , *pra*°, 40
sma, 119
Smara, 121
smita, 28
smṛ., 84; 92
smṛ. , *vi*°, 93
syandin, 73
srastara, 114
srotas, 13; 49
sva-icchā, 54
svap., 99
svapna, 119
Svardhunī, 55
svarna, 32
svayam, 93
Svayambhū, 59
svastika, 34
svastha, 119
svāmin, 6; 92; 116
svī-kāra, 110

sveda, 33

han., 114
han. , *ā*°, 72
hanta, 111
han. , *ni*°, 40
han. , *prati*°, 77
Hara, 7; 81
Hari, 82; 85
harmya, 7; 16; 23
harṣa, 53; 67; 85

Halabhṛt, 63

has., 49

hasta, 14; 45; 54; 82; 106

haṃsa, 25; 83

hārin, 26; 46; 50

hā. , *vi*°, 45; 89; 95

hi., 1

hita, 16

Hutavaha, 47

hū. , *ā*°, 102

hṛ., 32; 37; 46; 87

hṛ. , *apa*°, 39; 59; 93

hṛ. , *upa*°, 41

hṛd, 116

hṛdaya, 1; 10; 17; 24; 93; 107; 120

hṛdya, 66; 79

Hṛdya, 75

hṛ. , *pari*°, 7; 14

hṛ. , *vi*°, *ā*°, 4

hetu, 124

helā, 81

haima, 19

hrī, 75